

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

STAJ UYGULAMALARININ ÖĞRENCİLERİN SOSYAL BECERİ VE
PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİNE ETKİSİ

Zehra ÇIRACI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2025

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

STAJ UYGULAMALARININ ÖĞRENCİLERİN SOSYAL BECERİ VE
PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİNE ETKİSİ

Zehra ÇIRACI

Danışman:Prof. Dr. Meral ATICI

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Eşef Ercüment YERLİKAYA

Jüri Üyesi:Dr. Öğr. Üyesi Sena DOĞRUYOL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2025

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Meral ATICI
(Danışman)

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Eşef Ercüment YERLİKAYA

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Sena DOĞRUYOL

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

.../.../2025

Prof. Dr. Hüseyin GÜLER
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. / / 20....

Zehra ÇIRACI

ÖZET

STAJ UYGULAMALARININ ÖĞRENCİLERİN SOSYAL BECERİ VE PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİNE ETKİSİ

Zehra ÇIRACI

Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Ana Bilim

Danışman: Prof. Dr. Meral ATICI

Temmuz 2025, 107 sayfa

Bu araştırmanın amacı meslek lisesinde okuyan ergenlerin, işletmelerde yaptıkları staj uygulamalarının, onların sosyal becerileri ve problem çözme becerileri üzerine etkilerini keşfetmektir. Çalışma 2023-2024 eğitim öğretim yılında Hatay iline bağlı farklı programlardaki meslek liselerinde öğrenim gören öğrenciler ve meslek liselerinde görev yapan öğretmenler ile yürütülmüştür. Çalışma grubu üç meslek lisesinden oluşturulmuştur. Katılımcılar, ölçüt örnekleme ile belirlenen gönüllü öğrenci ve öğretmenlerden oluşmaktadır. Çalışmaya toplam 22 öğrenci ve 20 öğretmen katılmıştır. Araştırma nitel araştırma yöntemi ile yürütülmüş ve veriler görüşme tekniğiyle toplanmıştır. Verilerin analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır.

Çalışmadan elde edilen bulgulara göre staj uygulamaları öğrencilerin sosyal becerileri ve problem çözme becerilerini geliştirmekte ve staj yerine göre öğrencilerde görülen gelişim farklılık göstermektedir. Stajın öğrencilerde özgüven, sabır ve sorumluluk bilinci gibi olumlu duygular oluşturduğu ancak öğrencilerin okula uyumunu olumsuz yönde etkilediği bulunmuştur.

Araştırmadan elde edilen bulgular alan yazın kapsamında tartışılmış, yorumlanmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Meslek lisesi, sosyal beceri, problem çözme becerisi, staj uygulaması.

ABSTRACT**THE EFFECT OF INTERNSHIP PRACTICES ON STUDENTS' SOCIAL
SKILLS AND PROBLEM SOLVING SKILLS****Zehra ÇIRACI****Master Thesis, Department of Educational Sciences****Supervisor: Prof. Dr. Meral ATICI****July 2025, 107 pages**

The aim of this study is to explore the effects of internship practices in enterprises on the social skills and problem solving skills of adolescents studying in vocational high schools. The study was conducted in the 2023-2024 academic year with students studying in vocational high schools in different programs in Hatay province and teachers working in vocational high schools. The study group consisted of three vocational high schools. Participants consisted of volunteer students and teachers determined by criterion sampling. A total of 22 students and 20 teachers participated in the study. The research was conducted with qualitative research method and data were collected through interview technique. Content analysis technique was used to analyze the data.

According to the findings obtained from the study, internship practices improve students' social skills and problem solving skills and the development seen in students differs according to the place of internship. It was found that the internship creates positive emotions such as self-confidence, patience and sense of responsibility in students, but it negatively affects students' adaptation to school.

The findings obtained from the study were discussed and interpreted within the scope of the literature and recommendations were made.

Key words: vocational high school, social skills, problem solving skills, internship practice.

ÖN SÖZ

Öncelikle tez yazım süreci boyunca her anımda yanımda olan, bana destek olan ve bu süreci kolaylıkla tamamlayabilmem için önümü açan aileme teşekkür ederim.

Kendisine her zaman fikir danışabildiğim canım arkadaşım Psk. Dan. Hilal Ergün'e, yüksek lisans dönemini birlikte geçirdiğimiz yol arkadaşlarıma, hayatımdaki her güzel anımda yanımda olan arkadaşlarım Hacer Aşkın ve Neslihan Çörtük'e ve beni tek bir fotoğrafıyla deşarj eden yeğenim Göktuğ Selim'e teşekkür ediyorum.

Tez savunma sürecinde tezimi inceleyerek bana geri bildirim veren jüri üyelerim Dr. Öğr. Üyesi Eşef Ercüment Yerlikaya ve Dr. Öğr. Üyesi Sena Doğruyol'a ve en önemlisi bu yolda ilk defa yürüyen toy öğrenciye yol gösteren ve rehberlik eden danışman hocam Prof. Dr. Meral ATICI'ya teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	Sayfa iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ	vi
KISALTMALAR	x
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
EKLER LİSTESİ.....	xiii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	5
1.3. Araştırmanın Önemi	5
1.4. Sınırlılıklar	8
1.5. Sayıtlılar.....	8
1.6. Tanımlar.....	8

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Liselerde Mesleki Teknik Eğitim	9
2.1.1. Meslek Liseleri ve Eğitim	9
2.1.2. Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitimin Gelişimi	11
2.1.3. Staj Uygulamaları	13
2.2. Sosyal Beceriler	16
2.2.1. Sosyal Beceriler	16
2.2.2. Sosyal Becerilerin Özellikleri ve Önemi	16
2.2.3. Sosyal Becerileri Etkileyen Faktörler	17
2.2.4. Sosyal Becerilerin Sınıflandırılması	18
2.2.5. Sosyal Beceri Yetersizlikleri	20
2.2.6. Ergenlikte Sosyal Beceri Gelişimi.....	21

2.2.7. Sosyal Becerileri Açıklayan Modeller	21
2.3. Problem Çözme Becerileri	22
2.3.1. Problem ve Problem Çözme	22
2.3.2. Problem Çözme Aşamalar	25
2.3.3. Ergenlikte Problem Çözme	27
2.3.4. Problem Çözme Kuramları	28
2.4. İlgili Araştırmalar	30

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli	34
3.2. Çalışma Grubu	34
3.3. Veri Toplama Araçları	38
3.3.1. Öğrenci Görüşme Formu	38
3.3.2. Öğretmen Görüşme Formu	39
3.4. Veri Toplama Süreci	39
3.5. Veri Analizi	40

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1. Öğretmenlerle Yapılan Görüşmelere İlişkin Bulgular	41
4.1.1. İletişim	41
4.1.2. Problem Çözme	44
4.1.3. Uyum	48
4.1.4. Beceri Kazanımı	52
4.2 Öğrencilerle Yapılan Görüşmelere İlişkin Bulgular	57
4.2.1. Sözlü İletişim	57
4.2.2. Sözsüz İletişim	61
4.2.3. Uyum	63
4.2.4. Problem Çözme	66
4.2.5. Beceri Kazanımı	71
4.3. Staj Yeri Farklılıklarına Göre Öğrencilerin Algıladıkları Sosyal Becerilere ve Problem Çözme Becerilerine Etkisi	75

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

5.1.Stajın Öğrencilerin Sosyal Beceriler ve Problem Çözme	
Becerilerine Etkisine İlişkin Bulgularının Yorumlanması ve Tartışılması	77
5.2.Staj Yerine Göre Öğrencilerin Algıladıkları Sosyal Beceriler ve	
Problem Çözme Becerilerindeki Farklılıkların Yorumlanması ve Tartışılması	86

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1.Sonuçlar	88
6.2.Öneriler	89
KAYNAKÇA	91
EKLER	101

KISALTMALAR

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

TDK: Türk Dil Kurumu

TABLÖLAR LİSTESİ**Sayfa**

Tablo 1. Mesleki Eğitim Gören Öğrenci Sayısı	12
Tablo 2. Çalışmaya Katılan Öğrencilere ve Staj Yerinin Niteliğine Ait Bilgiler	36
Tablo 3. Çalışmaya Katılan Öğretmenlere Ait Demografik Bilgiler	37
Tablo 4. Staj Yeri Farklılıklarına Göre Öğrencilerin Temalara Yönelik Görüşleri	75

EKLER LİSTESİ**Sayfa**

EK 1. Öğrenci Görüşme Formu	101
EK 2. Öğretmen Görüşme Formu	102
EK 3. Katılımcı Onam Formu	104
EK 4. Veli İzin Formu	105
EK 5. Etik Kurul Onayı	106
EK 6. Araştırma İzni	107

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemi, amacı, önemi, sınırlılıkları, sayıtları ve araştırmada ele alınan temel kavramların tanımlarına yer verilmiştir.

1.1. Araştırmanın Problemi

Eğitim toplumun ihtiyaç duyduğu değişiklik ve gelişmeleri sağlamaya ve bireyin toplumsal norm ve değerlere uyumunu kolaylaştırmaya yardımcı olmaktadır. Okullar ise bu işlevi yerine getirme açısından önemli bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim bireyin gelişimini sağlarken aynı zamanda birey aracılığıyla toplumu da değiştirmektedir. Toplumun gelişimi için nitelikli insan yetiştirmek eğitimin işlevlerinden biridir. Bu süreçte okullar öğrencileri toplumsal hayata, bir sonraki eğitim kademesine veya çalışma hayatına hazırlamaktadırlar (Kap, 2016). Öğrenciler çalışma hayatına formal veya informal eğitim aracılığı ile hazırlanmaktadır. İnfomal eğitim alanında öğrenciler usta çırak ilişkileri veya halk eğitim gibi kurslar aracılığıyla, formal eğitim alanında ise meslek liseleri ve yükseköğrenim kurumları ile hazırlanmaktadırlar (Pala, 2016).

Meslek liseleri toplumun ihtiyaç duyduğu ara elemanları yetiştiren ve bunu beceri eğitimi ile uygulama gerektiren atölye dersleriyle gerçekleştiren ortaöğretim kurumlarıdır. Bu kurumlarda eğitim alan öğrenciler genel liselerde yer alan akademik ve kültürel derslere ek olarak atölye, laboratuvar dersleri almakta ve aynı zamanda işletmelerde staj eğitimi de gerçekleştirmektedirler (Gölgeleyen, 2011). Staj uygulamaları öğrencilerin teorik olarak öğrendikleri bilgilerin pekiştirilmesi ve konuyu kavramalarını kolaylaştırmaktadır (Pala, 2016). Matban'ın (2015) belirttiğine göre staj uygulamaları öğrencilerde insan ilişkileri ve iletişim, grup içinde iş yapma becerisi, iş disiplini ve yabancı dil bilgisi yeteneklerini geliştirmektedir. Ayrıca öğrencileri iş ortamına hazırlamaktadır.

Öğrencileri toplumsal hayata hazırlamanın yollarından biri de onlara ihtiyaç duyabilecekleri becerileri kazandırmaktır. Problem çözme becerileri de bu beceriler arasında yer almaktadır. Bireyleri karşılaşılabilecekleri problemlerin üstesinden gelebilecek şekilde yetiştirmek eğitimin görevlerindendir (Şahin, 2004). Dewey (1907)'e göre okullar toplumu yansıtabilmeli ve sınıflar da öğrencilere problem çözme yeteneğini kazandırmak amacıyla bir laboratuvar işlevi görmelidir (akt. Özdil, 2008).

Problemler insan hayatının herhangi bir döneminde karşılaşılabilecek olağan

durumlardır. Problemler insan yaşamı üzerinde nötr bir etkiye sahipken bireylerin onun çözümüne yönelik kullandıkları stratejiler ona yıkıcı ya da yapıcı bir özellik kazandırmaktadır. Bireyler işlevsel stratejiler kullandığında karşılaşılan problemler yapıcı bir etki bırakırken işlevsel olmayan stratejiler kullandığında yıkıcı bir etki oluşturmaktadır. Problemler işlevsel stratejiler kullanılarak çözüldüğünde iletişim becerileri, eleştirel düşünme ve problem çözme becerileri gelişmekte ayrıca bireyin sosyal gelişimini sağlıklı tamamlamasına yardımcı olmaktadır (Yavuzer vd., 2013).

Demir'in (2016) tanımında problem çözme becerisi "insan yaşamının tümünde etkili olan ve basitten karmaşığa bütün etkinliklerde yer alan önemli bir yaşam becerisi" olarak açıklanmaktadır. Yaşamı boyunca birçok problemle karşılaşan birey problemleri sahip oldukları kaynaklar ve deneyimler aracılığıyla çözüme kavuşturmaktadır (Kırman, 2018). Bu durumun bir sonucu olarak problem çözme becerisi bireylerin kendi yaşantılarına dayanmakta ve bireyler kendine özgü problem çözme stratejileri geliştirmektedirler.

Ergenlik döneminde bulunan lise öğrencileri olumsuz davranış geliştirme açısından risk altında bulunan bir gruptur. Bu dönemde zararlı madde kullanımı, okuldan kaçma, yeme bozuklukları gibi olumsuz davranışlar görülebilir (Çilingir, 2006). Olumsuz davranışlar bazen ergenler tarafından karşılaştıkları problemlere bir çözüm yolu olarak da kullanılmaktadır (Can, 2023). Meslek lisesi öğrencileri ise diğer ortaöğretim kurumlarına devam eden öğrencilere göre erken dönemde çalışma ortamına girmeleri, uygulamalı atölye-laboratuvar dersleri almaları gibi faktörlerin etkisiyle bazı problemlerle daha erken karşılaşmaktadırlar. Bu sebeple öğrencilerde problem çözme becerisinin kazanılması önemli bir unsurdur.

İnsan sosyal bir varlıktır. Bu sebeple diğer bireylerle etkileşim ve iletişim içerisinde olma ihtiyacı bulunmaktadır. Bu durum insanların toplumda yaşamlarını sürdürebilme ve ihtiyaçlarını karşılayabilme gereksinimlerinden kaynaklanmaktadır (Üstün, 2018). İnsanlar bu etkileşimler aracılığıyla sosyalleşerek yaşadıkları toplumun birer parçası haline gelirler. Bu sosyalleşme süreci içerisinde birey kendini ve başkalarını gözlemleyerek; değişik yer, zaman ve durumlarda nasıl davranması gerektiğini öğrenir (Önalın Akfırat, 2006). Böylelikle birey bir toplumun üyesi olmasını sağlayan değer ve davranışları edinir (Noz, 2018; Özdi, 2008).

Öğrenciler zamanlarının büyük bir çoğunluğunu insanlarla en çok etkileşimde bulundukları ve akran grupları içerisinde yer aldıkları okullarda geçirmektedirler. . Akranlar çocuklar için hem bir bilgi kaynağı hem de onların toplumsal uyum ve iletişim

becerilerinin gelişmesine yardımcı olan kişilerdir (Dinçer vd., 2019). Fakat meslek liselerinde öğrenciler akran gruplarına ek olarak, staj çalışmaları gereği iş ortamlarında da bulunmaktadır. Staj yapan öğrenciler haftanın belirli zamanlarını işletmelerde geçirmekte ve farklı yaş grupları ile etkileşime daha fazla girmektedirler. İşletmelerde yapılan staj, bireyleri bu etkileşimlerle desteklerken aynı zamanda daha fazla insanla etkileşime girmeyi bir zorunluluk haline de getirmektedir. Staj yapan öğrencilerin, özellikle hastane veya otel gibi çalışma alanlarında, çeşitli insanlarla etkileşime girmeleri ve iletişim kurmaları gerekmektedir. Bu sebeple bu meslek gruplarında çalışanların taşınması gereken niteliklerden bazılarını uyum sağlayabilme ve iletişim becerilerini geliştirme açısından etkili olan diğer insanlarla etkileşim ön plana çıkmaktadır. Bu becerilerin öğrenciye kazandırılmasında ise okulda, günlük yaşamda ve işletmelerde yaşadıkları deneyimler etkili olmaktadır. Bu deneyimlerin aynı zamanda öğrencilerin sosyal becerilerini geliştirmede de etkili olabileceği düşünülmektedir.

Sosyal beceriler, bireyin içinde bulunduğu sosyal ortama uygun davranış gösterme yeteneği olarak açıklanmakta ve kişiler arası ilişkilerin kurulmasında büyük bir önem taşımaktadır (Önalın Akfırat, 2006). Sosyal beceriler bireyin kendisinin ve çevresindekilerin duygu ve düşüncelerini anlamasını, toplumla bütünleşmesini ve toplumsal hayata katılımını sağlamaktadır (Noz, 2018). Eroğul ve Hanımoğlu (2011) sosyal becerilerde yetersizlik yaşayan öğrencilerin internet bağımlılığı açısından risk grubunda olduğunu ifade etmiştir (akt. Tiyrek-Şişman, 2014). Matsushima vd. (2000) sosyal beceri ile kendini ifade etme becerisi arasında pozitif ilişki bulmuştur. Yani sosyal beceri eksikliği yaşayan bireyler kendini ifade etmede sorun yaşamaktadırlar. Matsushima ve Shiomi (2003) yüksek sosyal öz yeterliliğe sahip kişilerin kişiler arası ilişkilerde yaşadığı stresle olumlu bir şekilde başa çıktığını; Canbay (2010) sosyal beceri düzeyleri yüksek olan öğrencilerin öznel iyi oluş düzeylerinin de yüksek olduğunu; Yavuzarslan-Gök (2017) sosyal beceri düzeyinin düşük olmasının problemli internet kullanımına neden olduğunu bulmuştur. Sosyal becerileri gelişmiş çocukların ise işbirlikçi, paylaşımcı, yardımsever ve özgüvenleri yüksek bireyler oldukları bulunmuştur (Noz, 2018).

Ülkemizde birçok meslek alanına göre eğitim veren meslek lisesi bulunmaktadır. Meslek liselerinin bireye sadece akademik değil kişilerarası ilişkiler ve günlük yaşam açısından da katkısı olmaktadır. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda mesleki eğitimin ve staj uygulamalarının öğrencilerin sosyal beceri ve problem çözme becerisi üzerindeki etkilerinin araştırılmasında yarar olduğu düşünülmektedir.

Yapılan bir araştırmada öğrencilerin staj öncesi ve sonrasında öz yeterlik ve benlik saygısı puanlarının değişip değişmediği incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre staj sonrasında öğrencilerin benlik saygısı ve sosyal öz yeterlilik puanlarında anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür. Karma yöntemle yürütülen bu çalışmanın nitel bulgularında bazı öğrenciler staj aracılığıyla insanlarla bir araya gelmelerinin iletişim ve sosyalleşme açısından kendilerine katkı sağladığını ifade etmişlerdir (Karaman & Eren-Artan, 2022). Bu çalışmanın sonucunda da görüldüğü üzere staj uygulamaları, öğrencilerin akademik ve mesleki eğitime katkı sağlamanın yanında onların psikososyal gelişimi ve kişilerarası ilişkilere yönelik becerileri üzerinde de olumlu bir etkiye sahip olmaktadır. Fakat alanyazında stajın öğrencilere yönelik bu alandaki katkılarını ele alan çok fazla çalışma bulunmadığı dikkati çekmektedir.

Çalışma ortamı, iş hayatına uyum, sorunlarla başa çıkabilme ve iş arkadaşları ile ilişkiler gibi birçok faktör bireyin gelişiminde etkili olmaktadır. Bu faktörlerin olumlu veya olumsuz niteliği birey üzerindeki etkisinin yönünü belirlemektedir (Fırıncı-Kodaz, 2010). Bu açıdan bakıldığında bireyleri iş hayatına hazırlamada önemli bir yere sahip olan staj çalışmasının, bireyin yaşamında sadece akademik ve mesleki değil kişisel ve sosyal açıdan da etkili olduğu düşünüldüğünde katkılarının daha geniş bir alana yansıyabileceği düşüncesi akla uygun görünmektedir.

Meslek liseleri, öğrencileri bir mesleğe hazırlayan ortaöğretim kurumlarıdır. Bu liselerden mezun olan öğrenciler bir sonraki eğitim kademesine devam etmedikleri takdirde iş hayatına atılmaktadırlar. İş hayatına atılan bireylerin kariyer gelişimi açısından 21. yüzyıl becerilerini edinmiş olmaları önem arz taşımaktadır. Bu beceriler arasında sosyal beceriler, iletişim becerileri, problem çözme becerileri, eleştirel ve analitik düşünme becerileri gibi beceriler yer almaktadır (Güzen & Erbaş, 2023). Staj uygulamalarının öğrencinin sosyal beceri ve problem çözme becerilerini kazanmada etkin bir rol oynamasının meslek liselerinden mezun olan öğrenciler için önemli bir katkı olarak görülmektedir. Staj uygulamalarının böyle bir kazanım sağlamasının gelişimsel rehberlik modelinde (Kiye, 2024) ifade edilen temel yaşam becerileri kazandırılması amacına uygunluk sağlaması açısından önemli olduğu ve psikolojik danışmanların mesleki, eğitsel ve kişisel sosyal rehberlik hizmetlerini sunmalarında işlevsel olacağı düşünülmektedir. Alan yazın taraması sonucunda şu ana kadar yapılan çalışmaların meslek lisesi öğrencilerinin sosyal beceri ve problem çözme becerilerini ağırlıklı olarak çeşitli değişkenler (akran zorbalığı, zeka ve tutum, akademik başarı, internete yönelik tutumlar) ile ilişkisi açısından veya sosyo-demografik özelliklere göre ele aldığı (Akkaya,

2021; Atabay, 2004; Demir, 2016; Gölgeleyen, 2011; Milliyetçi, 2008; Şahin Kölemen, 2017); staj uygulamalarının ise daha çok öğrencilerin karşılaştığı sorunlar, stajdan beklentileri veya stajın faydaları üzerine yoğunlaştığı (Karataş, 2017; Kırlioğlu ve Gökgez, 2011; Nayır, 2006; Yurtoğlu, 2015) görülmektedir. Stajın meslek lisesi öğrencilerinin sosyal becerileri ve problem çözme becerileri üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu alanda ele alınmamış bir konu olarak görülmektedir.

Yapılan bu açıklamalar ışığında araştırmanın problemi "Staj uygulamalarının öğrencilerin sosyal becerileri ve problem çözme becerileri üzerine etkileri nelerdir?" olarak belirlenmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı “meslek lisesine devam eden öğrencilerin işletmelerde yaptıkları staj uygulamalarının, onların sosyal becerileri ve problem çözme becerileri üzerine nasıl bir etkisi olduğuna yönelik katılımcı görüşlerini ve staj uygulamaları sonunda bu beceriler açısından nasıl bir değişim gösterdiklerini keşfetmek” olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmıştır:

- Öğrenciler ve öğretmenler sosyal beceri ve problem çözme becerilerini nasıl değerlendirmektedirler?
- Öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre staj deneyimi öğrencilerin sosyal becerilerini ve problem çözme becerilerini nasıl etkilemektedir?
- Öğrencilerin sosyal becerileri ve problem çözme becerileri staj yerine göre nasıl bir farklılık göstermektedir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Ülkemizde yaklaşık iki milyon (Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2024) öğrenci meslek liselerinde eğitim ve öğretime devam etmektedir. Ara eleman yetiştirmede önemli bir yere sahip olan meslek liseleri teorik ve pratik olarak iki unsurdan oluşmaktadır. Meslek liselerinin teorik kısmında öğrenciler ilgili meslek dalına yönelik gerekli bilgileri edinirken, pratik kısmında ise mesleğin uygulanmasına yönelik gerekli becerileri kazanmaktadırlar. Meslek liselerinin bu iki faktörlü yapısı hem verilen eğitim açısından hem de öğrencilerin gelişimi açısından okul ve sektör iş birliğini zorunlu hale getirmektedir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak öğrenciler teorik bilgileri

aldıktan sonra mesleğin gerektirdiği becerileri kazanmak amacıyla staj uygulaması gerçekleştirmektedirler (Matban, 2015).

Staj bilimsel ve teknolojik gelişmeleri, mesleğe yönelik yenilikleri takip etme ve bu gelişmeleri uygulayarak alana yönelik bilgi ve becerilere sahip kalifiye işgücünün yetiştirilmesinde etkili bir faktördür (Pala, 2016). Staj eğitimi sırasında öğrenciler mesleğe yönelik kazanımlar elde ederken aynı zamanda yeni ortamlarda bulunmakta, yeni deneyimler yaşamakta ve bu deneyimlere bağlı olarak meydana gelen çeşitli problem durumlarıyla karşılaşarak çözümler üretmektedirler. Nitekim Koç vd. (2015) sağlık meslek lisesinden mezun olan öğrencilerin problem çözme becerilerinin Anadolu lisesinden mezun olan öğrencilerin problem çözme becerisinden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu yönündeki bulguları bu görüşü desteklemektedir.

Çoğunlukla 14-18 yaş aralığını kapsayan ortaöğretim dönemi meslek lisesi öğrencilerinin diğer liselerde eğitim alan öğrencilerden farklı olarak işletmelere gönderilmesi ve iş ortamını daha erken deneyimlemesini içermektedir. Ergenlerin bu erken deneyimi, deneyimin niteliğine göre onların psikososyal gelişimi üzerinde olumlu veya olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Çalışma ortamının ergen üzerinde oluşturacağı stres, staja uyum veya staj ile sosyal ortamlar arasında yeteri kadar denge kurulamaması gibi faktörler bu deneyimin olumsuz sonuçlanmasına sebep olabilmektedir (Fırıncı-Kodaz, 2010).

Alan yazında yer alan bazı çalışmalarda sağlık alanında eğitim gören bireylerin çalışma durumlarını etkilediği düşünülen etkenler incelenmiştir. Bu çalışmalardan biri olan Avşar ve Kaşıkçı'nın (2010) çalışmasında hemşirelik yüksekokulu öğrencilerinin duygusal zeka düzeyleri çeşitli sosyo-demografik etkenler açısından incelenmiş ve sosyal beceri alt boyutuna yönelik puanlar ikinci ve dördüncü sınıf öğrencileri arasında, dördüncü sınıflar lehine anlamlı farklılık göstermiştir. Meslek lisesi ve meslek yüksekokulunda eğitim görenlerle yapılan başka çalışmalarda (Arslan, 2019; Gaskar & Özyazıcıoğlu, 2014) da öğrencilerin iletişim becerileri sosyo-demografik etkenler açısından ele alınmış ve son sınıfların, kızların ve boş vakitlerinde televizyon ve bilgisayar kullanmayanların iletişim becerileri puanları yüksek bulunmuştur. Diğer çalışmalardan farklı olarak Kumcağız vd. (2011) hemşirelerle yaptığı çalışmada lisans ve üzeri eğitimin, hemşirelerin iletişim becerilerinin davranışsal alt boyutunu olumlu yönde etkilediğini; meslekte 20 yıl ve üzeri çalışan hemşirelerin iletişim becerilerinin diğerlerine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu bulunmuştur. Bu çalışmaların sonuçları eğitim kademesi ilerledikçe, staj yapma ve çalışma olasılıkları

arttıkça öğrencilerin sosyal beceri ve iletişim becerilerinde olumlu yönde bir değişimin olduğunu göstermektedir.

Yapılan alan yazın taraması sonucunda, öğrencilerin staj uygulamaları ile bu uygulamalar sırasında kazanılabilecek sosyal beceri ve problem çözme becerileri arasındaki ilişkiyi incelemeye yönelik bir çalışmanın olmadığı görülmektedir. Bir başka deyişle, meslek lisesi öğrencilerinin staj yaptıkları işletmelerdeki beceri uygulamalarının onların sosyal ve problem çözme becerileri üzerine etkileri henüz ele alınmamış bir konu olarak görülmektedir. Öğrencilerin yaşamında önemli bir yere sahip olan bu becerilerin incelenmesine yönelik böyle bir çalışmanın yürütülmesinin uygulayıcıların beceri eğitiminde bunu dikkate almalarının sağlanması ve bu programlarda eğitim alan öğrencilerin kazanımlarının geliştirilmesi açısından katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Özellikle meslek lisesinde eğitimine devam eden öğrencilerin sayıları göz önünde bulundurulduğunda bu liselerde görev alan psikolojik danışmanların çerçeve planlarındaki psikolojik danışma ve rehberlik etkinliklerini bu bulgular ışığında planlayabilecekleri ve öğrencileri destekleyebilecekleri düşünülmektedir. Kısaca, bu araştırmadan elde edilecek bulguların; sosyal beceriler ve problem çözme becerileri açısından desteklenmesi hedeflenen öğrenciler için gönüllülük programlarından (yaşlı bakım-huzurevlerinde yaşlılarla ilgilenme, çevrecilik projeleri, sosyal sorumluluk projeleri vb.) yararlanılması; staj faaliyetlerinde bulunan öğrenciler için ise bu becerilerin psikolojik danışma ve rehberlik programı ile sistematik ve planlı bir şekilde ele alınıp pekiştirilmesi gibi katkıları olacağı düşünülmektedir. Çoğu kez akademik ve mesleki açıdan etkileri (Arslan, 2019; Bülbül, 2014; Nayır, 2006; Özsayar, 2008) ele alınmış olan stajın öğrencilerin kişisel ve sosyal gelişimlerine etkilerinin ne yönde olduğunu incelemenin bu konuda daha sonra yapılacak çalışmalara zemin oluşturması ve araştırmacıları bu yönde çalışmalara teşvik etmesi beklenmektedir.

Özetle, araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre öğrencilerin psiko-sosyal açıdan desteklenmesi ve lise öğrenimi içerisinde uzun yıllardır aktif olarak yer alan staj uygulamalarının öğrenciler üzerindeki etkilerinin, önemli iki değişken olan sosyal beceri ve problem çözme becerisi açısından ele alınmasının alana yenilik katması beklenmektedir.

1.4. Sınırlılıklar

- Bu araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme formundan elde edilen bilgilerle sınırlıdır.
- Bu araştırma Hatay ili Dörtöyl ilçesine bağı meslek liselerinde görev yapmakta olan öğretmenler ve bu okullara devam eden öğrencilerden araştırmaya gönüllü olarak katılan kişiler ile sınırlıdır.

1.5 Sayıtlar

1. Araştırmaya katılan katılımcıların görüşme sorularına içtenlikle cevap verdikleri varsayılmaktadır.
2. Araştırmada kullanılan görüşme formları çalışmanın amacını gerçekleştirmeye yardımcı olacak ve geçerli bilgileri yansıtacak niteliktedir.
3. Veri toplama ve analiz sürecinde araştırmacının yansız olduğı ve katılımcıların cevaplarını etkilemekten kaçındığı varsayılmaktadır.

1.6. Tanımlar

Meslek Lisesi: Milli Eğitim Bakanlığı'na bağı olarak faaliyet gösteren ve iş sektörüne nitelikli ara eleman yetiştiren 4 yıllık ortaöğretim kurumlarıdır (Kap, 2016).

Alan: Ortak özelliklere sahip birden fazla meslek dalını içeren; bilgi, beceri ve istihdam imkânı sağılayan programların her biridir (Bülbül, 2014).

Staj: Mesleki eğitim alan öğrencilerin okullarda aldıkları eğitimleri işletmelerde uygulamalı olarak yerine getirmesidir (Bülbül, 2014).

Sosyal Beceri: Sosyal beceriler bireyin başkalarıyla etkileşiminde olumlu tepkiler almasını sağılayan ve olumsuz tepkilerden kaçınmasına yardımcı olan sosyal olarak kabul edilebilir öğrenilmiş davranışlardır (Yazıcı ve Çetin, 2020).

Problem Çözme: Bireyin amacına ulaşmasını engelleyen güçlükleri ortadan kaldırmaya yönelik faaliyetlerini içeren bilişsel ve davranışsal bir süreçtir (Özdil, 2008).

Problem Çözme Becerileri: Bireyin sahip olduğı problemi başarıyla çözebilmesi ve ortadan kaldırılabilmesi için gerekli olan beceridir (Demir, 2016).

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde meslek liselerinde eğitim, sosyal beceriler ve problem çözme becerilerine ilişkin kuramsal açıklamalara yer verilmiştir.

2.1. Liselerde Mesleki Ve Teknik Eğitim

2.1.1. Meslek Liseleri ve Eğitim

Eğitim insan yaşamında doğumla başlayıp yaşamın sonuna kadar devam eden, herhangi bir mekanda ve çeşitli yöntemlerle gerçekleştirilen bir süreçtir. Tanım olarak eğitim ise bireylerde kasıtlı ve istendik yönde davranış değişikliği oluşturma süreci olarak ifade edilmektedir (Arslan, 2019). Başka bir tanıma göre ise eğitim, bireyleri toplumsal hayata hazırlama süreci olarak açıklanmıştır (Bülbül, 2014). Eğitim bireylere toplum içerisinde yer edinebilmesi için gerekli olan yetenekleri kazandırarak kimlik geliştirmeye yardımcı olmaktadır (Pala, 2016). Ülkemizde örgün eğitim genel ve mesleki eğitim olarak iki boyuttan oluşmaktadır. Her iki boyutun da ortak özelliği bireyi hayata hazırlamak olmakla birlikte yapısal içeriğinde farklılıklar mevcuttur.

Mesleki eğitim belirli bir meslekle ilgili bilgi, beceri ve mesleğe yönelik uygulamaları bireye kazandırmak ve bu süreçte bireyi kişisel, çevresel ve sosyal açılardan geliştirmek şeklinde tanımlanmaktadır (Arslan, 2019). Mesleki eğitimde, bireylere el becerisi ve uygulamalarla kariyerlerini oluşturmada yardımcı olmak amaçlanmaktadır (Arslan, 2020). Mesleki eğitimin bireye olduğu kadar topluma da katkıları bulunmaktadır. Toplumun ekonomik ve işgücü anlamında gelişmesi mesleki eğitim aracılığı ile gerçekleşmektedir. Mesleki eğitim bu amaçla nitelikli insan gücü geliştirme olarak da tanımlanmaktadır (Nayır, 2006). Meslek liseleri öğrencilerin kariyer planlarını erken yaşta şekillendirmelerine yardımcı olmaktadır. Lise çağında öğrencilere meslek eğitimi verilmesi çoğu zaman bir avantaj sağlamaktadır (Arslan, 2020).

Teknik eğitim ise bireylere fen, matematik ve mühendislik gibi alanlarda ileri ve teknik bilgileri aktarmak olarak açıklanmaktadır (Nayır, 2006). Mesleki ve teknik eğitim bireye belirli bir meslek ve iş alanına yönelik özel becerilerin kazandırılması sürecidir (Özsayar, 2008) ve uygulamaya dayalı olarak ilerlemektedir. Bireyler teorik olarak aldıkları eğitimi çeşitli atölyeler ve çalışma sahalarında pratiğe dökerek meslek için gerekli bilgi ve becerileri edinmektedirler.

Mesleki ve teknik eğitimin birtakım amaçları bulunmaktadır. Bu amaçlar şu şekilde sıralanabilir: Bireylere gelişen ve değişen dünyanın bir sonucu olarak iş dünyasında ihtiyaç duyulan özellikleri kazandırabilmek. Bu özellikler ise şunlardır: uyumlu olmak ve grup çalışmalarına katkı sağlayabilmek, problem çözebilmek ve teknolojik gelişmeleri yakından takip ederek mesleğin gerekliliklerini gerçekleştirebilmek (Bülbül, 2014); toplumun ihtiyaç duyduğu gerekli ve nitelikli meslek elemanları yetiştirmek, bireylere iş hayatında çalışmak istedikleri mesleklere yönelik bilgi ve becerileri kazandırmak (Karataş, 2017; Nayır, 2006); toplumun ekonomik gelişimini desteklemek ve bireyin istihdamı için yeterlikleri kazandırmak (Aydın, 2004). Bu amaçlara bakıldığında mesleki ve teknik eğitim bireye, topluma, kültürel ve ekonomik gelişmelere katkı sağlamaktadır (Karataş, 2017).

Mesleki ve teknik eğitimin sahip olduğu özellikler ise şunlardır: Uygulamaya dönük olması, eğitim ortamlarından birinin de uygulama sahası olması, ihtiyaç duyulan eleman ve meslek dengesini kurarak arz talep sürecini dengelemesidir (Nayır, 2006). Mesleklerin gösterdiği gelişmelere bağlı olarak mesleki eğitim programları sürekli değişim göstermektedir. Eğitim sürecine sadece bireyi değil toplumu ve birçok ögesini de katar. Mesleki eğitim bireye gerekli olan bilgi ve beceriler kazandırılana kadar devam etmektedir. Bireyi mesleğe ve hayata hazırlamaktadır. Toplumsal olması bakımından sosyal verimlilik esasına dayalıdır (Pala, 2016).

Meslek lisesine devam eden öğrenciler eğitimin son yılında mesleğe hazırlanmaları amacıyla işletmelerde uygulamalara gönderilmektedirler. Öğrenciler eğitimlerine Anadolu meslek liselerinde devam ediyorsa haftada 3 gün, Anadolu teknik liselerinde devam ediyorsa yaz döneminde bir ay staj uygulaması gerçekleştirmektedirler (Arslan, 2020). Mesleki eğitim okul-öğrenci-işletme öğelerinden oluşan ve okul-işletme işbirliğine dayanan bir eğitim türüdür. Mesleki eğitim bu özelliği ile hem iş sektöründe oluşan problemlere yenilikçi çözümler üretmede hem de öğrencinin eğitiminde tamamlayıcı bir bütün olarak etkili olmaktadır (Pala, 2016). Meslek lisesinden mezun olan öğrenciler istedikleri takdirde bir üst öğrenim kurumuna devam edebilmekte, özel veya kamu kurumlarına başvurabilmekte veya kendilerine ait işyeri açabilmektedirler (Arslan, 2020).

2.1.2. Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitimin Gelişimi

Mesleki ve teknik eğitim Sanayi Devrimi'ne kadar esnaf ve iş yerlerinde usta çıрак eğitime dayalı olarak informal bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Bu usta çıрак eğitimi Selçuklularda ahilik sistemi ve Osmanlılarda ise loncalık sistemi ile organize edilmektedir. Bir ustanın yanına çıрак olarak işe başlayan bir kişi daha sonra kalfalığa ve ustalığa yükselerek gerekli izinleri aldıktan sonra kendi işyerini açmaktaydı. Sanayi Devriminden sonra ise bu işin daha çok bir kurum üzerinden formal olarak yürütülmesi gerektiği görüşü hakim olmaya başlamıştır. Ülkemizde Cumhuriyet döneminden sonra ise özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra 1960'lı yıllara kadar mesleki ve teknik eğitim için oldukça hızlı gelişmeler gerçekleşmiştir (Arslan, 2019). Kuruluş dönemi olarak adlandırılan bu dönemde mesleki ve teknik eğitime yönelik amaç; ülkenin gelişimi ve kalkınması için gereken becerili ve teknik açıdan yeterli insan gücünü yetiştirmektir. Bu amaç doğrultusunda köylere mesleki kurslar, gezici ve geçici kurslar, çıraklık okulları, akşam sanat okulları gibi birçok eğitim kurumu açılmıştır. Ayrıca mesleki eğitimi desteklemek amacıyla yabancı birçok uzman ülkemize getirilerek sundukları raporlar incelenmiş ve ulusal birçok eğitimci (İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve İsmail Hakkı Tonguç gibi) görüşlerini belirtmiştir (Bülbül, 2014).

1973 yılı sonrasında ise mesleki eğitime yönelik amaç güncellenerek Milli Eğitim Temel kanununda şu şekilde ifade edilmiştir: "çeşitli program ve okullarla ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda yükseköğretime veya hem mesleğe hem de yükseköğretime veya hayata ve iş alanlarına hazırlamak" (akt. Bülbül, 2014). Bu dönem içerisinde mesleki eğitim Milli Eğitim Şuraları ve kalkınma planlarına dahil edilerek mesleki eğitim için kullanılan okullarda yeniliklere gidilmiştir. Bu dönemde mesleki eğitim endüstri meslek lisesi, teknik lise gibi ortaöğretim kurumlarınca verilmiştir. 1986 yılında alınan kararla da öğrenciler işletmelerde beceri eğitime başlamıştır (Bülbül, 2014). Bu kararla birlikte mesleki eğitimde okul ve işletme iş birliği ön plana çıkmaya başlamıştır. Günümüzde ise mesleki eğitim öğrencilere şu üç kurum aracılığıyla verilmektedir: Mesleki ve teknik liseler, Yükseköğrenim, Çıraklık ve yaygın eğitim (Özgül, 1995).

Son dönemlerde ortaöğretim kurumlarında verilen mesleki ve teknik eğitimin gelişimi için çeşitli proje ve programlar hazırlamış ve bu programlar kullanılarak mesleki ve teknik eğitim desteklenmeye çalışılmıştır. Bunlar arasında şunlar örnek verilebilir: Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi (MEGEP), Okul Sanayi Ortaklaşa Eğitim Projesi (OSANOR), Mesleki ve Teknik Eğitim Projesi (METEP), Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme Projesi (METGE), Lise Mezunlarına Meslek

Edindirme Projesi (LİMME), Mesleki Teknik Eğitimin Modernizasyonu Projesi (MTEM) (Arslan, 2019).

Ortaöğretim kurumları ve bu kurumlarda eğitim gören öğrenciler ile ilgili güncel sayılar aşağıda yer almaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2024).

Tablo 1

Mesleki Eğitim Gören Öğrenci Sayısı

OKUL TÜRÜ SAYISI	OKUL SAYISI	ÖĞRENCİ
Resmi Mesleki ve Teknik Ortaöğretim	3957	1.595.379
Özel Mesleki ve Teknik Ortaöğretim	317	148.011
Toplam	4274	1.743. 390

2023-2024 eğitim öğretim yılında ortaöğretim kurumları arasında faaliyet gösteren mesleki ve teknik liselerde 1,7 milyondan fazla öğrenci eğitim görmüştür. Bu öğrencilerin büyük çoğunluğu resmi mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarında eğitimine devam etmektedir. Örgün eğitim veren tüm ortaöğretim kurumları arasında ise mesleki eğitim veren 4274 kurum bulunmaktadır. Bu kurumlar resmi ve özel olarak iki ana gruba ayrılırken kendi içerisinde çeşitli okul türlerini barındırmaktadır. Resmi mesleki ve teknik ortaöğretim kurumları arasında mesleki ve teknik Anadolu liseleri, çok programlı Anadolu liseleri, mesleki eğitim merkezleri vb. gibi birçok kurum yer alırken; özel mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarında özel eğitim merkezleri, özel eğitim meslek okulları, özel eğitim uygulama okulları ve özel mesleki ve teknik anadolu liseleri gibi kurumlar yer almaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2024).

Örgün eğitimde yer alan ve mesleki eğitim veren liseler temelde mesleki ve teknik Anadolu liseleri ve çok programlı Anadolu liseleri olarak ikiye ayrılırken kendi arasında

çeşitli iş kollarına ve alanlara ayrılmaktadır. Bunlardan bazıları: Anadolu Teknik Liseleri, Anadolu Meslek Liseleri, Teknik Liseler, Endüstri Meslek Liseleri, Kız Meslek Liseleri, Ticaret Meslek Liseleri, Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Liseleri, Sağlık Meslek Liseleri (Nayır, 2006)'dir.

2.1.3. Staj Uygulamaları

İşletmelerde beceri eğitimi adıyla da alan yazında yer alan staj "bir meslek edinecek olan kişinin teorik bilgilerden sonra geçirdiği uygulamalı öğrenme dönemi ve mesleki bilgisini arttırmak için bir kurumda çalışarak geçirdiği dönem" olarak açıklanmaktadır (Arslan, 2020). Staj programları temelde zorunluluk ve gönüllülük esasına göre sınıflanmaktadır. Ülkemizde genel olarak zorunlu staj programları uygulanmaktadır. Bununla beraber "herhangi bir zorunluluk olmamasına karşın birçok faydasından ötürü gönüllü staj da sıklıkla kullanılan" (Dost & Bilgin, 2020) bir programdır.

Gönüllülük esasına dayanan staj programları gönüllü staj ve gönüllü çalışma olarak iki kategoriye ayrılmıştır. Zorunlu staj programları dışında kalan öğrenciler deneyim kazanma amacıyla gönüllü olarak staj yapabilmektedir. Bunun haricinde ülkemizde çok yaygın olmasa da gönüllü çalışmalar da bulunmaktadır. Gönüllü çalışmalar gençlerin deneyim kazanabileceği bir yöntemdir. Gönüllü çalışmalarda temel amaç ihtiyacı olan kişilere yardım etmektir. Gönüllü çalışmalar staja göre birtakım farklılıklar göstermektedir. Bunlar; çalışmaların kazanç yerine insanlığa fayda sağlama amacı güden kurumlarda gerçekleşmesi, ana amacının eğitim olmaması, stajdan ücret elde edilmemesidir (Dost & Bilgin, 2020). Zorunlu staj ise mesleki eğitim kapsamında bireylerin tamamlamak zorunda olduğu staj programlarıdır. Bu çalışmada genel olarak bahsedilen staj türü zorunlu stajdır.

Staj uygulamalarının amacı öğrencilerin mesleğe yönelik bilgi ve becerilerini geliştirmelerine, iş hayatına uyum sağlayabilmelerine ve gerçek iş koşullarında yetişmelerine yardımcı olmaktır (Karataş, 2017). Staj eğitimi öğrencilere aldıkları teorik bilgileri uygulamaya dökmeleri, çalışacakları sektöre yönelik bilgi sahibi olmaları, çalışma ortamlarını ve koşullarını gözlemleyebilmeleri fırsatı tanır (Pala, 2016).

Staj uygulamaları; eğitim öğretim yılı içerisinde, yaz veya yarıyıl tatillerinde gerçekleştirilir. Belirlenmiş uygulama saatini başarıyla tamamlayamayan öğrenciler

diploma alamazlar (Karataş, 2017). Öğrencilerin ne kadar süre staj yapacağı okudukları okul türüne göre değişmektedir. Örneğin endüstri meslek liseleri, sağlık meslek liseleri ve kız meslek liseleri 12. sınıfta haftada 3 gün, otelcilik ve turizm meslek lisesi öğrencileri Nisan-Ekim ayları arasındaki 5 aylık dönemde staj yapmaktadırlar (Pala, 2016).

Staj yerinin nasıl belirleneceği Milli Eğitim Bakanlığı'nın mevzuatında yer alan koşullara göre kararlaştırılmaktadır. Okul yönetimi her yıl Nisan ayının ilk haftasında bir okul yöneticisi başkanlığında, bölüm zümre başkanları ve en az bir meslek öğretmeni eşliğinde toplanarak staj yapılacak işletmeleri belirlemektedir. Öğrenciler staja çıkmadan önce işletmelerle okul ve öğrenci arasında sözleşme imzalanmaktadır (Karataş, 2017). Karşılması beklenen yeterlik ve nitelikleri karşılayamayan işletmelerin bulunması halinde ise işletmelerde beceri eğitimine gidemeyen öğrencilerin staj eğitimleri okullar tarafından karşılanmaktadır. Stajın okulda yapılması durumunda, okul tarafından gerek görüldüğü takdirde öğrenciler "tam gün tam yıl eğitimi" kapsamında staj uygulamalarını hafta sonu, yarıyıl tatilleri veya yaz tatillerinde gerçekleştirmektedirler (Matban, 2015).

Beceri eğitiminde öğrenciler iş dosyası bir diğer adıyla staj dosyası tutmakla yükümlüdür. İş dosyalarında öğrencinin okuduğu programa uygun proje, çizelge, resim gibi mesleki eğitimleri ile ilgili unsurlar yer almaktadır. Staj süresini tamamlayan öğrenciler hazırladıkları iş dosyalarını koordinatör öğretmenlerine teslim etmektedir. Teslim edilen bu evrak öğrencinin değerlendirilmesinde kullanılmaktadır (Karataş, 2017). Değerlendirme sürecinde yılsonu beceri sınavları olarak adlandırılan uygulama sınavları da kullanılmaktadır. Yılsonu beceri sınavları bir eğitim yılı sonunda dersin özelliğine göre uygulamalı ve/veya yazılı olarak gerçekleştirilmektedir. Staj uygulamasına dahil olan her bir ders için ayrı ayrı beceri sınavı ve değerlendirilmesi yapılmaktadır. Beceri sınavlarının uygulanması ve değerlendirilmesi alan öğretmenleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Yılsonu beceri sınavları ve iş dosyası puanları birlikte hesaplanarak öğrencinin stajı başarılı bir şekilde tamamlayıp tamamlamadığı değerlendirilmektedir. Değerlendirme sonucunda öğrencilerin elde ettikleri puanın %80'i beceri sınavıyla ve kalanı iş dosyası ile belirlenmektedir (Karataş, 2017; Pala, 2016).

Öğrencilere işletmelerde yaptıkları faaliyetler karşılığında aylık olarak belirli bir ödeme yapılmakta ve bu ödemenin tutarı Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kararlaştırılmaktadır. Staj yapan öğrenciler işletme koşullarına bağlı olarak özel gün ikramiyeleri gibi ekonomik ödeneklerle veya çeşitli sosyal imkanlar ile sosyal açıdan da desteklenmektedirler (Pala, 2016). Öğrencilerin staj sürecinde karşılaştıkları problemler

koordinatör öğretmen tarafından çözüme kavuşturulmaktadır. Stajyer öğrencilerin problemlerle karşılaşmalarını önlemek ve karşılaşılabilecekleri problemlere etkili ve hızlı çözümler üretebilmek için mesleki eğitimde okul işletme iş birliği önem arz etmektedir. Ayrıca bu iş birliğinin devamlılığı mesleki eğitimin gelişen ve değişen dünyaya ayak uydurabilmesi, iş yaşamındaki değişimler hakkında bilgi sahibi olabilmesi, kendini geliştirebilmesi, yetiştirdiği öğrencileri bu değişimlere uygun olarak hazırlayabilmesi gibi diğer koşullar için de önemli görülmektedir (Yılmaz, 2008).

İşletmelerde beceri eğitiminin öğrencilere, okula, işletme ve topluma faydası bulunmaktadır. Öğrencilere sağladığı faydalar şu şekilde sıralanabilir:

- Öğrencinin kendine güven duygusuna yardımcı olur.
- Öğrencide sorumluluk bilinci gelişir.
- Öğrencide olumlu çalışma alışkanlıkları geliştirmeye yardım eder.
- Öğrencinin çalışma hayatına uyumunu kolaylaştırır.
- Öğrencide iş birliği ve ekip halinde çalışma alışkanlığı geliştirir.
- Öğrenci öğrendiklerini gerçek iş ortamında uygulayabilir.
- Öğrenciye eğitim esnasında gelir elde etme olanağı tanır (Yılmaz, 2008).

Okula sağladığı faydalar:

- Okulların işletmelerle iç içe olması sebebiyle endüstrideki yenilik ve gelişmeleri yakından takip edebilmesine ve gerekli değişimlerin uygulanabilmesine yardımcı olur.
- Okulların sanayi ve endüstrinin ihtiyaçlarına göre eğitim programlarını yenilemesine ve geliştirmesine katkıda bulunur.
- Öğrencilerin staj uygulamalarını işletmelerde yapması ile okul ve iş dünyası arasında sürekli bir iletişim olanağı oluşturur (Yılmaz, 2008).

İşletmelere (sanayi/endüstri) sağladığı faydalar:

- İşletmelerin ihtiyaçlarına göre mesleki eğitim programları geliştirilir.
- Yeni başlayan elemanların uyum sürecini daha kolay atlatmasına yardımcı olur (Yılmaz, 2008).

Topluma sağladığı faydalar:

- Toplum içerisinde kendine yeten nitelikli bireyler yetişmesine yardımcı olur.
- Becerili ve deneyimli insan gücü potansiyelini geliştirir.
- Gençlere, toplumun eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını gidermek için çeşitli yollarla yardım eder (Yılmaz, 2008)

2.2. Sosyal Beceriler

2.2.1. Sosyal Beceriler

Sosyal beceriler bireylerin toplumda diğerleri ile olumlu etkileşimler içerisine girmesini sağlayan öğrenilmiş davranışlar olarak açıklanmaktadır. Sosyal becerilerin tanımına yönelik bir uzlaşma olmadığı görülmektedir. Tanımlar genel olarak incelendiğinde (Akkaya, 2021; İşçioğlu, 2020; Milliyetçi, 2008; Önalın Akfırat, 2006; Tiyrek-Şişman, 2014; Üstün, 2018) sosyal becerilerin öğrenilen bir yapısı olduğu, davranışlarla sergilendiği ve kişiler arası etkileşime yönelik olduğu görülmektedir. Michelsan ve diğerleri (1981) tarafından yapılan bir tanıma göre “sosyal beceriler öğrenilebilir sözel ve sözel olmayan davranışların oluşturduğu, tepki ve davranışları başlatmada etkili olan ve olumlu pekiştireçleri arttıran etkileşime dayalı davranışlardır” (akt. Üstün, 2018).

Sosyal öğrenme kuramı da sosyal becerilerin öğrenilebilir yapısına dikkat çekmektedir. Sosyal öğrenme kuramı öğrenmenin taklit, model alma ve gözleme dayalı olarak geliştiğini ifade etmekte ve sosyal becerilerin de bireylerin etkileşimde oldukları kişilerin gözlenmesi ve model alınmasıyla kazanılan davranışlar olduğunu belirtmektedir (Özyürek & Ceylan, 2014).

2.2.2. Sosyal Becerilerin Özellikleri ve Önemi

Sosyal beceriler diğerleri ile etkileşimde başarılı bir iletişimi ve olumlu sosyal tepkileri arttıran davranışlardır. Sosyal beceriler bir toplum veya grup tarafından benimsenen özgül unsurlardan oluşmaktadır. Bu sebeple bireyin içinde bulunduğu gruba uyumunu artırıcı bir özelliği vardır. Sosyal beceriler başkaları tarafından rahatlıkla

görülen davranışları içerdiği kadar bilişsel ve duygusal yapılar da içermektedir. Bunlara ek olarak sosyal beceriler için şu özellikler de sayılabilir:

- Öğrenilebilir ve geliştirilebilir bir yapıdadır, gerekli müdahale programları sağlandıktan sonra bu beceriler bireylere kazandırılabilir,
- Sözel ve sözel olmayan davranışlarla karakterizedir,
- Çevreden gelen tepkilere göre gelişmektedir (Tiyrek-Şişman, 2014).

Sosyal beceriler bireylerde kişisel becerilerin gelişmesi açısından önemli işlevlere sahiptir. Bu bakımdan yetersizlik yaşayan bireyler sosyal ve duygusal olarak ilişki kurabilmede ve sürdürebilmede, problemlerle başa çıkabilmede, arkadaşlarıyla ilişki kurabilmede sorunlar yaşamaktadırlar (Akkaya, 2021). Bu bakımdan sosyal becerilerin bireyler açısından oldukça büyük bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Sosyal beceriler ayrıca bireyin sorumluluk kazanması, kendini ifade edebilmesi (Akkaya, 2021), özgüven geliştirmesi ve atılganlık göstermesinde (Tiyrek-Şişman, 2014) de önemli bir yere sahiptir.

2.2.3. Sosyal Becerileri Etkileyen Faktörler

Sosyal becerilerin gelişimi için bebeklik, çocukluk ve ergenlik dönemleri önem arz etmektedir. Bebeklikten itibaren gelişen sosyal beceriler bireyin içerisinde bulunduğu birçok sosyal yapı ve faktörlerden etkilenmektedir. Sosyal beceriler bireyin sahip olduğu yeteneklerden, özgüven ve öz saygıdan, bağımsızlığının desteklenmesinden, ailenin sosyo-ekonomik konumundan, çocuğu yetiştirme tarzından, anne babanın sahip olduğu sosyal becerilerden ve kardeşlerinden etkilenmektedir (Güdük, 2008).

Sosyal becerilerin çocukluk döneminde özellikle ön plana çıkan oyun gruplarından da etkilendiği görülmüştür. Ayrıca yapılan bazı araştırmalarda bu oyun gruplarında kazandığı edinimler sonucu sosyal becerilerin kız çocukları lehine ön plana çıktığı bulunmuştur (Başer, 2020). Çocukluk döneminde bu duruma ek olarak aile içi iletişim ve rol modeli olarak ebeveyn davranışları da sosyal becerileri etkilemektedir. Çocuklar özellikle yaşadıkları deneyimler ile sosyal becerileri edinmektedirler. Bu sebeple öncelikle ailenin daha sonrasında ise öğretmen ve arkadaşların verecekleri tepkiler ve gösterecekleri örnek davranışlar onlarda sosyal becerilerin gelişmesini etkilemektedir.

Bütün bu çevresel faktörlere ek olarak sosyal beceriler bireyin kalıtsal olarak

getirdiği faktörlerden de etkilenmektedir. Mizacın sosyal becerileri etkilediği bebeklik döneminde bebeklerin sergiledikleri birtakım davranışlar sonucu gözlemlenmiştir (Başer, 2020).

2.2.4. Sosyal Becerilerin Sınıflandırılması

Alan yazında sosyal beceriler için yapılmış çeşitli sınıflamalar mevcuttur. Bu bölümde sınıflamalardan birkaçı açıklanmaya çalışılmıştır.

Akkök (1999)'ün sınıflamasına göre altı çeşit sosyal beceri vardır (akt. Önalın-Akfırat, 2006). Bunlar; ilişkiyi başlatabilme ve sürdürebilme becerisi, bir işi grupla yürütebilme becerisi, duygularla ilgili beceriler, saldırgan davranışlara yönelik beceriler, stresli durumlarla baş edebilme becerileri ve plan yapma ve problem çözme becerileridir. **İlişkiyi Başlatabilme ve Sürdürebilme Becerisi:** Bir ilişkiyi başlatmak ve devam ettirebilmek için gerekli olan davranışları içermektedir. Örnek olarak merhaba demek, dinlemek, kendini tanıtmak, soru sormak, teşekkür etmek, bir konu hakkında yardım istemek, başkalarına iltifat etmek ve bir davranış hakkında yönerge vermek ya da bir yönergeye uymak sıralanabilir.

Bir işi grupla yürütebilme becerisi: Bir grup içerisinde faaliyet gösterebilmek için gerekli olan davranışlardır. Sorumluluk alma, görev dağılımında bulunabilme, başkalarının görüşlerini dinleyebilme ve kendi görüşlerini ifade edebilme gibi davranışları içerir.

Duygularla ilgili beceriler: Bireyin hem kendi duygularını hem de başkalarının duygularını anlamlandırabilmesi ile ilgili olan davranışlardır. Bireyin duygularını anlaması ve ifade edebilmesi, başkalarının duygularını anlayabilmesi, kendini ödüllendirebilmesi bu beceriler arasında yer almaktadır.

Saldırgan davranışlara yönelik beceriler: Bireyin saldırganca olan tepkilerle baş edebilmesi ve saldırganlık içeren davranışlardan kaçınabilmesi için gerekli olan uzlaşma, öfkeyle başa çıkabilme, hakkını savunma, kavgadan kaçınma gibi davranışları içermektedir.

Stresli durumlarla baş edebilme becerileri: Bireyin kendisine stres oluşturabilecek yalnızlık, utanç, grup içerisinde yer alma gibi durumlarla baş edebilmesi için gereken becerilerdir.

Plan yapma ve problem çözme becerileri: Plan yapma ve problem çözme becerileri kişinin bir durum veya problemle karşılaştığında gösterdiği davranışları içermektedir.

Amaç oluşturma, bilgi toplama, bir işe yoğunlaşma, problemin nedenlerini araştırma ve karar verme davranışları örnek verilebilir.

Shepherd (1983) ise sosyal becerileri dört kategori içerisinde ele almıştır. Bunlar; bireyin kendisine yönelik davranışları, bireyin çevresine yönelik davranışları, kişilerarası davranışlar ve görevle ilişkili davranışlardır. Bireyin kendisine yönelik davranışları kendine karşı sahip olduğu olumlu tutum, kendi davranışlarının sonuçlarını kabullenebilme, sağduyulu davranabilme davranışlarını; bireyin çevresine yönelik davranışları çevreye karşı ilgili olma, çevre ile birlikte olabilmeyi kapsamaktadır. Kişiler arası davranışlar diğerlerine selam verebilme, yardım edebilme gibi toplumla bir arada bulunabilmek için gerekli olan davranışları içermektedir. Görevle ilişkili davranışlar ise grup içerisinde aktif katılım sağlayabilmek için gerekli olan davranışları mesela soru sorabilmeyi, sınıf tartışmalarına katılabilmeyi, görevi için ona verilen sorumlulukları yerine getirebilmeyi içermektedir (Noz, 2018).

Sosyal becerileri yine dört boyutlu ele alanlardan biri de Rinn ve Markle (1979)'dır. Rinn ve Markle (1979)'a göre sosyal beceriler; kendisini anlatma becerileri, çevresini genişletme becerileri, girişkenlik becerileri ve iletişim becerileridir. Bu sınıflamaya göre kendisini anlatma becerileri; bireyin kendi duygu ve düşüncelerini ifade edebilmesi, olumlu benlik algısını belirtebilmesidir. Çevresini genişletme becerileri; çevresindeki kişiler hakkında bireyin sahip olduğu olumlu düşüncelerini söylemesi, karşısındakileri övebilmesi olarak açıklanmaktadır. Girişkenlik becerileri aynı düşünceyi paylaşmadığı kişilere karşı bunu belirtebilmesi, kendisinin istemediği durumlarda hayır diyerek onları reddedebilmesi; iletişim becerileri ise diğerleri ile ilişki ve iletişim kurabilmesi, bu iletişim aracılığı ile problemlerini çözebilmesi olarak ifade edilmektedir (Noz, 2018).

Sosyal becerileri sınıflandıran bir başka isim de Riggio (1986)'dur. Riggio (1986)'nın sınıflamasına göre sosyal beceriler altı boyuttan (duygusal anlatımcılık, duygusal duyarlılık, duygusal oto kontrol, sosyal aktarımcılık, sosyal duyarlılık ve sosyal kontrol) oluşmaktadır.

Duygusal Anlatımcılık: Bireyin sözel olmayan mesajları ve duygularını karşısındakine rahatlıkla ifade edebilmesidir.

Duygusal Duyarlılık: Bireyin karşısındaki kişinin duygularını ve sözel olmayan mesajlarını okuyabilmesi ve yorumlayabilmesidir.

Duygusal Oto Denetim/ Kontrol: Bireyin kendi duygularında olan değişiklikleri fark edebilmesi ve gerektiğinde duygularını düzenleyebilmesine yönelik becerilerdir.

Sosyal Aktarımcılık: Bireylerin sözel mesajları iletebilmesi ve başkalarıyla yakınlık gösterebilmesine yönelik becerilerdir.

Sosyal Duyarlılık: Bireyin uygun sosyal normlara yönelik bilgiye sahip olması ve iletişimdeki sözel mesajları yorumlayabilmesi için gerekli becerilerdir. Sosyal duyarlılık becerisi gelişmiş bireyler başkalarının kendisine yönelik davranışlarına duyarlıdırlar.

Sosyal Denetim/ Kontrol: Bireylerin sosyal ortamlarda kendini ve rollerini ortaya koymaya yönelik becerileridir. Sosyal denetim becerileri sosyal ortamlara ve durumlara uyum sağlama, sosyal ortamlarda özgüvenli olma becerilerini kapsamaktadır.

Riggio (1986) yaptığı sınıflamada son olarak sosyal manipülasyonu ele almış ve onu boyuttan ziyade bir tutum ya da yönelim olarak ifade etmiştir. Sosyal manipülasyon becerisine sahip bireyler gerektiğinde sosyal ortamları yönetebilme ve değiştirmenin gerekli ve faydalı olduğunu düşünmektedirler.

2.2.5. Sosyal Beceri Yetersizlikleri

Elliot ve Gresham (1987) sosyal becerilere ilişkin yetersizlikleri genel olarak dört kategori altında açıklamıştır. Bu kategoriler beceri yetersizliği, performans yetersizliği, özdenetim yetersizliği ve beceri ortaya koyma yetersizliğidir.

Beceri yetersizliği bireyin sosyal becerileri öğrenememesi durumudur. Bilgi eksikliği veya becerilerin yeteri kadar uygulanamaması beceri yetersizliği durumlarına sebep olmaktadır. Performans yetersizliğinde birey bir becerinin nasıl kullanılacağını biliyordur fakat bu beceriyi her ortamda değil sadece bazı ortamlarda kullanıyordu. Bu durum bireydeki motivasyon eksikliğinden veya performans gösterebilmesi için bir fırsat bulamamasından kaynaklanıyor olabilmektedir. Öz denetim yetersizliği bireyin duygusal tepkilerini kontrol edememesi sonucu beceriyi öğrenememesi durumudur. Birey yoğun olarak yaşadığı kaygı, fobi ve öfke gibi çeşitli duygulara bağlı olarak akranlarıyla yeteri kadar bir arada olamamakta ve uygun sosyal becerileri öğrenememektedir. Beceriyi ortaya koyma yetersizliğinde birey sosyal becerinin nasıl kullanılacağını bilmekte fakat duygusal tepkilerini kontrol edemediğinden dolayı performansa dökmede zorluk yaşamaktadır. Bu durumdaki bireyler gerekli becerileri göstermede tutarsızlık göstermektedir.

2.2.6. Ergenlikte Sosyal Beceri Gelişimi

Bireyler ergenlik döneminde fiziksel ve fizyolojik, bilişsel, ahlaki ve duygusal

olarak değişim ve gelişim yaşamaktadırlar. Bu dönemde bireyin kimlik gelişimi, diğerleriyle yakın ilişkilerin kurulması, bağımsızlık, özgüven ve sosyal becerilerin kazanılması ön plana çıkmaktadır (Akyel vd., 2018)

İnsanlar birçok şeyde olduğu gibi sosyalleşmeyi de ailesinden öğrenir. Çocukluk döneminde başlayan bu öğrenme süreci ergenlik döneminde de devam etmektedir. Ergenler bir yandan kendi ilişkilerini kendileri yönetmek isterken diğer yandan kendisi için önemli durumlarda ailesinin desteğine başvurmaktadır (Akkaya, 2021).

Ergenlik çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemidir. Bu geçiş döneminde ergenlerin diğerleri ile olan ilişkileri ve bu ilişkinin niteliği de değişim gösterir. Ergenler daha fazla özerklik sahibi olma isteği içerisindedir. Bu sebeple aile ilişkilerinde daha fazla çatışmaların yaşandığı görülmektedir. Ayrıca diğerleri tarafından beğenilme ve kabul görmenin daha çok önem kazandığı bu dönemde akran grupları içerisinde yer alma da artış göstermektedir. Ergenler akranlarıyla etkileşimde bulunmak için gruplara katılma, ders dışı zamanlarında birlikte etkinliklere katılma, karşı cinsle iletişim kurmaya çalışma davranışlarında bulunurlar (Güdük, 2008). Ergenlerin çevresindekilerle girdiğı bu etkileşimler sağlıklı bir şekilde atlatıldığı takdirde onun sosyalleşmesine katkı sağlamakta ve sosyal becerilerini geliştirmeye yardımcı olmaktadır. Yapılan çalışmalar sosyal becerilerini geliştirmede eksiklik yaşayan ergenlerin akademik olarak başarılı olamama, antisosyal davranış, okulu bırakma (Uzamaz, 2000), yetersiz iletişim becerileri ve uyumsuzluk (Güdük, 2008) sorunları yaşadığını ifade etmektedir.

2.2.7. Sosyal Becerileri Açıklayan Modeller

Alan yazında sosyal becerileri açıklamak için kullanılan modellerden bazıları aşağıda açıklanmıştır.

Süreç Modeline göre sosyal beceriler belirli ardışık eylemler sonucu öğrenilen davranışlardır. Model sosyal becerilerin bütünleşik bir yapı gösterdiğini ifade etmektedir. Sosyal ortamlarda birbirleriyle karşılaşmaları sonucu bireylerin gülümseme ve el sallama gibi davranışlar edinmeleri örnek verilebilir (Güdük, 2008).

Moleküler Modele göre sosyal beceriler öğrenilmiş sözlü ve sözsüz davranışların gözlemlenebilen parçalarıdır. Bu parçalar birleşir ve diğerleri ile olumlu etkileşimde bulunmaya yardımcı olur. Bu parçaların öğrenilmesi ve gelişimi bireyin sosyo-kültürel ve yakın çevresinden öğrendikleriyle gerçekleşmektedir (Güdük, 2008).

Bilişsel Sosyal Öğrenme Modeli, sosyal becerileri sosyal veya kişisel hedeflere

ulaşmak için biliş ile davranışları düzenleyebilme yeteneği olarak açıklanmaktadır. Modelde açıklanan sosyal biliş kişinin kendisi ve diğerleri hakkındaki düşünceleridir ve bireyin diğerlerini anlamasına yardımcı olmaktadır. Böylelikle birey diğerlerinin duygu, düşünce ve tutumlarını öğrenmektedir (Bilgi, 2018).

2.3. Problem zme Becerileri

2.3.1. Problem ve Problem zme

Problem bireyin yaşamını olumsuz etkileyen ve bireyde huzursuzluk ve rahatsızlık duygularına sebep olan durumlardır (Akat, 2020; Ercan, 2022). Kavrama yönelik yurt içi ve yurt dışı alan yazında çeşitli tanımlar yapılmıştır. Heppner ve Baker (1997)'ın tanımında problem, insanların fiziksel ve psikolojik olarak olumsuz etkilendiği yaşam olaylarıdır. Morgan (2013)'da bireyleri hedeflerine ulaşmakta engelleyen çatışma durumu ve Karasar (2011)'da ise kişide bilişsel ve fiziksel olarak rahatsızlık oluşturan her durum olarak açıklanmıştır (Akat, 2020).

Alan yazında problemlerin 3 temel özelliğinden söz edilmektedir. Bunlar: kişi için bir güçlük olması, kişide onu çözme ihtiyaı oluşturması ve kişi için yeni olması (Atabay, 2004). Bir güçlüğün problem olarak adlandırılabilmesi için bireyin ondan rahatsızlık duyması ve çözmek için istek duyması gerekmektedir. Problemler bireyleri hedeflerine ulaşma noktasında engellemektedir. Problemin bireyde oluşturduğu olumsuz duyguların sonucu olarak bireyler problemlerle karşılaştıklarında ortadan kalkmasını istemekte ve buna yönelik uğraş vermektedirler. Problem kişi tarafından giderildikten sonra tekrar bir sorun oluşturmamaktadır. Birey o probleme yönelik öğrenmiş olduğu çözümle birlikte bir sonraki karşılaşmada problemi kolaylıkla ortadan kaldıracabilmektedir.

Problemler çeşitli şekillerde olabilmektedir: yapısına göre basit veya karmaşık, süresine göre uzun veya kısa süreli gibi (etinkaya, 2013). Türlerine göre problemlerden söz ederken 4 tür problemden söz edilebilmektedir: kişisel, kişisel olmayan, toplumsal ve kişiler arası (Gülüm, 2022). Kişisel problemler insanların hayatlarında sıkça rastladığı duygusal ve bilişsel tüm problemlerden meydana gelmektedir. Problemin kaynağı bireyin kendi duygu ve davranışlardır. Kişisel olmayan problemler ise elektriklerin kesilmesi, suların kesilmesi gibi birey için güçlük oluşturan ama birey tarafından görece daha kolay bir şekilde çözülebilen dış kaynaklı problemlerdir. Kişiler arası problemler bireyin hayatındaki diğer insanlarla birlikte yaşarken karşılaştığı güçlükleri, onlarla ilişkilerindeki problemleri kapsamaktadır. Bu tür problemlerin kişi için oluşturacağı

güçlük onun diğeriyle olan ilişkisine verdiği öneme göre belirlenmektedir. Bu tarz problemlerde çözüm için her iki kişinin uzlaşısı gerektiğinden çözüm zaman alabilmektedir. Toplumsal problemler bireyin yaşadığı toplumdaki düzende yaşanan aksaklıklardan meydana gelen problemlerdir. Bu aksaklıklar sağlık, eğitim, ulaşım gibi çeşitli alanlarda meydana gelebilmektedir (Gülüm, 2022).

Problemlerin birden fazla çeşidinin bulunması onun yaşamın her anında karşılaşılabilen bir durum olması ve bireysel farklılıkların bulunması ile açıklanabilir. Bir problem durumu herkeste sorun olarak adlandırılmayabilir. Bazı kişiler için sorun olan bir durum bazı kişiler için hiçbir rahatsızlığa ve içsel gerginliğe sebep olmamaktadır. Kimisi için karşılaşılan olay veya durumda çözüme yönelik çaba ve uğraş gerekirken kimisinde ise böyle bir uğraş olmaksızın giderilebilmektedir. Bu sebeple karşılaşılan olay ya da durumun problem olabilmesi için çözüme yönelik çaba gerektirmesi söz konusudur (Atabay, 2004). Birey özellikle ergenlik dönemi başta olmak üzere tüm hayatı boyunca problemlerle karşılaşmaktadır. Bu problemler başarılı bir şekilde çözüldüğünde birey hayata daha kolay uyum sağlayabilmektedir (Çetinkaya, 2013). Öğrendiği problem çözme stilleri ise bireyde problem çözme becerisini geliştirmektedir.

Problem çözme önceki öğrenmelerden yola çıkarak bireyin güncel soruna dair yeni bir çözüm ortaya koyabilmesi sürecidir (Atabay, 2004; Çetinkaya, 2013). Problem çözme bireyin sahip olduğu tüm kaynakları kullanarak problemi ortadan kaldırma işidir. Problem çözme süreci de problemin karmaşık doğası gereği karmaşık bir yapıdadır. Sonmaz'a (2002) göre problem çözme bilişsel, duygusal ve sosyal olarak üç boyuttan oluşmaktadır. Bilişsel boyut, problemin ve çözümünün birey tarafından algılanmasını kapsamaktadır. Duygusal boyut ise sorunla karşılaşan bireyin duygusal olarak yaşadığı gerginliği sağlıklı bir şekilde atlatmasını ve iç dengenin tekrar sağlanmasını kapsamaktadır. Sosyal boyut ise problemin başka kişiler tarafından nasıl çözüldüğünü öğrenmek, sorunun çözümü için başkalarına danışmak gibi ilişkisel davranışlardan oluşmaktadır. Heppner vd. (1982)'a göre ise problem çözme bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutlardan oluşmaktadır. Bilişsel boyut probleme ve çözüme yönelik algılamaları ve akıl yürütmeleri içerirken, duygusal boyut duygusallık ve belirli duyguları ve davranışsal boyut uygun olan çözümün eyleme konulmasını içermektedir.

Alan yazında bu üç faktörden aynı zamanda problem çözme davranışını etkileyen faktörler olarak da söz edilmektedir (Kırman, 2018). Nitelik olarak nötr bir yapıda olan bu faktörler bireyin onları uygulayıp uygulamamasına göre olumlu veya olumsuz bir etki bırakmaktadır. Bilişsel faktörler bireyin problem ve çözüm arasındaki bilişsel süreçlerini

içermektedir. Örneğin, bireyin problemi tanımlayabilmesi, çözüm yollarını listeleyebilmesi, en uygun çözüm yolunu seçebilmesi gibi. Duygusal faktörler ise bireyin problem karşısındaki stres ve kaygı gibi duygularını kontrol edebilmesi, çözüm için gerektiğinde risk alabilmesi ve bunun için gerekli iradeyi gösterebilmesidir. Sosyal faktörler ise bireyin çevresinde sahip olduğu sosyal destek yapılarının farkında olması, gerektiğinde onlardan destek alabilmesi veya çevresindekilerin kendi problemlerini çözerken başvurduğu yolları gözlemleyerek öğrenebilmesidir (Kırman, 2018). Bu üç unsur bireyin etkili bir problem çözme davranışı göstermesinde ve problem çözme becerisi edinmesinde etkili olmaktadır.

Problem çözme bireyin kendi algılamalarını ve önceki öğrenmelerini içeren bir süreçtir ve buna bağlı olarak bireyseldir. Her birey kendi deneyimleri sonucu var olan problemlerine yönelik problem çözme stili geliştirmektedir. Bireylerin sahip oldukları bu yetenek onların yetiştirilme tarzlarından, kişiliklerinden ve öğrenmelerinden etkilenmektedir. Bunların yanı sıra bireyin kendine güveni, karar verme stilleri, psikolojik uyumu, akademik yeterliği ve sosyal ilişkileri de etkilemektedir (Atabay, 2004). Problem çözme sürecinde bireyde en çok algılama, analiz etme ve karar verme becerileri ön plana çıkmaktadır (Şahin, 2004). Birey problemle karşılaştığında onun farkına vararak problemi analiz etmekte ve en uygun çözüme karar vererek probleme yaklaşmaktadır. Bu sebeple problem çözme herkeste aynı seviyede bulunmayan bir beceri olarak adlandırılmaktadır. Problem çözme becerisi bireylerin etkin bir şekilde problem çözme stratejilerine sahip olduğu anlamına gelmektedir. Bireyler sahip oldukları problemlerle baş etmek için stratejiler geliştirmekte ve bunları etkili bir şekilde kullanmaktadırlar (Demir, 2016). Problem çözme insanların hayatlarında önemli yere sahip bir beceridir. Bireydeki bilişsel, duygusal ve davranışsal alanların ortak etkileşimi ile kullanılan bu beceri; bireyleri sorumluluk alma, girişkenlik, sosyal beceriler, özgüven ve özgürlük gibi diğer beceri alanlarında da geliştirmektedir (Şahin-Kölemen, 2017).

Problem çözme becerisi gelişmiş olan bireylerin sahip olduğu bir takım ortak özellikler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır: benlik saygısının yüksek olması, olasılıkları yordayabilmesi, yüksek uyum gücüne sahip olması, içten denetimli olması, öğrenmeye açık bir yapıda olması, gerektiğinde yardım isteyebilen, kendini gerçekleştirmiş, akılcı (Kırman, 2018); yenilikçi, esnek düşüncelere sahip, ilgi alanları geniş, mantıklı ve açık sözlü olması(Şahin-Kölemen, 2017). Problem çözme becerisinde eksiklik olan gençlerde ise davranış bozuklukları, saldırganlık ve madde kullanımı görülebilmektedir (Atabay, 2004).

2.3.2. Problem Çözme Aşamaları

Problem çözme aşamalı olarak gelişen bir süreçtir. Her aşama kendinden sonraki adımın temelini oluşturmaktadır. Her bir adımın tamamlanması için bireyin çaba ve özverisi gerekmektedir. D'Zurilla ve Nezu'ya (2007) göre bu aşamalar 5 adımdan oluşmaktadır. Bunlar; *probleme yönelme, problemin tanımlanması ve formüle edilmesi, alternatiflerin üretilmesi, karar verme, çözümün uygulanması ve doğruluğunu kanıtlamadır.*

Bingham (2016) ise bu aşamaların 8 adım olduğunu ifade etmektedir.

- Problemi fark etme ve onunla meşgul olma,
- Problemi ifade etme, önem ve kapsamını bilme, onunla ilgili alt boyutları anlamaya gayret etme,
- Problem durumuyla ilgili veriler toplama,
- Problemin içeriğine en uygun verileri seçerek düzenleme,
- Ulaşılan veriler ve problemle ilgili bilgiler ışığında olası çözüm yöntemleri belirleme,
- Çözüm biçimlerini değerlendirerek duruma uygun düşenlerin en iyisini seçme,
- Karar verilen bir çözüm yolunu uygulama,
- Uygulanan çözüm yöntemini değerlendirme.

İlk aşamada birey problemi fark etmekte ve onunla yüzleşmektedir. Daha sonra problemle yüzleşen birey onu daha iyi tanımlayıp analiz etme sürecine girmektedir. Problem durumu ile ilgili veriler bulma aşamasında ise sorunla ilişkili olabilecek veriler toplanmaktadır. Daha sonra toplanan veriler problemle ilişkili olma düzeyine göre düzenlenmektedir. Tüm bu süreç boyunca problem ve problemle ilişkili olabilecek durumlarla ilgili elde edilen veriler ışığında çözüm yöntemleri belirlenmektedir. Daha sonra çözüme dair düşünülen yöntemlerden uygun olanını seçerek eyleme geçmektedir. Son aşamada ise birey çözümün başarılı olup olmadığını ve yaşanan süreçlerin doğru olup olmadığını değerlendirmektedir.

Gündoğdu'nun (2010) aktardığına göre Johnson (1944) problem çözmeye yönelik 4 aşama ortaya koymuştur:

1. Tanıma

2. *Üretme*
3. *Kuluçka*
4. *Değerlendirme*

Tanıma aşamasında problemi ve alt nedenleri tanımak; üretmede probleme yönelik çözümler üreterek uygulama yer almaktadır. Kuluçka ise uygulama sonucunda problemin hala çözülemediği durumlarda devreye girmektedir. Kuluçka sürecinde birey problemi bir kenara bırakarak göz ardı etmekte, başka uğraşlara yönelmekte ve daha sonra probleme geri dönmektedir. Değerlendirme aşamasında ise çözüm ve problemin o anki durumu değerlendirilerek çözüme kavuşturulamadıysa tekrar başa dönüp adımlar tekrar edilmektedir.

Yukarıda da görüldüğü gibi problem çözme aşamalarına yönelik alan yazında farklı basamaklardan söz edilmekle birlikte genel olarak altı aşamadan oluştuğu görülmektedir (Atabay, 2004).

Problem çözme süreci ilk olarak bireyin **problemi fark etmesi** ve bundan rahatsızlık duyması ile başlamaktadır. Bu durum aynı zamanda oluşan rahatsızlığı ortadan kaldırma amacıyla çözüme gereksinimi duymasını ifade etmektedir. Problemi çözebilmek için onun özelliklerini, önemini, boyutlarını vb. **analiz** etmektedir. Analiz süreci **çözüm için gerekli seçenekleri belirlemenin** ön koşulu niteliğindedir. Sorunun çözümüne yönelik seçenekler belirlenirken olabildiğince çok olması çözüm için faydalı olmaktadır. Birey oluşturulan seçenekler arasından en uygun olanı seçerek hangisinin eyleme dönüştürüleceğini **karar vermektedir**. Yaptığı seçim sonrasında bu çözüm yolunu uygulayarak **davranışa dökmektedir**. Problemi ortadan kaldırmaya yönelik çözümü bulan ve uygulayan birey daha sonrasında çözümün ne kadar etkili olduğu konusunda bir **değerlendirme** yapmaktadır. Değerlendirme sonucunda çözümden memnun değilse oluşturduğu diğer seçeneklerle sorunu tekrar çözmeye çabalamaktadır. Değerlendirme süreci sorunun tamamen ortadan kalkıp kalkmadığı değerlendirildiğinden oldukça önemlidir.

Bazen bireyler problemin kendisinden ziyade onun belirtilerini sorun sanmaktadır. Fakat sorun yerine belirtiler ortadan kaldırıldığında, birey rahatsızlık duymaya devam edecektir. Bu durumda asıl olan sorunu belirleyip onu ortadan kaldırmaktır. Bazen de kişi sorunu fark etse dahi görmezden gelebilmektedir. Problemden kaçınmak sağlıklı bir problem çözme yaklaşımı değildir. Bu durumda birey onu görmezden gelmek yerine çözmeye yönelmelidir (Atabay, 2004).

2.3.3. Ergenlikte Problem Çözme

Ergenlik, çocukluk ile yetişkinlik arasında bir geçiş dönemidir. Bu geçiş döneminde ergen bedensel, hormonal, bilişsel ve duygusal değişimler başta olmak üzere birçok değişiklik yaşamaktadırlar. Bu dönemde hayatında sürekli bir değişim ve ani dalgalanmalar yaşaması bireyin içinde bulunduğu döneme uyum sağlamasını zorlaştırmaktadır. Bu uyum sürecinde bireyin hayatında birçok problem meydana gelmektedir. Bu problemler akademik, kişisel veya kişilerarası ilişkilerle ilgili olabilmektedir. Ergenlerin kişilerarası ilişkilerinde yaşadıkları problemler çoğunlukla ebeveynleriyle yaşadıkları çatışmalar ve akran ilişkilerindeki sorunlardan oluşmaktadır. Bu dönem içerisinde ergenlerde ergen benmerkezciliği görülmektedir. Ergen benmerkezciliği, bireyin olaylar ve olgular karşısında kendi düşüncelerini merkeze koyarak hareket etmesi veya durumların merkezine kendini koyması olarak açıklanmaktadır (Karademir, 2018). Ergen benmerkezciliği bireyin ilişkilerinde yeterince empati yapamaması, başkalarının bakış açılarına göre yorum yapamaması gibi sorunlara yol açmaktadır. Bu durum ergenin diğerleri ile ilişkilerinde problem yaşamasına sebep olmaktadır (Akat, 2020). Bireyin çevresi ile iyi ilişkiler kurması ve onlarla yaşadığı problemleri çözüme kavuşturabilmesi ergenlik dönemini sağlıklı bir şekilde atlattığını sağlamak ve ruhsal açıdan koruyucu olmaktadır.

Ergenlik dönemindeki birey kendi kimliğini oluşturma sürecindedir. Bir yandan sahip olduğu ilişkileri devam ettirirken bir yandan da ilgi, yetenek ve değerlerini keşfeder. Sahip olduğu ilgi ve yeteneklere göre geleceği için önemli kararlardan biri olan meslek seçimi de ergenlik döneminde gerçekleşmektedir. Kendi ilgi alanlarını keşfetmekte ve kendini tanımakta zorluk yaşayan bireyler için meslek seçimi zorlayıcı olmakta ve bir probleme dönüşebilmektedir. Bunlara ek olarak ergenlik döneminde bireyler sınav kaygısı, diğerleri tarafından kabul edilme, yaşadığı bedensel değişime bağlı olarak görünüş kaygısı gibi problemler de yaşamaktadırlar (Akat, 2020).

2.3.4. Problem Çözme Kuramları

Alan yazında problem çözme becerilerini ele alan birçok kuram bulunmaktadır. Çalışmada bu kuramların bazısına yer verilmiştir.

Bandura'nın Problem Çözme ve Öz Yeterlik Kuramı: Modelde sosyal öğrenme kuramına dayalı olarak bireyin problem çözme davranışlarını taklit yoluyla öğrendiği ve etkili olan davranışların devamlılığının alacağı karşı tepkiler ve pekiştireçlerle sağlandığı ifade edilmektedir. Bireyin problem çözme becerilerini kullanıp kullanmayacağı ise kendisine ve başa çıkma becerilerine ilişkin inançlarından etkilenmektedir (Ercan, 2022; Kırman, 2018). Birey kendisine yönelik düşük bir inanca sahipse var olan probleme karşı herhangi bir baş etme stratejisi kullanmamakta ve yeni bir problemi daha oluşturmaktadır.

Gerçek Yaşam Problemlerini Çözmede Bilgi İşleme Kuramı: Heppner ve Krauskopf (1987) tarafından oluşturulan bir kuramdır. Model oluşturulurken Heppner ve Peterson (1982) tarafından geliştirilmiş olan Problem Çözme Envanteri kullanılmıştır. Envanter kişinin kendi problem çözme stillerini değerlendirmesine dayalı bir ölçektir ve üç faktörden oluşmaktadır: kişisel kontrol, yaklaşma-kaçınma ve problem çözme becerisine güven. Kuram bireylerin problem çözerken kodlama, amaç belirleme, planlama ve örüntü eşleme ile problem çözme işlemini içeren dört aşamayı takip ettiğini ifade etmektedir (Heppner & Krauskopf, 1987)

Kodlama; problemin algılanması sürecidir. Algılama bireysel düzeyde gerçekleştiğinden dolayı problem gerçekte var olduğu gibi değil kişinin onu gördüğü gibi kodlanmaktadır. Bu sebeple probleme yönelik çarpıtmaların oluşma olasılığı bulunmaktadır.

Amaç Belirlemede; birey problemin sonucunda elde edeceği amacı belirlemektedir. Bu amacı belirleyebilmek için ise ön koşul olarak problemin sağlıklı bir şekilde açıklanması gerekmektedir.

Planlama ve Örüntü Eşleme; birey önceki problemlerine yönelik bulduğu ve hafızasında depoladığı çözümler arasından şu anki duruma yönelik bir eşleşme yapar. Bu aşamada önemli olan bireyin eşlemeyi doğru bir şekilde yapabilmesidir.

Problem Çözme İşlemi; Bireyin problem çözme sürecini etkili bir şekilde yürütebilmesini kapsayan bu adımda bilişsel ,duygusal ve davranışsal boyutlar ön plana çıkmaktadır.

Sosyal Problem Çözme Beceri Eğitimi Modeli: Bilişsel davranışçı terapilerin bir parçasıdır. Bireye gerçek yaşam olaylarında karşılaştıkları problemlere yönelik beceri kazandırmayı hedefleyen bir terapi yaklaşımıdır. D'Zurilla ve Goldfried (1971) tarafından kişilerarası/sosyal problem çözme yaklaşımı ve ilişkisel stres kuramına dayalı olarak geliştirilmiştir. D'Zurilla ve Nezu (1990) tarafından Sosyal Problem Çözme Envanteri

geliştirilerek model sınanmıştır. Envanterden elde edilenlere göre, model problem yönelimi ve problem çözme stili olarak iki boyuta sahiptir. Maydeu-Olivares ve D'Zurilla (1996) daha sonra Sosyal Problem Çözme Envanteri üzerinde yaptığı faktör analizinde problem yönelimi boyutunun iki faktörlü; problem çözme stillerinin ise üç faktörlü bir yapısı olduğu belirlenmiştir. Belirlenen faktörlere yönelik açıklamalar alan yazın (Çetinkaya, 2013; Maydeu-Olivares & D'Zurilla, 1996; Şahin, Ü., 2015) ışığında aşağıda açıklanmıştır.

Problem Yönelimi bireyin probleme yönelik tutum ve algılarını açıklamak amacıyla kullanılmıştır. Probleme olumlu yönelim ve olumsuz yönelim olarak ikiye ayrılmaktadır. Probleme olumlu yönelim kavramı bireyin şemalarında, karşılaştığı probleme yönelik olumlu bakış açılarının bulunduğu ve çözeceğine yönelik inanç duyduğu anlamına gelmektedir. Probleme olumsuz yönelimde ise bireyler probleme yönelik olumsuz bir tutuma sahiptir. Probleme olumsuz yönelim işlevsel olmayan bir problem yaklaşımıdır.

Problem Çözme Stilleri problemin çözümüne yönelik üç farklı yöntemi ifade etmektedir. Bunlar: akılcı problem çözme, kaçınan tarz ve dikkatsiz tarz. Akılcı problem çözme, bireylerin problem çözümüne yönelik gerçekçi bir bakış açısıyla hareket etmesidir. Akılcı problem çözme diğerlerinin aksine yapıcı ve istendik bir problem çözme stildir. Dikkatsiz problem çözme stilinde ise bireyler oldukça özensiz ve dikkatsiz bir şekilde problem çözmeye meyillidirler. Kaçınan problem çözme stilinde birey problemi olabildiğince erteleyerek onu görmezden gelme eğilimindedir.

2.4. İlgili Araştırmalar

Alan yazında staj uygulamalarının meslek lisesi öğrencilerinin problem çözme ve sosyal becerileri üzerine etkilerini belirlemeye yönelik yapılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır. Her ne kadar lisans düzeyindeki ve lisans eğitimini tamamlamış katılımcılarla yapılmış olsa da stajın etkilerini ortaya koyması açısından ilgili olduğu düşünülen bazı çalışmalara aşağıda yer verilmiştir.

- **Yurt İçinde Yapılmış İlgili Çalışmalar**

Kaysi ve Gürol (2025) meslek yüksekokulu öğrencileriyle yaptığı çalışmada öğrencilerin işyeri uygulamalı eğitim süreçlerine yönelik değerlendirmelerini ele almıştır. Nitel araştırma yöntemleriyle yürütülen çalışmadan elde edilen temalardan biri kişisel

deneyim temasıdır. Kişisel deneyim temasında öğrenciler stajdan çok fazla deneyim kazandıklarını belirtmiş ve yine bu tema içerisinde stajın problem çözme becerilerini ve sorumluluk bilincini geliştirdiğini ifade etmiştir.

Eker (2024) turizm rehberliği öğrencileri ile yaptığı çalışmada öğrencilerin perspektifinden staj uygulamalarına yönelik değerlendirmeleri araştırmıştır. Çalışma nitel araştırma yöntemiyle yürütülmüş olup staja yönelik yapılan genel değerlendirmelerde öğrencilerin stajın problem çözme ve iletişim becerilerini geliştirdiği yönündeki düşünceleri ortaya konmuştur.

Yavaş vd. (2021) havacılık öğrencileriyle staj deneyimlerinin değerlendirilmesine yönelik bir çalışma yürütmüştür. Çalışmada çok sayıda öğrenci stajda edindikleri tecrübe ile problem çözme, koordinasyon, zaman yönetimi, liderlik ve özgüven gibi alanlarda yeterliliklerinin arttığını belirtmiştir.

Yurt vd. (2016) sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu öğrencileri ve staj sorumluları ile yaptığı anket çalışmasında staj uygulamalarını değerlendirmiştir. Anketten elde edilen sonuçlara göre öğrenciler stajın özgüven ve iletişim becerilerini geliştirdiğini ifade etmiştir. Benzer olarak staj sorumluları da öğrencilerin sorumluluk bilinci, problem çözme ve iletişim kurma becerisi kazandığını belirtmişlerdir.

Dalkılıç'ın (2023) yaptığı çalışmada Sağlık Yönetimi bölümü üniversite son sınıftan 69 öğrencinin staj uygulamasından önce ve sonraki bölüm yeterliliklerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda stajın iletişim ve sosyal becerilerini geliştirme fırsatı sunduğu, sorumluluk alma, bağımsız çalışabilme ve sosyal yetkinlik gibi becerilerde staj öncesi ve sonrasına göre anlamlı fark olduğu bulunmuştur.

Seçer vd. (2022) "sağlık alanında okuyan üniversite öğrencilerinde uygulamalı ders ve stajın akademik öz yeterlik düzeylerine ve problem çözme becerilerine etkisi"ni araştırmıştır. 230 üniversite öğrencisinin katıldığı araştırmada öğrenciler uygulamalı ders ve staj alan ve almayan olarak gruplandırılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre hemşirelik ve ebelik bölümü öğrencilerinde uygulamalı ders ve staj alıp almama durumuna göre problem çözme becerileri benzerlik gösterirken fizyoterapi ve rehabilitasyon bölümü öğrencilerinin problem çözme becerilerinde istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur.

Fırıncı-Kodaz (2010) Mesleki Eğitim Merkezi öğrencileri ile yaptığı çalışmada öğrencilerin sosyal becerileri ile çatışma çözme becerileri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 14-18 yaş arasındaki 313 öğrenci ile yaptığı çalışmada sosyal beceri düzeyi yüksek olan öğrencilerin çatışma çözme becerileri daha yüksek bulunmuştur.

Gölgeleyen (2011) endüstri meslek lisesi öğrencilerinin problem çözme

becerilerini etkileyen değişkenleri belirlemeye çalışmıştır. Araştırmanın sonunda problem çözme becerilerinin kızlarda, öğretmenlerini otoriter ve demokratik algılayanlarda, 11. ve 12. sınıfta okuyanlarda ve akademik olarak başarılı olduğunu düşünenlerde anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Şahin-Kölemen (2017) meslek lisesi öğrencilerinin problem çözme becerileri üzerine bir araştırma yürütmüştür. Çalışmanın amacı öğretmen ve öğrencilerin görüşlerine göre öğrencilerdeki problem çözme becerilerini tespit etmek ve problem çözme becerisinin akademik başarı ile ilişkisini incelemektir. Araştırmanın sonucunda öğrencilerin görüşlerine göre sahip oldukları problem çözme becerileri öğretmenlerinin onlar hakkındaki görüşlerine göre daha yüksek çıkmıştır. Ayrıca akademik başarıyla problem çözme becerisi arasında pozitif yönde yüksek düzeyde bir ilişki olduğu bulunmuştur.

Dalkılıç ve Ebeoğlu (2018) sigortacılık öğrencilerinin İŞKUR işbaşı eğitim programı ile yürütülen staja yönelik değerlendirmeleri üzerine bir çalışma gerçekleştirmiştir. SWOT analizi tekniğine dayanan çalışmada öğrenciler güçlü yan olarak kendini ifade edebilme becerileri, analitik düşünme ve özgüven gelişimini belirtmiş; zayıf yan olarak ise utangaçlık, stres altında olma, baskıya gelememe vb. gibi durumları ifade etmişlerdir. Öğrenciler staja yönelik fırsatlarda ise sosyal ilişkilerin gelişmesi ve kendini geliştirmeye olanak tanınmasına yer vermiştir. Tehditler açısından iş okul dengesini kuramama, yanlış bilgilendirme yapma, başarısızlık ve işsizlik vb. gibi durumları belirtmişlerdir. Çalışmada sigorta acente sahipleri ile de görüşme gerçekleştirilmiştir. Acente sahipleri öğrencilerde çabuk algılama, girişkenlik vb. güçlü yanlar ile kendini ifade edememe ve acemilik gibi zayıf yanlar olduğunu belirtmişlerdir.

• Yurt Dışında Yapılmış İlgili Çalışmalar

Sary vd. (2024) Endonezya'da informal bir eğitim kurumu olan ABhome'da staj programına katılan lise öğrencilerinin iletişim becerilerini ele almıştır. Bu kurumda öğrenciler bir mentor ile beraber staj programını uygulamaktadır. Çalışma staj programının öğrencilerin iletişim becerilerini geliştirmelerine nasıl yardımcı olduğunu nitel araştırma yöntemleri ile incelemiştir. Sonuç olarak staj sırasında programdaki öğrencilerin mentorları ile arasındaki iletişimin; açıklık, empati, destekleyicilik, pozitiflik gibi nitelikleri etkili bir şekilde geliştirdiğini bulmuştur.

Ruth vd. (2022) mühendislik alanında staj yapan üniversite öğrencilerinin işletmelerde eğitimini tamamlayabilmek için en çok kullandığı sosyal becerileri

belirlemeye çalışmıştır. Nicel araştırma yöntemleri ile yürütülen bu çalışmaya 82 öğrenci katılmış ve sonuç olarak en çok plan yapma becerilerinin kullanıldığı ve en az kullanılan becerilerin duygular ve stres yönetimi ile ilgili beceriler olduğu bulunmuştur.

Scholz vd. (2003) üniversite öğrencilerinin çevre bilimleri eğitiminde aldığı zorunlu stajın faydalarını araştırmıştır. Verilerin toplanmasında 478 öğrenci ve 293 süpervizörün staj öncesi ve sonrası anketleri kullanılmıştır. Elde edilen bulgular arasında stajın bağımsız çalışma yeteneğini ve iletişim becerilerini geliştirdiğine yönelik sonuçlar yer almaktadır.

Kavishe (2022) en az 3 ay staj eğitimi almış ve en fazla 5 yıl önce bir yükseköğretim kurumundan mezun olmuş 10 kişiyle nitel bir çalışma yürütmüştür. Mezunların staj deneyimini nasıl tanımladıklarını ve kritik sosyal becerilerin (iletişim, grup çalışması, problem çözme ve kişiler arası beceriler) gelişimine etkisini öğrenmeyi amaçladığı çalışmada 6 tema elde etmiştir. Bu temalardan bazıları staj deneyiminin söz konusu becerileri geliştirdiği ve sosyal çalışma ortamının bu becerileri öğrenmeyi desteklediğidir.

Ahmad vd. (2018) üniversite öğrencileri ve öğretmenleri ile yaptığı çalışmada muhasebe bölümü stajının öğrencilerin akademik bilgi, sosyal beceri ve kişisel özellikleri üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Karma yöntemle yürütülmüş olup araştırmanın nicel bölümüne ait veriler öğrencilerden; nitel veriler ise öğretmenlerden elde edilmiştir. Çalışmanın nitel olarak yürütülen bölümüne 4 öğretmen; nicel olarak yürütülen araştırma bölümüne ise 177 öğrenci katılmıştır. Nicel veriler bağımlı örneklem t testi ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular arasında staj öncesine göre öğrencilerin sosyal becerilerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu ve sosyal becerilerin staj öncesine göre geliştiği görülmüştür. Öğretmenlerle yürütülen nitel çalışmada da staj öncesine göre sosyal becerilerin gelişim gösterdiği bulunmuştur.

Alnajjar ve Kaplan (2020) yaptığı çalışmada türk akademik kurumlarında stajın öğrencinin kişisel, sosyal, akademik, mesleki ve toplumsal gelişimine etkisini araştırmıştır. Çalışmaya 2014-2017 yılları arasında en az 1-2 ay staj yapmış 370 öğrenci katılmıştır. Toplanan veriler yapılan analiz sonucunda stajın öğrencilerin kişisel, sosyal, akademik, mesleki ve toplumsal gelişimini istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği bulunmuştur.

Anjum (2020) yapmış olduğu çalışmada staj programlarının Pakistan'daki işletme öğrencilerinin hem mesleki hem de kişisel gelişim ve becerileri üzerindeki etkisini değerlendirmeyi hedeflemiştir. Çalışmaya lisans programlarından mezun olan 800

işletme ğrencisi katılmıştır. Nicel olarak yürütölen bu çalışmada stajın öğrencilerin mesleki gelişimini, kişisel gelişim ve becerilerini etkilediğı bulunmuştur.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu ve veri toplama araçları ele alınarak açıklanmıştır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmanın amacı öğrencilerin staj deneyimlerinin onların sosyal becerilerini ve problem çözme becerilerini nasıl etkilediğini ve staj uygulamaları sonunda bu beceriler açısından nasıl bir değişim gösterdiklerini keşfetmektir. Bu amaç doğrultusunda çalışma nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim (fenomenoloji) deseni ile yürütülmüştür. Nitel araştırmalar ele alınan konuyu sorgulamaya, yorumlamaya ve derinlemesine incelemeye izin veren araştırmalardır (Baltacı, 2019). "Olgubilim ise, farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2021; S. 66)." Fenomenoloji bireylerin deneyimlerini, yaşadıkları olayları, kavram veya durumları nasıl anlamlandırdıklarını ve/veya kişilerle bu olgular arasındaki ilişkileri açıklamak için kullanılan nitel bir araştırma modelidir. Ne olduğundan ziyade bireyin bunu nasıl anlamlandırdığı veya nasıl deneyimlediği sorularına yanıt aranmaktadır. Kısaca bireyin yaşadığı deneyim ve onun bu deneyimi nasıl anlamlandırdığına odaklanmaktadır (Ceylan-Çapar & Ceylan, 2022; Yıldırım & Şimşek, 2021)

Bu araştırmada da öğrencilerin ve öğretmenlerinin staj yapan öğrencilerin farklı çevrelerden insanlarla etkileşim içerisinde bulunmasının onların problem çözme ve sosyal becerileri üzerindeki etkisi ile ilgili görüşlerinin derinlemesine incelenmesi ve anlaşılmasına odaklanılmıştır.

3.2. Çalışma Grubu

Bu çalışma 2023-2024 eğitim öğretim yılında Hatay iline bağlı farklı programlardaki üç meslek lisesinde öğrenim gören öğrenciler ve meslek liselerinde görev yapan öğretmenler ile yürütülmüştür. Katılımcılar, ölçüt örnekleme ile belirlenen gönüllü öğrenci ve öğretmenlerden oluşmaktadır. Çalışmaya toplam 22 öğrenci ve 20 öğretmen katılmıştır.

Ölçüt örnekleme yöntemindeki temel anlayış önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan durumların çalışılmasıdır (Yıldırım & Şimşek, 2021; s. 120). Öğrenci ve öğretmenlerin çalışmaya dahil edilmesinde aşağıdaki bazı ölçütler dikkate alınmıştır.

Araştırmaya dahil edilen gönüllü öğrenciler içinde bulundukları akademik yıl içerisinde veya öncesinde belirli bir süre işletmelerde staja gitmiş veya işletmelerde staja devam eden öğrenciler arasından belirlenmiştir. Öğrencilerin hepsi 12. sınıf öğrencisidir. Çalışma grubu belirlenirken dikkat edilen bir diğer ölçüt ise öğrencilerin staj yerinin niteliği olmuştur. Öğrencilerin farklı uygulama sahalarında staj yapmış olmalarının ve buna bağlı olarak farklı deneyimlere sahip olmalarının onların sosyal beceri ve problem çözme becerileri üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu keşfetmek için öğrenciler staj yeri için belirlenen iki sınıflamaya göre çalışmaya dahil edilmiştir. Araştırmaya katılan ve farklı alanlarda eğitimine devam eden öğrenciler çıktıkları staj sahalarına göre “daha az sayıda insandan oluşan ve aynı grup içerisinde stajına devam eden öğrenciler” ve “staj esnasında daha farklı ve fazla sayıda insan grubuyla bir arada bulunan öğrenciler” belirlenen iki kategoriye ayrılmıştır.

Araştırmaya katılan öğretmenler ise işletmelerde beceri eğitime giden öğrencileri staj öncesi ve sonrasında derslerine girerek takip edebilen öğretmenler arasından belirlenmiştir. Fakat okullardaki öğretmen sayısı nedeniyle araştırmaya katılan öğretmenlerden ikisi araştırmaya katılan öğrencilerden farklı programlarda görev yapmaktadırlar. Bu nedenle görüşmede onlardan kendi öğrencilerine ilişkin gözlem ve deneyimlerini düşünerek görüşlerini belirtmeleri istenmiştir.

Aşağıda Tablo 2 de çalışmaya katılan öğrencilere ait bazı demografik bilgiler ile öğrencilerin hangi kategoriye bağlı stajını gerçekleştirdiğine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 2

Çalışmaya Katılan Öğrencilere ve Staj Yerinin Niteliğine Ait Bilgiler

Öğrencinin Yaşı	Cinsiyeti	Okuduğu Bölüm	Bölüme İsteyerek Gelip Gelmemesi Durumu	Staj Yerinin Niteliği
17	Kadın	Çocuk Gelişimi	İstememe	1. Grup*
18	Kadın	Çocuk Gelişimi	İstememe	1. Grup*
17	Kadın	Yiyecek İçecek Hazırlama	Sonradan sevme	1. Grup*
17	Kadın	Kimya	İstememe	1. Grup*
17	Kadın	Kimya	İsteme	1. Grup*
18	Kadın	Kimya	İsteme	1. Grup*
18	Erkek	Makine Teknolojileri	Çevreden etkilenme	1. Grup*
17	Erkek	Makine Teknolojileri	Çevreden etkilenme	1. Grup*
18	Erkek	Makine Teknolojileri	Çevreden etkilenme	1. Grup*
18	Erkek	Bilişim	İsteme	1. Grup*
17	Kadın	Kuaförlük/ Güzellik	İsteme	2. Grup**
18	Kadın	Kuaförlük/ Güzellik	İsteme	2. Grup**
18	Kadın	Hemşire Yardımcılığı	Artık sevmeme	2. Grup**
17	Kadın	Hemşire Yardımcılığı	Artık sevmeme	2. Grup**
17	Kadın	Hemşire Yardımcılığı	İstememe	2. Grup**
17	Kadın	Hemşire Yardımcılığı	İstememe	2. Grup**
18	Erkek	Hemşire Yardımcılığı	İstememe	2. Grup**
17	Kadın	Ebe Yardımcılığı	İsteme	2. Grup**
17	Kadın	Ebe Yardımcılığı	İsteme	2. Grup**
18	Kadın	Ebe Yardımcılığı	İstememe	2. Grup**
17	Kadın	Sağlık Bakım Teknisyeni	Sonradan sevme	2. Grup**
18	Kadın	Sağlık Bakım Teknisyeni	İsteme	2. Grup**

*Daha az sayıda ve aynı insanlarla bir arada bulunan öğrenciler

** Daha fazla sayıda ve farklı insanlarla bir arada bulunan öğrenciler

Tablo incelendiğinde çalışmaya katılan öğrencilerin 10'unun 18 yaşında, 12'sinin 17 yaşında olduğu, 5'inin erkek 17'sinin kadın öğrencilerden oluştuğu görülmektedir. Öğrencilerin 10'unun okudukları programa bilinçli bir şekilde isteyerek geldiği görülürken, geri kalanının bölüme istemeyerek geldiği, tercihte bulunurken çevreden etkilendiği veya süreç içerisinde fikrini değiştirdiği görülmektedir. Staj yerinin niteliğine göre incelediğimizde ise çalışmaya katılan öğrencilerden 12 tanesinin daha fazla sayıda ve farklı insanlarla bir arada bulunulan ortamda 10 tanesinin ise daha az sayıda insanla bir arada bulunulan ortamda staj yaptığı görülmektedir.

Aşağıda Tablo 3 de araştırmaya katılan öğretmenlere ait demografik bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 3

Çalışmaya Katılan Öğretmenlere Ait Demografik Bilgiler

Yaşı	Alanı	Cinsiyeti
26	Yiyecek İçecek Hazırlama	Kadın
29	Yiyecek İçecek Hazırlama	Kadın
26	Yiyecek İçecek Hazırlama	Kadın
39	Sağlık	Kadın
35	Sağlık	Kadın
49	Sağlık	Kadın
30	Sağlık	Kadın
36	Sağlık	Kadın
50	Sağlık	Erkek
35	Çocuk Gelişimi	Kadın
36	Çocuk Gelişimi	Kadın
34	Kuaförlük/ Güzellik	Kadın
32	Hasta Yaşlı Bakım	Kadın
34	Bilişim (okul A)	Erkek
43	Bilişim (okul A)	Erkek
47	Bilişim (okul B)	Erkek
37	Bilişim (okul B)	Erkek
33	Makine	Erkek
57	Kimya	Erkek
50	Elektrik Elektronik	Erkek

Tablo incelendiğinde çalışmaya katılan öğretmenlerin yaş aralığının 26 ile 57 arasında değiştiği görülmektedir. Çalışmaya katılan öğretmenler 9 farklı alanda görev yapmaktadırlar. Bu alanlardan bir tanesi iki farklı okulda da bulunan bir alan olduğu için daha sonrasında bir karışıklık olmaması adına okullar okul A ve B şeklinde ayrılmıştır. Çalışmaya katılan öğretmenlerin 8'i erkek 12'si kadındır.

Çalışmaya katılan öğrenci ve öğretmenlerden elde edilen veriler yazılı metin haline getirilirken isimlerinin baş harfleri kullanılmış (Öğrenci/Öğretmen X gibi), aynı

isme veya baş harfine sahip katılımcılarda ise karışıklığı önlemek adına okudukları/çalıştıkları bölüm başa getirilmiştir (Bölüm Öğrenci X veya Bölüm Öğretmen X). Katılımcılardan aynı bölümde ve isminin baş harfi aynı olanlar ise verilerin toplanma sırası önceliğine göre numaralandırılmıştır (Bölüm Öğretmen X (2) gibi).

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden görüşme yöntemi ile yürütülmüştür. Görüşme kişinin bakış açısını anlamamıza yardımcı olan, katılımcıların araştırılan konu hakkındaki duygu ve düşüncelerini aktardığı bir veri toplama yöntemidir. Bu yöntemin amacı, katılımcıların yaşadıkları iç dünyasında nasıl anlamlandırdığını ortaya çıkarmaktır. Görüşme araştırmacının bireydeki direkt ölçülemeyen örtük yapılara (tutum, algı, yorum, düşünce ve duygu) ulaşmasına yardımcı olmaktadır (Baltacı, 2019). Bu çalışmada veri toplama amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen Öğrenci Görüşme Formu ile Öğretmen Görüşme Formu kullanılmıştır.

Görüşme öncesinde katılımcılara araştırmanın konusuna ve görüşme sırasında ses kayıt cihazı kullanılarak kayıt yapılacağına ilişkin bilgi verilmiştir. Ayrıca öğrencilerin çalışmaya katılabilmeleri için velileri tarafından izin verildiğine dair Veli Onam Formunu ve öğretmenlerin çalışmaya katılmayı kabul ettiklerine dair Katılımcı Onam Formunu doldurup teslim etmeleri istenmiştir.

3.3.1. Öğrenci Görüşme Formu

Öğrenci görüşme formu, araştırmacı tarafından hazırlanan, demografik bilgilere ve becerilere yönelik açık uçlu soruların yer aldığı yarı yapılandırılmış bir görüşme formudur. Soruların beş tanesi demografik bilgilere, altı tanesi sosyal becerilere, iki tanesi ise problem çözme becerilerine ilişkin görüşleri anlamaya yöneliktir. Son soru ise stajın sosyal beceriler ve problem çözme becerileri üzerinde etkisi olup olmadığını anlamak üzere hazırlanmış genel bir sorudur.

Problem çözme becerilerine ilişkin görüşme formu hazırlanırken kaynaklar (Demir, 2016; Dora, 2003; Taylan, 1990; Yavuzer vd., 2013) incelenerek sorular hazırlanmıştır. Sosyal becerilere ilişkin görüşme soruları hazırlanırken alandaki ilgili çalışmalar (Yüksel, 1998) ve Riggio (1986)'nın sınıflaması ile sosyal becerisi yüksek bireylerin sahip olduğu ve çevresine yansıttığı özellikler (Bilgi, 2018, Çilingir, 2006; Noz, 2018) temel alınmıştır.

3.3.2. Öğretmen Görüşme Formu

Öğretmen görüşme formu yarı yapılandırılmış bir görüşme formu olarak araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Form içerisinde katılımcıların demografik bilgilerine yönelik bir soru, öğrencilerinin sosyal ve problem çözme becerilerine ilişkin bakış açılarını anlamak amacıyla hazırlanmış dört açık uçlu soru yer almaktadır.

Her iki görüşme formu da hazırlanırken soruların açık uçlu ve kolay anlaşılır olmasına, birden fazla boyut içermemesine ve katılımcıları yönlendirici olmamasına dikkat edilmiştir. Her iki form için de birer taslak hazırlanmış ve uygulanmadan önce tez danışmanı ile gözden geçirilerek düzenlemeler yapılmıştır.

3.4 Veri Toplama Süreci

Katılımcılarla görüşmeler yapılmadan önce İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden öğretmen ve öğrencilerle araştırma yapmaya yönelik izinler alınmıştır (Ek-6). Araştırmacı tarafından okullar meslek liseleri arasından rastgele belirlenmiş ve belirlenen okullar izin başvurusunda müdürlüğe iletilmiştir. Görüşmeler belirlenen okullarda ve okul idaresi tarafından tahsis edilen odalarda gerçekleştirilmiştir. Odaların görüşmeyi olumsuz etkileyecek unsurlardan (havasız ortam, ışık, ses, vb) arındırılmış olmasına dikkat edilmiştir. Çalışmaya katılacak öğretmen ve öğrenciler belirlenen ölçütlerin araştırmacı tarafından yöneticilere iletilmesi sonucu okul yöneticileri tarafından rastgele belirlenmiştir. Öğretmenlerle 25 Mart-17 Nisan 2024 tarihleri arasında ve öğrencilerle 26 Mart-16 Nisan 2024 tarihleri arasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmenin öncesinde katılımcılara araştırmanın amacı ve içeriği ile ilgili bilgiler verilmiştir. Görüşme sürecinde araştırmacı açık, anlaşılır bir dil kullanmış, empatik bir tutum sergilemiş ve etkili dinleme becerilerini kullanmıştır. Öğretmenlerle gerçekleştirilen görüşmeler yaklaşık 10-15 dakika, öğrencilerle yapılan görüşmeler yaklaşık 20-25 dakika sürmüştür. Görüşmeler ses kayıt cihazıyla kaydedilmiştir. Kaydedilen veriler deşifre edilerek dosyalar oluşturulmuştur. Öğrencilere ait verilerden 90, öğretmenlere ait verilerden 40 sayfa olmak üzere toplam 130 sayfa yazılı metin elde edilmiştir.

3.5. Veri Analizi

Öğretmen ve öğrencilerden imzalı onam alınarak kaydedilen veriler gizlilik

şartları çerçevesinde araştırmacı tarafından deşifre edilmiş ve yazılı metne dönüştürülmüştür. Yazılı metinlere dönüştürülen verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi yöntemi tümevarımsal yöntem ile benzerlik göstermektedir. Tümdengelim yönteminde analiz daha önceden oluşturulmuş kavramsal çerçeveye göre şekillenirken tümevarım yönteminde tam tersi şekilde elde edilen verilerden yola çıkılarak bir çerçeve elde edilmektedir. İçerik analizi de toplanan verilerin derinlemesine analiz edilmesini gerektiren ve daha önceden belirlenmemiş temaların ve boyutların ortaya çıkmasına olanak sağlayan bir yöntemdir (Yıldırım & Şimşek, 2021). İlk olarak metin içeriğinden yola çıkılarak veriler kodlanmıştır. Daha sonra ise birbiriyle ilgili kodlar bir araya getirilerek gruplanmış ve temalar ortaya çıkarılmıştır. Kodlama metnin anlamlı bölümlere ayrılarak bu anlamlı bölümlere bir veya birkaç kelimelik tanımlayıcı isimler verilmesidir. Kodların bir araya getirilerek anlamlı ilişkiler kurulmasıyla da temalar oluşturulmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2021)

Çalışmada geçerlilik ve güvenilirliği sağlamak için farklı stratejiler kullanılmıştır. İç geçerliği sağlama amacıyla görüşme soruları kuramsal çerçeveye göre hazırlanmış ve alan yazında yer alan örnek çalışmalardan yararlanılmıştır. Ayrıca hazırlanan soruların araştırmanın amacına uygunluğu tez danışmanının görüşüne sunulmuştur. Buna ek olarak, öğretmen ve öğrencilerden veriler toplanarak veri üçgenlemesi/çeşitlemesi yapılmıştır. Dış geçerliği sağlama amacıyla katılımcılar farklı program ve okullardan seçilerek genellenebilirlik sağlanmaya çalışılmış ve bulgular verilirken doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

Dış güvenilirliği sağlamak amacıyla araştırmanın yöntem ve prosedürü açık ve ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Verilerin toplanması, kodlanması ve bulguların sunumunda uygun bir sıra takip edilmiştir. Ayrıca araştırmaya ait ham veriler diğer araştırmacılar tarafından incelenebilecek şekilde muhafaza edilmiştir. İç güvenilirliği sağlamak için araştırmacı tarafından yapılan kodlamalar tez danışmanı tarafından incelenmiş ve bu süreç birkaç kez tekrar etmiş ve tutarlılığın oldukça yüksek olduğu görülmüştür.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde öğretmenlerle ve öğrencilerle yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin analizine yönelik bulgular ile bunların staj yeri farklılıklarına göre sergilediği örüntü yer almaktadır

4.1. Öğretmenlerle Yapılan Görüşmelerden Elde Edilen Bulgular

Öğretmenlerle yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin analizi sonucunda dört tema ortaya çıkmıştır. Bunlar; *iletişim, problem çözme, uyum ve beceri kazanımı* temasıdır. Bunlara ek olarak öğretmenler stajın olumlu ve olumsuz bazı etkilerinden söz etmişlerdir.

4.1.1. İletişim

Görüşmeye katılan öğretmenlerin hepsi (20) staj öncesine göre öğrencilerinin iletişim becerilerinde gelişme olduğunu dile getirmiştir. Bazı öğretmenler iletişim becerilerindeki gelişimi çeşitli etkenlere yükleyerek açıklamışlardır. Bu etkenler; *farklı kişilerle etkileşim, uygulama ve deneyim; bireysel farklılıklar* (yaş, kişilik yapısı, duygusal durum, özgüven)'dir.

Öğretmenler öğrencilerin staj süreci içerisinde farklı bir ortamda bulunmalarının ve farklı insanlarla bir araya gelerek onlarla bir yaşantı geçirmelerinin öğrencilerinin iletişim becerilerine katkısı olduğunu ifade etmiştir. Bu görüşte olan Öğretmen H bu konuda;

"Staj uygulamasında özellikle çevreyle, hastaneyle, diğer sağlık çalışanlarıyla irtibatlı olmasından dolayı öğrencinin iletişimi daha iyi oluyor... farklı çevredeki insanlarla karşı karşıya gelmiş olması sadece öğretmenle, bir sınıfta değil de orada tek başına birebir iletişim kuruyor veya hastayla iletişimi orada birebir yapıyor ve bu tabi ki etkili oluyor." demiştir.

Yine konuyla ilgili öğretmen A (sağlık) ise;

"...Bence gelişme oluyor yani akrandan ziyade orada daha yetkili kişilerle ya da meslek sahibi kişilerle görüşüyorlar ve bazen fazla samimi bir dil kullanabiliyor öğrenci. Böyle

bir durumda kişi uyarıyor ve buna bağlı olarak kendilerine çeki düzen veriyorlar." demektedir. Bu konuda görüş belırtten bir başka ğretmen ise;

“Birçok ğrencimin olumlu yönde değiştiğini gözlemliyorum. Çünkü orada daha çok halkla i içe oldukları, daha fazla kişiyle muhatap oldukları ve farklı meslek gruplarıyla bir arada oldukları için iletişimlerinin olumlu yönde ilerlediğini gözlemledim (ğretmen N).” ifadesinde bulunmuştur.

Öğrencilerin iletişim becerilerinin gelişiminde stajda yaşadıkları deneyimlerin etkisi olduğunu söyleyen öğretmenler genel olarak işletmelerde yaptıkları uygulama ve deneyimlerin iletişim becerileri de dahil öğrencilerin birçok yönden gelişimine katkı sağladığını ifade etmiştir.

Ayrıca stajdaki uygulama ve deneyimlerin etkili olduğunu düşünen öğretmenlerden bazıları öğrencilerin işletmelerde beceri eğitimi ile birlikte ğrenci rolünden çıkarak yeni bir rol deneyimlemesinin onların iletişim becerilerini geliştirmede etkili olduğunu ifade etmiştir:

“(…) 11. sınıfta da bizimle birlikte bu çocuklar nereden baksanız 25 saat derslerine giriyoruz. O ocukla 12. sınıfta staja giden ocuk arasında çok büyük fark oluyor. Stajda ğretmen abla olduktan sonra, masanın diğer tarafına geçince daha bilinçli, konuşmayı bilen ve karşı tarafla yaşanılan zorlukların farkında olan çocuklar olarak dönüyorlar. (ğretmen G.)”

Staj sonrasında ğrencilerinin iletişim becerilerinin gelişiminde kişilik yapısı, duygusal durum, zgven ve yaş gibi bireysel farklılıkların önemine dikkat çeken öğretmenler ilgili bireysel farklılıkların stajla birlikte iletişim becerilerini geliştirmede etkili olduğuna vurgu yapmışlardır.

Bu konuda yaşa değinen öğretmenler önceki yıllara göre iletişim becerilerinde görülen gelişmenin arkasında öğrencilerin yaşa bağlı olarak olgunlaşması ve stajın etkili olmasının yattığını belirtmişlerdir:

“Sonuçta hem yaş farkı hem de bir nevi iş hayatına girmiş oluyorlar iletişim becerileri de işyerlerindeki konuşmalara göre biraz daha st seviyeye çıkıyor... (Bilişim ğretmeni E.)”

“Staj öncesine göre daha girişken oluyorlar, fikirlerini daha net ifade edebiliyorlar. Bence öncesine göre biraz daha kendilerine güvenleri geliyor gibi. Belki biraz daha büyüdükleri için de olabilir ama staj sosyal beceri anlamında geliştiriyor (Sağlık Öğretmeni E.).”

“Okula oranla staja başladıklarından beri iletişim becerileri arttı, daha sosyalleştiler. Yaşın vermiş olduğu etki de var tabi. (Yiyecek/İçecek Hazırlama Öğretmen A.-1).”

Öğretmenlerden bazıları öğrencilerin işletmelerde yaptıkları staj sürecinde, olumlu bir duygulanım içerisinde bulunmalarının onlar üzerinde bir motivasyon kaynağı oluşturduğu görüşündedir. Bu sebeple duygusal durumun öğrencilerin iletişim becerileri üzerindeki etkisi genel olarak onların stajdaki öğrenme ve kazanımlarını destekleyici yapıdadır:

“(…) bu aslında şundan da kaynaklı kendisinin bir şeyler yapabildiğini gördüğü zaman bir özgüven ortaya çıkıyor ve bu da iletişimlerine etki edebiliyor (Yiyecek/İçecek Hazırlama Öğretmeni A.-2).”

Aşağıdaki alıntıda da görüldüğü gibi staj sonrasında öğrencilerin iletişim becerilerinde gelişim gösterip göstermemesinde kişilik yapılarının da etkili olduğu ortaya çıkmıştır:

“(…)Ama şöyle bir şey söyleyeyim, içine kapanık çocuklar hariç. Onlar sınıfta neyse stajda da aynı olabiliyor. Biraz açılabilir ama istenen değişim olmayabiliyor (Öğretmen Ç.).”

Bazı öğretmenler ise öğrencilerdeki bu gelişimi herhangi bir etkene yüklemekten açıklamıştır. Öğrencilerin yaşadığı değişimi herhangi bir etkene yüklemekten açıklayan öğretmenlerden bazıları görüşmelerde bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

"Özellikle hitapta daha saygılı ve düzgün olduğunu düşünüyorum açıkçası. Aynı zamanda yerine göre konuşmayı öğreniyorlar staja gittiklerinde. Staja gitmeden önce kiminle nasıl konuşacaklarını bilemiyorlar (Çocuk Gelişimi Öğretmeni Z)."

"Sosyal becerilerde, iletişim becerilerinde artış var. Olumlu yönde... (Hasta/Yaşlı Bakım Öğretmeni A)."

"Staja gitmeden önce iletişim kopukluğu oluyordu. Şimdi staja gittikten sonra çalıştıkları ortamdan dolayı hem diksiyonları düzeldi hem de birbiriyle olan iletişimi daha sağlıklı bir hale geldi (Güzellik/Kuaförlük Öğretmeni Z)."

4.1.2. Problem Çözme

Öğretmenlere staj öncesine göre öğrencilerinin problem çözme becerilerini nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur. Elde edilen bulgulara göre 16 öğretmen öğrencilerin problem çözme becerilerinin staj öncesine göre gelişim gösterdiğini dört öğretmen ise kısmen gelişim gösterdiğini belirtmiştir ve problem çözme becerilerinin gelişim gösterdiği görülmüştür.

Elde edilen bulgulara göre bazı öğretmenler öğrencilerde görülen gelişimi açıklarken birtakım etkenlerden söz etmiştir. Bu etkenler; **uygulama ve deneyim, farklı kişilerle etkileşim, kişisel özellikler** (istek/ilgi, pasif/bağımlı-sorumluluk alma/etkin olma)'dır. Aşağıda öğrencilerin problem çözme becerilerinin gelişimi ile ilişkilendirilen tüm etkenler ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.

Öğretmenlere göre öğrencilerin stajda yaptıkları uygulamalar ve yaşadıkları deneyimler onların problem çözmesine katkı sağlamaktadır. Öğretmenler öğrencilerin stajda sorunla birebir başa çıkmasının ve okuldakinden fazla problemle karşılaşmasının öğrencileri problem çözmeye sevk ettiğini düşünmektedirler.

"Bence olumlu yönde etkiliyor çünkü öğrenci staja çıktığı zaman bazı durumlarla birebir karşı karşıya kalıyor. O an orada sorunu hissediyor, cevap vermesi, çözmesi gerekiyor, öğrendiği bilgileri orada bir yokluyor eksikliğini görüyor, bildiği hatırladığı şeylerle müdahale ediyor (Öğretmen Ç.). "

" Şimdi hastane ortamında hızlı ve koordineli bir şekilde hareket etmeleri gerekiyor ama okul ortamında böyle bir imkanları yok. Öğretmen soru sorarsa bir cevap veriyor ama hastanede bireysel olarak bir şeyleri yürütme becerisini kazanıyorlar ve bu da yine bence olumlu yönde etkiliyor (Sağlık Öğretmeni A.). "

"Çocuklarda problem çözme becerisini arttırıyor. Çünkü orada çok fazla sorunla karşılaşıyorlar, anksiyetesi yüksek insanlarla karşılaşıyorlar. Bu da onların problem çözme becerilerini arttırıyor (Öğretmen S.). "

Bazı öğretmenler staj uygulaması sırasında öğrencilerin çevresindekileri gözlemleyerek problem çözme becerisinde gelişim gösterdiğini ifade etmiştir. Gözlem yoluyla öğrencilerin problem çözmede gelişim gösterdiğini ifade eden öğretmenler iki faktörden söz etmiştir: Bunlardan biri problem çözen personeli gözlem, diğeri ise farklı kişilerle etkileşimdir. Öğretmenler genel olarak işletmelerde bir problem oluşumunun öğrencilerin bulunduğu diğer ortamlara göre daha fazla olduğunu ve personeli sorunu çözerken gözlemlene fırsatının öğrencilerin sorunları çözebilmesine katkı sağladığını ifade etmişlerdir.

"Problem çözme becerilerine olumlu katkısı tabii ki vardır. Çocukların orada özellikle deneyimledikleri, öğretmenlerinden ve diğerlerinden gördükleri olumlu yönde okula da yansıyor (Öğretmen G.). "

"Stajda bu sorunlarla sürekli karşılaşıyorlar çevresinde veya çalıştığı ortamda ustalarından görüp onu daha iyi öğreniyorlar ve karşılaştıkları sorunu çözebiliyorlar (Öğretmen R.). "

Aşağıdaki alıntılarda da görüldüğü gibi öğretmenler işletmelerde daha fazla insanla etkileşime girmenin öğrenciler için hem daha fazla sorunla karşılaşmalarında hem de bundan hareketle sorunlara çözüm yolları bulmada etkili olduğunu düşünmektedirler.

"Evet onu da olumlu yönde etkiliyor bayağı. Çünkü çok fazla sorunla karşılaşıyorlar, çok fazla insanlarla muhatap oluyorlar. Okulda sadece sınıf arkadaşlarıyla, öğretmenleriyle ve 4 yıl boyunca aynı kişilerle muhatap oldukları için orada daha farklı bir ortam, insanlar ve problemlerle karşı karşıya kaldıkları zaman ilk başta bocalıyorlar. İlk staja başladıkları bir ay böyle biraz sıkıntılı geçiyor bizim için de onlar için de ama duruma çabuk uyum sağlıyorlar. Adapte olduktan sonra çok daha iyi oluyorlar (Öğretmen N.). "

"Zannedersen şimdi burada hepsi kendi yaşlıları olduğu için kendi yaşlılarıyla zaten çok problem çözemiyorlar. Ayrıca hem yaşlarından dolayı hem de oldukları ortamdan dolayı çok problem çözme odaklı değillerdi ama şu an işletmelerde hem as üst olayını görüyorlar hem de farklı insanlar, farklı karakterlerde olan insanları tanıyorlar ve daha çözüm odaklı oluyorlar (Güzellik/Kuaförlük Öğretmen Z.)."

Staj öncesine göre öğrencilerin problem çözmelerinde kişisel özelliklerin etkili olduğunu düşünen dört öğretmen bulunmaktadır ve üç öğretmen öğrencilerin staj öncesine göre gelişim gösterdiğini ifade ederken öğretmenlerden biri bu gelişimin kısmen gerçekleştiğini ifade etmiştir. Öğrencilerin problem çözme becerilerinin gelişim gösterdiğini ifade eden ve kişisel özelliklere değinen öğretmenler bu özelliklerin öğrencilerde gelişimi destekleyici bir faktör olduğunu dile getirmişlerdir. Öğrencilerin problem çözme becerilerindeki gelişimi kişisel özellikler etkenine yükleyerek açıklayan öğretmenler ifadelerinde istek/ilgi, pasif/bağımlı olma, sorumluluk alma/etkin olma ve gelişime açıklığa değinmişlerdir.

Öğrencilerin beceri ediniminin onların bölüme, derse ve staja olan ilgi ve öğrenmeye yönelik isteklerine göre şekillendiğini düşünen öğretmenler bulunmaktadır. Bu öğretmenlerin görüşlerine örnek alabilecek alıntılar aşağıda yer almaktadır.

"Şimdi şöyle son sınıfa gelen öğrencilerimizin hepsinde bunu oluşturmak biraz zor çünkü bazılarının hedefinde bu mesleği yapmak olmayabiliyor. Ama özellikle bu mesleği yapmak isteyenler ve staja gidip aktif olarak çalışan öğrenciler problemi çok daha rahat çözebiliyorlar (Elektrik Öğretmeni İ.)."

"Tabii ki staj sonrası daha iyi olabiliyor. Ama bu biraz öğrencinin kendisine, kendisini geliştirmesine, arkadaşlarıyla ilişkisine, dersi denemek istemesine bağlı. Onlar mutlaka etkiliyor. İstekliyse problem çözme yetisi ve kendisi de onunla birlikte gelişmiş olacaktır (Öğretmen H.)."

Görüşülen öğretmenlerden biri staj öncesine göre öğrencilerin problem çözme becerilerinin gelişim gösterdiğini fakat önceki yıllardaki değişime göre öğrencilerde bir fark olduğunu bu farkın da öğrencinin sorgulama yapıp yapmaması ve stajda çözüm üretmede etkili olup olmamasına bağlı olduğunu ifade etmiştir.

"Mutlaka katkı sağlıyor ama gerçekliğe döndüğümüzde bizim çocuklarımız maalesef özellikle son dönemde, öncesinde olsa gerçekten çok ciddi bir fark oluyordu ama, maalesef çocuklar çok dümdüzler. Sadece verilen yönergelere uygun hareket ettikleri için çok fazla sorgulama, sorun çözme yok. Öğretmen gitti mesela, hepsinde yok ama bazılarında, olduğu gibi bekliyor. Sadece susun, oturun, durun oluyor ama bazı çocuklar da çok ciddi bir şekilde 'öğretmen bugün gelmedi ben ne yapabilirim'den yola çıkıp,

gerçekten o sınıfa hakim olup, öğretmenmiş gibi etkinlikleri ele alıp devamını getirebiliyorlar. (Çocuk Gelişimi Öğretmeni Z.)

Öğrencilerin problem çözme becerisini edinin edinemeyeceği konusunda öğrencilerin gelişime açık olmasının önemli bir belirleyici olduğunu düşünen bir öğretmen vardır ve "(...) Yani bütün öğrencilerde aynı diyemeyiz ama eğitime ve gelişime açık öğrencilerde muhakkak o gelişimi gördük. E tabii öğrenci kapalıysa olmuyor. Staja gitmek zorunda olduğu için, kurallara uymak zorunda olduğu için gidiyor ve bir farklılık olmuyor. Fakat genel anlamda genel çoğunluğa baktığımızda değişime ve çözümlemeye açık olan öğrencilerde çözümleme noktasında gelişmeler gördük." (Bilişim Öğretmeni Y.) diyerek öğrencilerin stajdaki yaptıklarından kazanım sağlayıp beceri edinmesinde gelişime açık olmasının önemli bir yeri olduğunu vurgulamaktadır.

Görüşmeye katılan öğretmenlerden biri öğrencilerin problem çözebilmelerinde onların işletmelerde üstlendikleri görevlerin etkisinin bulunduğunu ifade etmiştir. İşletmelerde çeşitli ve çok sayıda görev verilmesinin öğrenciyi desteklediğini söylemiştir.

"Bu durum gittikleri işletmeye göre değişiyor. İşletmelerde hep aynı şeyleri yapıyorlarsa çok bir farklılık olmuyor ama büyük bir işletmedelerse ve daha fazla sorumluluk verilmişse bu becerilerinde bir değişiklik gözlemliyorum. İşyerinin özellikleri etkili bu konuda. Problem çözme konusunda becerileri oluyor fakat iş yerine göre de değişiyor bu durum. İşletmelerde daha çok sorumluluk verilmesiyle alakalı (Öğretmen F.)."

Bazı öğretmenler ise bu gelişimi herhangi bir etkene bağlamadan açıklamıştır. Etkenlerden söz etmeyen öğretmenlerin görüşmede bu konuda söylediklerine ilişkin örnek alıntılar aşağıda yer almaktadır:

"Birazcık daha arttı. Çünkü onlar staja gittiklerinde tamamen bireyseller ve ben orada direk olmadığım için ve okulu ve bizi, beni mahcup etmemek için kendi kararlarını hemen anında alıp uygulayabiliyorlar. En basiti mesela bazen arkadaşları rahatsızlanabiliyor ve kendi yerlerine başkalarına ayarlayıp, çünkü yemek akışı devam etmesi gerekiyor, hallediyorlar. Sonradan bana bilgi veriyorlar, hocam biz ayarladık, ben bugün gelmeyeceğim diyorlar (Yiyecek/İçecek Hazırlama Öğretmeni A.-1)."

"Daha gerçekçi yaklaşıyorlar. Eskiden dikkat etmedikleri ve çok önemsemedikleri problemleri, gerçek hayatta görünce daha doğru çözümler arıyorlar (Hasta Yaşlı Bakım Öğretmeni A.)."

Öğrencilerin kısmen gelişim gösterdiğini söyleyen bazı öğretmenler stajın bu konuda çok etkili olmadığını, öğrencilere kısmen bir etkisinin bulunduğunu söylerken bazı öğretmenler ise açıklamalarında öğrencilerin problem çözme becerilerinde görülen gelişmenin işletmenin niteliği, kişisel özellikler (gelişime açıklık) gibi birtakım koşulların oluşumuna bağlı olduğuna değinmişlerdir. Stajın etkisinin kısıtlı olduğunu düşünen öğretmenlerden bir tanesi görüşlerini aşağıdaki gibi açıklamıştır:

"Bu sene problemlerini kendi başlarına çözme durumu biraz daha fazla ama yine de sıkıntılar oluyor. Önceki dönemlerde kendi aralarındaki çocuk gibi dediğimiz sözleşme ve laflaşmalar bu sene olmuyor ama daha değişik sorunlarımız oluyor." (Bilişim Öğretmeni E)

Öğrencilerin kısmen gelişim gösterdiğini düşünen ve kişisel özelliklerin üzerinde duran öğretmen cevabında öğrencinin gelişime açık olmasının veya olmamasının problem çözme konusunda bir gelişim göstermesinde etkili bir ön koşul olduğunu söylemiştir.

4.1.3. Uyum

Yapılan görüşmelerde öğretmenlerden öğrencilerinin grup ve sosyal ortamlardaki etkililiğini değerlendirmeleri istenmiştir. Diğer sorulardan farklı olarak bazı öğretmenler öğrencileri bu konuda gözlemlene alanaklarının az olduğunu ya da gözlemleyemediklerini söylemiştir. Bu sebeple öğretmenlere örnek olarak okullarda düzenlenen sosyal etkinlikler, törenler ve benzeri gibi ortamlardaki gözlemleri de sorulmuştur.

Araştırmaya katılan öğretmenlerden 13 tanesi stajı bu konuda etkili bulurken, 3 tanesi kısmen etkili ve 4 tanesi etkisiz bulmuştur. Etkili bulan öğretmenlerden bazıları bu etkiyi birtakım etkenlerle açıklarken kimisi ise herhangi bir etkene gönderme yapmadan açıklamıştır.

Stajın uyum becerilerini geliştirmede etkili olduğunu düşünen ve kısmen etkili bulan öğretmenlerden bu durumu birtakım etkenlerle açıklayan öğretmenlerin ifade

ettikleri etkenler ise; *farklı kişilerle etkileşim, uygulama ve deneyim ve kişisel özelliklerdir* (çekingen/girişken olma, gayret gösterme; görev ve sorumluluk alma; adapte olma; istek/ilgi).

Öğrencilerin uyum becerilerinde görülen gelişmeyi onların işletmelerde farklı kişilerle etkileşime girmesi ile açıklayan öğretmenler, bu gelişimin yeni kişilerle ilişki kurulması ve farklı yaş gruplarıyla bir arada bulunmasıyla oluştuğunu düşünmektedirler. Bu konudaki görüşlerini aşağıdaki gibi açıklamışlardır:

“Staj öncesindeki dönemde grup-sosyal etkinlikleri yine vardı. Staj döneminde bu sosyal etkinliğe katılımcı sayısı arttığı, yeni kişilerle tanışma, kimle nasıl iletişim kuracağını vesaire gibi durumlarda farklılıklar yaşandığı için farklı farklı kişilerle tanışmaları onlarda grup arkadaşlık çevresinde bir kazanım oluşturdu. (Bilişim Öğretmeni İ.)”

“Farklı bir ortama girdiği için zaten farklı insanlarla kaynaşmayı öğreniyor. Burada sadece sınıf arkadaşları ile beraberken orada farklı, kendinden yaşça büyük insanlarla çalıştığından dolayı insanlarla iletişim kurarken artık çekinmiyorlar. Hani hep klasik bir şey vardır ya büyüklerimizle konuşurken bir çekiniriz geri dururuz ama staja gittikten sonra ben bunun biraz daha kırıldığını düşünüyorum açıkçası. (Yiyecek/İçecek Hazırlama Öğretmen A.-2)”

“(…) Bunu bizim gözlemlene olanağımız az yani dış ortamda nasıllar vesaire, ama okul ortamında gördüğümüz birazcık daha uyum noktasında arkadaşlarıyla daha iyiler. Daha önce mesela daha çok problemler yaşanırdı. Hem yaşın verdiği olgunlaşma hem de stajda orada çalışan insanlarla, sorumluluk sahibi insanlarla beraber eş ve uyum sağlayınca bu konuda da muhakkak artıları var. (Bilişim Öğretmeni Y.)”

Öğrencilerin staj öncesi döneme göre grup ve sosyal ortamlardaki etkililiğini daha olumlu değerlendiren ve bunu işletmelerdeki uygulama ve deneyimler ile açıklayan öğretmenler, öğrencilerinin okul dışında sosyalleşebilecekleri bir ortama katılmasının ve bu ortamdaki diğer paydaşları gözlemleyebilmesinin onların üzerinde katkısı olduğunu düşünmektedirler. Öğretmenler bu konudaki görüşlerini aşağıdaki gibi açıklamışlardır:

“Farklı grupları görüyorlar erkenden. Okul ortamına alışmış bir öğrenci direk hastane içine ve mesleğin içine atılıyor. O insanlar nasıl görüşüyor, nasıl konuşuyor, doktorların

hemşirelerin iletişimi nasıl... Kendileri her zaman söylüyorlar hocam onlar bu şekilde iletişim kuruyor okulda böyle, aradaki farkı değerlendirebiliyorlar. (Sağlık Öğretmeni E.)”

“Aslında okul saatlerinden dolayı çok sosyal çocuklar değiller. Stajdan önce okulun yapmış olduğu sosyal etkinliklerden ibaretti, onun dışına çıkamıyorlardı. Ama şu an haftanın 3 günü işletmeye gidiyorlar. İşletmelerde gördükleri ve yaşadıkları deneyimlerden sonra daha biraz sosyalleşmeye başladılar. (Güzellik-Kuaförlük Öğretmeni Z.)”

Stajın hem öğrencilerin uyum becerilerinin gelişiminde etkili bulunduğunu hem de staj öncesine göre öğrencilerin kısmen gelişim gösterdiğini ifade eden bazı öğretmenler kişisel özelliklere değinmiştir.

Staj sürecini etkili bulunduğunu ve öğrencilerde gelişim olduğunu ifade eden öğretmenlerden üçü kişisel özelliklere değinmiştir. Öğretmenlerin çekingenlik, adaptasyon ve istek/ilgi üzerinde durduğu görülmektedir. İstek ve ilgiye değinen öğretmen öğrencilerin staja, stajda yaptıkları ve öğrendiklerine olan ilgisinin gelişimleri üzerinde etkili olduğunu ifade etmiştir. Öğrencinin çekingen olmasına dikkat çeken öğretmen ise çekingen öğrencilerde gelişimin daha az, çekingen olmayan öğrencilerde ise daha fazla olduğunu belirtmiştir. Öğrencilerin stajın ilk zamanlarında bir alışma sürecine girdiği, uyum sorunu ve adaptasyon süreci yaşadığını söyleyen öğretmen bu süreci başarılı bir şekilde atlatan öğrencilerin ilerleyen zamanlarda uyum sorunu yaşamadığını, adaptasyon sürecini atlatamayanlarda ise sorunun devam ettiğini ve farklı gruplarla çalışmaya yöneldiklerini ifade etmiştir.

Staj öncesine göre kısmen gelişim olduğunu söyleyen ve kişisel özelliklerin etkisine değinen öğretmenler; öğrencilerin çekingen ya da girişken olmasının ve gayret göstermesinin, adapte olabilmesinin, ailenin ve sorumluluk bilincinin önemine dikkat çekmiştir.

Kişisel özelliklerden öğrencilerin girişken olup olmamasının ve gayret göstermesinin önemine dikkat çeken öğretmen, öğrencilerini sadece sınıf grupları içerisinde gözlemleyebildiğini ve öğrencinin gelişim gösterebilmesinin hem önceki dönemde girişken olmasına -öğretmenin ifadesi ile bir alt yapısının bulunmasına- hem de onun göstereceği gayrete bağlı olduğunu ifade etmiştir.

Öğrencinin adapte olabilmesinin önemine dikkat çeken öğretmen “Şöyle söyleyeyim staj öncesinde okulda kendi grubundalar ama staja çıkıp rotasyona tâbi olunca farklı insanlar görüyorlar, farklı arkadaşlıklar yaşıyorlar. Bazen çatışmalar oluyor. Bazen bunu halledebiliyorlar, çözebiliyorlar. Bazen çözemiyorlar. Zamanla bence bunu görüyorlar, hissediyorlar ve bir daha sorun olmuyor. (Öğretmen Ç)” diyerek öğrencilerin uyum becerilerinde adaptasyonun önemine dikkat çekmiştir.

Aile ve sorumluluk bilincine değinen öğretmen ise görüşmede konuya ilişkin “Okullarda sadece ders değil hayata hazırlama da söz konusu olduğu için biz öğrencilerimize herhangi bir görev verdiğimizde, bir etkinlikte, hemen koşuyorlar hemen yapıyorlar fakat hiç koşmayan hiç yapmayanlar okul eğitimi ile alakalı değil. Bu aile ile de alakalı olan bir şey... (Öğretmen Kimya E)” demiştir.

Alınan cevaplarda dört öğretmen gözlemledikleri kadarıyla stajın bu konuda bir etkisinin olmadığını ifade etmiştir. Öğretmenlerin bu konuya yönelik ifadeleri aşağıdaki örneklerdeki gibidir.

“Nötr, çok bir gelişme var diyemeyeceğim buna. (Hasta Yaşlı öğretmen A)”

“O konuyla alakalı bir yorum yapamayacağım. Öncesine göre çok farklı olduğunu sanmıyorum. (Makine Öğretmen Y.)”

4.1.4. Beceri Kazanımı

Stajın öğrencilerin sosyal becerilerini ve problem çözme becerilerini etkileyip etkilemediği ile ilgili verilerin analizi sonucunda öğretmenlerin büyük çoğunluğunun stajın söz konusu becerileri etkilediği yönünde görüş belirttiği, üç öğretmenin kısmen etkili olduğunu düşündüğü, bir öğretmenin ise etkisiz olduğunu belirttiği ortaya çıkmıştır.

Stajın sosyal becerileri ve problem çözme becerilerini geliştirdiğini düşünen öğretmenlerden bazısı söz konusu gelişimi etkenlere bağlayarak açıklarken bazısı ise herhangi bir etkene bağlamadan açıklamıştır. Etkene bağlayarak açıklayan öğretmenler *farklı kişilerle etkileşim; uygulama ve deneyim; duygular ve maruz kalma* etkenlerinden söz etmişlerdir.

Farklı kişilerle etkileşime girmenin önemine değinen öğretmenler işletmelerde yeni bir sosyal ortama girmenin ve bu ortamlardaki diğer paydaşlarla bir arada bulunmanın öğrenciler üzerinde önemli bir katkısı olduğunu düşünmektedirler. Öğretmenlerin bu konudaki görüşlerine örnek olabilecek alıntılar aşağıda yer almaktadır

“Kesinlikle. Çok ciddi bir şekilde fark katıyor, orada diğer paydaşlarla çocukların bir arada olması yani veliyle, öğrenciyle ve uygulama sahasındaki öğretmenle bir arada olması etkiliyor (Çocuk Gelişimi Öğretmeni Z.)”

“Olumlu etkilediğini düşünüyorum yani sonuçta insan içine karışıyor, farklı insanlarla birebir muhatap olmak zorunda kalıyor. Mesela bir doktora, hemşireye veya hastaya durumunu ifade etmek zorunda kalıyor. Durup dururken bir hasta yakını bir şey soruyor bir cevap vermek zorunda veya bir çözüm üretmek zorunda kalıyorlar. (Sağlık Öğretmeni E.)”

Stajın öğrencilerin sosyal becerilerini ve problem çözme becerilerini etkilediğini düşünen ve bunu uygulama ve deneyim etkeni ile açıklayan öğretmenler okulda aldığı teorik eğitimi desteklemesi ve akılda daha kalıcı olması bakımından stajın ve stajdaki gördükleri uygulama ve pratiklerin önemli olduğunu ifade etmişlerdir.

“Öğrencilerin kesinlikle, özellikle bizim bölümün, staja gitmesini tavsiye ediyorum. Sadece teorikle olmuyor maalesef uygulama yapmaları gerekiyor. Her sorunu okulda

çözemezler, karşılaşamazlar ama çalıştıkları ortamda olumsuz yanları, sorunları görüyorlar çözümler bile bir fikir sahibi oluyorlar veya gözlem yapıyorlar. (Öğretmen R.)”

“Kesinlikle staj bir insanın bireysel, kişisel ve mesleki gelişiminde çok önemli bir faktör. (...) Çünkü sahayı anlama, görme, hissetme, birebir problemi yaşama ve çözme sahada olan bir şey. (Öğretmen Ç.)”

Stajın söz konusu becerileri etkilediğini dile getiren öğretmenlerden biri staj yapan öğrencilerin staj yaparken kazandıklarını sergileyemese de daha sonra bu kazanımların ortaya çıkacağını düşündüğünü ifade etmiştir.

“(…) etkilediğini düşünüyorum çünkü stajda olumlu olumsuz şeylerle karşılaşıyorlar bunları da sonuçta atlatabilmeleri gerekiyor bir şekilde. Buna karşı nasıl davranacağını, nasıl bir tepki vereceğini öğrenmiş oluyor. İş hayatında bunu öğrenmek, pratiğe dökmek daha sağlıklı oluyor onlar için. (Bilişim Öğretmeni İ.)”

Öğrencilerin sosyal becerileri ve problem çözme becerilerinin staj sürecinde gelişim gösterdiğini ifade eden ve duygulara değinen öğretmenlerden biri bu durumu öğrencilerin stajda yaşadığı duygu çeşitliliğine dayalı olarak açıklamıştır.

Öğrencilerinin sosyal becerilerinin ve problem çözme becerilerinin gelişiminde stajı etkili bulan ve yine duygulara değinen öğretmenlerden biri de staj ile birlikte öğrencilerde geleceğe yönelik bir baskı ve kaygı oluştuğu, bunun da öğrencileri harekete geçirdiği yönünde görüş belirtmiştir.

“Bence kesinlikle etkisi var. Sosyal ilişkileri geliştiriyor ve çocukları okuldan bağımsız bir yere yolladığımız için, çocuklarda bir baskı oluşuyor. Gelecek kaygısı oluşuyor ve ona göre de kendilerine yol çizmeye çalıştıklarını düşünüyorum.(Yiyecek İçecek Hazırlama Öğretmen A)”

Stajı öğrencilerin sosyal beceri ve problem çözme becerilerini geliştirmede etkili bulan fakat bir etkene değinmeyen öğretmenlerin ifadelerine ait örnekler aşağıdaki alıntılarda yer almaktadır:

“Olumlu etkilediğini düşünüyorum. (Sağlık Öğretmen A)”

“Kesinlikle düşünüyorum. İlk staj başladığında çekinen, oradaki sekreterle bile iletişim kuramayan, kendini ifade edemeyen öğrencilerimizin stajın sonlarına doğru hastanenin bir personeliymiş gibi kendinden daha emin olduğunu ve kendi sorunlarını çok güzel bir şekilde dile getirdiklerini görebiliyorum (Öğretmen N).”

“Yani şöyle söyleyeyim, burada kendilerini tamamen ifade edemiyorlardı ama staj sürecine baktığımız zaman evet hem problem çözme odaklı oluyorlar hem de kendilerini geliştiriyorlar. Kendilerini daha iyi ifade ediyorlar aslında. (Güzellik-Kuaförlük Öğretmeni Z.)”

Stajın söz konusu becerilerin gelişiminde kısmen etkili olduğunu düşünen üç öğretmen bulunmaktadır. Bu öğretmenlerin biri stajın sosyal becerileri geliştirme konusunda yeterli olduğunu ifade ederken, problem çözme becerileri üzerinde yetersiz kaldığını ve asıl farkın öğrencinin azmine bağlı olduğuna vurgu yapmıştır.

Bir başka öğretmen ise, stajın öğrencileri fiziki olarak yorması ve vakit alıcı olması gibi sebeplerle sosyal beceriler üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını, problem çözme becerilerinin ise sadece mesleki alanlardaki problemlerin çözülmesine yönelik gelişmeyle sınırlı ve kişiler arası problemlerin çözümlerinde yetersiz kaldığını söylemiştir.

Kısmen etkili olduğunu düşünen üçüncü öğretmen ise çocuklarda görülebilecek herhangi bir olası gelişmenin öğrencilerin stajda aldıkları görevlerle ve işletmenin alana yönelik yeterliliği ile yakından ilişkili olduğuna vurgu yapmıştır. Bu konuda işletmenin niteliğine dikkat çeken öğretmen “(...) Yani staj yaptığı alanlar çok geniş alanlar ama gittikleri yerde bu öğrencilere bilişim ile ilgili görevler hepsine bazen verilmeyebiliyor. O da işte o öğrencinin kendini geliştirmesi, ifade etmesi konusunda olumlu bir etki oluşturmazabiliyor. Yani sadece mezun olmuş oluyor okuldan. (Öğretmen F)” diyerek öğrencilerin alanlarına yönelik görevler almasının onları geliştirdiğine vurgu yapmıştır.

Stajın etkisi olmadığını düşünen bir öğretmen vardır ve “Ben yaşıma itibarıyla ve meslekte geçen kıdemim itibarı ile de öğrencilerin son 30 yılında bu problem çözme becerisinin kaybolduğunu düşünüyorum. Tüm gençlerin sorumluluk alma, problem çözme becerilerini el birliğiyle -aile, okul, sistem, mevzuat kaynaklı vs.- kaybettik diye düşünüyorum. (Kimya Öğretmeni E.)” diyerek öğrencilerin problem çözme becerilerinin gelişimine stajın bir katkısının olmadığını ifade etmiştir.

Görüşme sonunda öğretmenlere eklemek istedikleri bir şey olup olmadığı sorulmuş ve iki öğretmenden cevap alınmıştır. Cevap veren öğretmenlerden biri staj yapan öğrencilerin yararlanabileceği alanların çoğaltılmasını tavsiye ederken; bir diğer öğretmen 11. sınıfların da staj yapması gerektiğini söyleyerek, stajı tavsiye ettiğini söylemiştir.

Görüşme konusu içerisinde yer almayan fakat farklı öğretmenler tarafından farklı sorulara verilen yanıtlarda tekrarlı biçimde ortaya çıkan bazı bulgular vardır. Bu bulgulardan biri stajın öğrencide değişiklik oluşturmalarıdır. Öğretmenlerin görüşlerine göre stajın öğrenciler üzerinde 3 temel değişiklik meydana getirdiği görülmektedir. Bu değişikliklerin ilki öğrencilerin stajla beraber okuldan ve öğrenci rolünden kopmalar yaşayabilmesi ve okulla bağının zayıflamasıdır. Görüşmede öğretmenlerin bazıları bu konuya dikkat çekerek bunu bir dezavantaj olarak yorumlamışlardır. Aşağıdaki alıntılarda da örneklediği gibi hatta bu konunun bazen öğrencilerde davranışsal problemlere, okula uyum problemlerine yol açtığını ifade etmişlerdir.

“Yani işletme öğrenciye sosyal olarak bir şey kazandırıyor mu dersiniz cevabım evet olur. Davranışsal olarak da sanayiye gittikleri için okulu biraz artık bırakmış hale geliyorlar. İş hayatına girdikleri için okula uyum sağlamakta biraz zorlanıyorlar diyebilirim aslında. Keşke her gün staj olsaydı diyen öğrencilerimiz var. (Makine Öğretmen Y)”

“Mesela teknik liseler yazın yapar stajlarını. Onlarınki biraz daha iyidir çünkü yaz döneminde staja gittikleri için kendilerini okuldan koparmıyorlar. Nedir staja gidiyorum staj bitiyor okula gidiyorum ama burada haftanın üç günü staja giden öğrenci iki gün okula gelir. Bu yüzden çoğunluk staj olduğundan kendilerini tam anlamıyla çalışan olarak hissediyorlar (...) Devamsızlıklardan falan onu biz zaten hissedebiliyoruz. Davranış bozuklukları oluşabiliyor, okula uyumsuzluk gözlemleyebiliyoruz. (Öğretmen F)”

Diğer bir değişiklik ise stajın öğrenciler üzerinde olumlu duygular oluşturmalarıdır. Burada öğretmenlerin en çok üzerinde durduğu olumlu duygu sorumluluk duygusudur. Ayrıca staja giden öğrencilerin işletmelerde bulundukları süre içerisinde kendilerine daha fazla güvenmeye başladıkları ve daha sabırlı olduklarını da ifade etmişlerdir. Aşağıda bununla ilgili örnek alıntılar yer almaktadır.

“Hem kendilerini ifade etme noktasında çok geliştiriyor hem de sorumluluk alma bilinçleri geliyor. (Öğretmen G) “

“(…) bu aslında şundan da kaynaklı kendisinin bir şeyler yapabildiğini gördüğü zaman bir özgüven ortaya çıkıyor ve bu da iletişime etki edebiliyor. (Yiyecek İçecek Hazırlama Öğretmen A-2)”

“İş hayatına katılmaları bakış açılarında etkili oldu. Sosyal beceri kazanmalarına, özgüven kazanmalarına faydası oldu stajın. Özgüven ve iletişim becerilerini paralel olarak geliştirdi. (Bilişim Öğretmen İ)”

“Çocuklarda sabır duygusu da artıyor. Daha sabırlı davranıyorlar, aceleci değiller. Empatiye etkisi var. Ara sıra sempati yapıyorlar. (Öğretmen S)”

Yine Öğretmenlerle yapılan görüşmelerden elde edilen bir bulgu da stajın öğrencilerin bir bütün olarak gelişimine katkıda bulunmasıdır. Bu katkının özellikle öğrencinin kişisel ve mesleki hayatına yönelik olduğu görülmektedir.

“Benim okuldaki en sorumsuz en problemli öğrencim öğretmenleri tarafından çok sevilen, vızır vızır arı gibi sınıfın içerisinde çalışan, çocuklarla çok iyi iletişim kurabilen bir çocuk haline gelebiliyor. O yüzden kesinlikle stajın çok faydalı olduğunu ve iş kazanımı, mesleki becerilerinin kazanımı noktasında da çok gerekli olduğunu düşünüyorum açıkçası. (Öğretmen Çocuk Gelişimi Z)”

“Şöyle söyleyeyim çocuğun aslında kişisel gelişimini, toplumsal gelişimini, ailevi ilişkilerini yani çocuğu her yerden geliştiriyor. (Öğretmen Ç)”

4.2. Öğrencilerle Yapılan Görüşmelerden Elde Edilen Bulgular

Öğrencilerle görüşmede dördü demografik bilgi sorusu olmak üzere stajın sosyal beceri ve problem çözme becerilerine etkisini keşfetmeye yönelik on dört soru sorulmuştur. Öğrencilerden toplanan veriler içerik analizi ile analiz edilmiş ve ortaya beş tema çıkmıştır. İlk tema, öğrencilerin iletişim kurma, başkalarının mesajlarını

yorumlayabilme ve kendini ifade etme becerilerini anlamayı amaçlayan ve görüşme formundaki birinci ve ikinci soruya verilen yanıtların analizinden ortaya çıkan **sözlü iletişim** temasıdır. İkinci tema, öğrencilerin kendi duygularını anlama ve sözsüz mesajları iletebilme ile başkalarının duygularını ve sözsüz mesajlarını anlayabilmesi konusundaki becerilerini ortaya çıkarmaya yönelik üçüncü ve dördüncü soruların analizinden ortaya çıkan **sözsüz iletişim** temasıdır. Üçüncü tema, öğrencilerin sosyal ortamlardaki etkililiğini ve duygusal durumunu öğrenmeye yönelik iki sorunun analizinden ortaya çıkan **uyum** temasıdır. Dördüncü tema ise öğrencilerin problem çözme konusundaki yeterliliğini öğrenmek için hazırlanmış iki sorunun analizi sonucunda oluşturulmuş olan **problem çözme** temasıdır. Son tema, **beceri kazanımı** temasıdır ve staj uygulamalarının sosyal beceri ve problem çözme becerilerine etkisine yönelik sorunun analizi sonucunda elde edilmiştir. Her görüşmenin sonunda öğrencilere eklemek istedikleri bir şey olup olmadığı sorulmuş ve iki öğrenci bu soruyu yanıtlamıştır.

4.2.1. Sözlü İletişim

İlk olarak öğrencilerin iletişimi başlatma ve sürdürme konusunda nasıl oldukları sorulmuştur. Görüşmeye katılan yirmi iki öğrenciden on biri rahatlıkla iletişim kurabildiğini söylerken diğer on bir öğrenci bu konuda çekingen kaldıklarını ifade ederek iletişim kurmada güçlük yaşadığını belirtmiştir. Rahatlıkla iletişim kurabildiğini söyleyen öğrenciler genel olarak arkadaş canlısı olduklarını, karşıdaki ile iletişim kurarken zorlanmadıklarını fakat öncelikle karşıdakini tanımaya çalıştıklarını söylemişlerdir. Öğrenciler ilk olarak karşıdaki kişiyi dinlediklerini ve onun nasıl biri olduğunu ve onunla ilişki kurup kuramayacağını öğrenmeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Bu öğrenciler konuyla ilgili görüşlerini aşağıdaki gibi açıklamışlardır.

“Ben normalde zaten insanlarla iletişim kurmakta çok zorluk çeken birisi değilim. Biraz arkadaş canlısıyım, sıcakkanlıyım. (Öğrenci Y)”

“İlk görüşte insanı yargılamıyorum önce bakıyorum, konuşuyorum ve konuştukça o insanı tanımaya çalışıyorum. Atılganımdır, bu konuda kendimi iyi görüyorum. (Sağlık Öğrenci S-2)”

“Gayet güzel iletişim kurabilirim. Hiç görmediğim biriyle de olsa sohbeti çok rahat başlatırım. (Makine Öğrenci M)”

“İlk önce tanırım, tanıdıktan sonra iletişime geçmeyi düşünürüm. (Kimya Öğrenci E)”

On bir öğrenci ise bu konuda kendisini çekingen görerek iletişim kurmada güçlük yaşadığını ifade etmiştir. Öğrencilerin konuya ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Konuşmayı ben başlatamam, o adım atarsa ben de adım atarım ama o adım atmadığı sürece yaklaşamam. (Öğrenci Ü)”

“Yani ilk çekingen olurum nasıl konuşacağımı bilemem ama sonradan onlarla iletişim sağlayabilirim. (Sağlık Öğrenci F)”

“Ben ilk başta utanırım, çekinirim. Karşıdaki bana daha ılımlı yaklaşırsa ılımlı yaklaşırım. (Öğrenci AE)”

Öğrencilere staj öncesine göre bir farklılık olup olmadığı sorulduğunda 10 öğrenci bu soruya fark yok cevabını verirken 12 öğrenci staj öncesine göre farklılık olduğunu ve bu farkın olumlu yönde olduğunu belirtmiştir. Staj öncesine göre fark olduğunu söyleyen öğrencilerden biri hariç hepsi bu farkı çeşitli etkenlere yükleyerek açıklamıştır. Bu etkenler; ***uygulama ve deneyim, insanları tanıma ve etkileşimdir.***

Öğrenciler iletişim becerilerinde görülen gelişmede stajda yaptıkları uygulama ve deneyimlerinin, özellikle de diğer kişilerle iletişimi başlatma ve ilişki kurmanın onlara katkısı olduğunu ifade etmişlerdir.

“Müşteriler geldiğinde o müşteri ile ilgilenme şeklimiz, onlara yardımcı olma şeklimiz bambaşka. Bu fayda ediyor. Mesela ben normalde hiç tanımadığım bir kişiyle çekinirdim konuşmaya. Ama o staja girdikten sonra öyle değil. (Öğrenci K)”

Staj öncesine göre iletişim becerilerinde gelişme olduğunu düşünen ve bunu insanları tanıma ve etkileşim etkenine bağlayarak açıklayan öğrenciler işletmelerde diğer insanları tanımalarının ve onlarla etkileşime girmelerinin günlük hayatta da yeni insanlarla tanışmaları konusunda yardımcı olduğunu düşünmektedirler. Öğrencilerin bu konudaki düşünceleri aşağıda verilen örneklerdeki gibidir:

“Evet gelişme oldu çünkü önceden sadece konuşuyordum. Diğer insanlarla konuşurken empati kurmuyordum. Karşı taraf ne düşünür, ne hisseder, o anki psikolojisi nasıl diye hiç düşünmemiştim. Ama hastanedeyken orada insanları gördükçe onları daha çok anlamaya başladım. Şimdi daha çok empati kuruyorum, daha çok ses tonuma dikkat ediyorum, konuşma tarzıma dikkat ediyorum. (Sağlık Öğrenci S-2)”

“Tabiki de. Mesela artık insanları daha iyi okuduğumu, anlayabildiğimi söyleyebilirim. İnsanların hal ve davranışlarını vs. (Öğrenci A)”

“Önceden çok utangaçtım ben, yeni insanlarla konuşmaya çekinirdim, utanırdım ama staja başladığımdan beri farklı farklı insanlar görüyorum ve hepsi ile de konuşuyorum. Nasılsınız, iyi misiniz gibi... Eczanede staj yapıyorum ve bu konuda kendimi geliştirdiğimi düşünüyorum. (Kimya Öğrenci S)”

Bu temanın geliştirilmesine temel oluşturan ikinci soruda ise öğrencilere insanlarla iletişim kurarken kendilerini nasıl ifade ettikleri sorulmuştur. On bir öğrenci bu konuda girişken olduğunu ve rahatlıkla ifade edebildiğini söylerken altı öğrenci çekingen olduğunu söylemiştir. Beş öğrenci ise bu durumun iletişimin kurulduğu yer veya karşıdaki kişiyle samimiyet derecesi gibi bazı niteliklere göre değişkenlik gösterdiğini ifade etmiştir. Öğrenciler konuyla ilgili görüşlerini aşağıdaki gibi açıklamışlardır.

“Ben kendimi anlatmayı severim, konuşurum. Ona da yardımcı olurum karşımda kişi çekingense. Konu açmaya da çalışırım, her şeyi karşı taraftan bekleyip kendim pasif durmam. (Sağlık Öğrenci S-1)”

“Ben pek konuşamıyorum, ifade edemiyorum kendimi utanıyorum o an. (Çocuk Gelişimi Öğrenci M)”

“İlk başta çok heyecanlı olurum anlatamayacakmışım, konuşamayacakmışım gibi ama sonradan alışıyorum. (Sağlık Öğrenci F)”

Öğrencilere staj öncesine göre bu konuda bir fark olup olmadığı sorulmuş ve on bir öğrenci bir fark olmadığını söylemiştir. Fark olduğunu söyleyen on bir öğrenciden bazıları bu farkı birtakım etkenlere yükleyerek açıklamıştır. Bunlar, **uygulama ve deneyim ile farklı kişilerle etkileşimdir.**

Staj uygulamalarının kendilerini daha iyi ifade etmelerinde katkısı olduğunu düşünen öğrenciler bu durumun iki farklı şekilde meydana geldiğini ifade etmiştir. Bunlardan ilki işletmelerde üstlerinden gelen ve kendilerini zorlayan durumlar karşısında kendisini ifade etmek zorunda kalması ve bu durumun zamanla onlara kendilerini açıkça ifade etme konusunda yardımcı olmasıdır. Staj uygulamalarının öğrencilere kendini ifade etme konusunda katkı sağladığı yönlerden diğeri ise işletmelerde öğrencilerin sürekli olarak bir şeyleri ifade etme ihtiyacı duyması ve bu ifade etme ihtiyacının staj boyunca tekrarlanarak öğrenciler için bir pratiğe ve alışkanlığa dönüşmesidir. Öğrenciler bu konu ile ilgili görüşlerini aşağıdaki gibi açıklamışlardır.

“Staj öncesi bu durum biraz daha kötüydü. Stajda benden rütbece yüksek kişiler oldu. Çok sorunlar yaşadım ve içime atmak zorunda kaldım. Ama sonra kendimi daha iyi ifade edebildim, daha iyi oldu. Staj bu konuda katkı sağladı. (Makine Öğrenci M)”

“Belki konuşma hızımda bir değişiklik olmadı ama daha anlaşılır bir şekilde, ses tonum bir tık daha yüksek konuşmaya başladım. Çünkü bazen duyamayabiliyordum o an ve hasta olduğu için sesimi yükseltmem gerekiyordu. Kırmadan ama bir tık daha sesli ve daha yavaş konuşmaya başladım. (Sağlık Öğrenci S-2)”

Stajın kendilerini ifade etmede olumlu bir etkisi olduğunu düşünen ve bunu farklı kişilerle etkileşim kurmalarına bağlayarak açıklayan öğrenciler, işletmelerdeki personelin veya staj yerine göre hasta, müşteri gibi işletmede karşılaştıkları diğer kişilerle etkileşim halinde olmalarının yararlı olduğunu ifade etmişlerdir. Diğer kişilerle etkileşimin faydalı olduğunu dile getiren öğrencilerden biri bu konuda diğer öğrencilerden farklı olarak beraber staj yaptığı arkadaşlarına da değinmiştir. İşletmedeki arkadaşlarıyla bir arada bulunmasının ve onlarla sohbet etmesinin kendisine katkısı olduğunu ifade etmiştir. Öğrenciler konuya ilişkin görüşlerini aşağıdaki gibi açıklamışlardır.

“Yani eskiden kimseyle bu kadar konuşamazdım ya da karşılıklı sohbet edemezdim. Şimdi staj yerindeyken öğrenciler benimle iletişime geçiyorlar ve onlar sayesinde ben de artık açıldım. Konuşurken daha çok karşılık verip sohbet edebiliyorum. (Öğrenci H)”

“Evet biraz daha iyiyim mesela önceden insanlara çok fazla yaklaşırdım ama şimdi gördüğüm zaman konuşabiliyorum. Mesela daha önce gelen bir müşteri tekrar geliyor

onunla konuşabiliyorum. Mesela aile içinde de önceden öyle çok fazla konuşmazdım ama şimdi öyle değil biraz daha fazla konuşuyorum. (Öğrenci Ü)”

4.2.2. Sözsüz İletişim

Bu tema öğrencilerin jest ve mimikleri kullanma ve başkalarının jest ve mimiklerini anlama konusunda kendilerini nasıl değerlendirdiklerini öğrenmeye ilişkin iki sorunun analizinden ortaya çıkmıştır. Bu sorularla öğrencilerin sözel iletişim içerisinde yer almayan mesajları ve duyguları ne kadar etkili yorumlayabildikleri ve kendi mesaj ve duygularını iletişim içerisinde karşı tarafa ne kadar etkili iletebildikleri ve bu konuda kendilerini nasıl değerlendirdikleri öğrenilmeye çalışılmıştır.

Öğrencilerden 13’ü iletişim sırasında jest ve mimiklerini etkili kullandığını belirtirken yedisi etkili kullanamadığını düşündüğünü söylemiştir. Bir öğrenci çeşitli etkenlere bağlı olarak değişkenlik gösterdiğini söylerken bir öğrenci ise bu durumun dikkatini çekmediğini, farkındalığı olmadığını belirtmiştir. Staj öncesine göre bir fark olup olmadığı sorulduğunda ise on dört öğrenci fark yok derken sekiz öğrenci fark olduğunu ve staj sonrasında jest ve mimiklerini daha fazla önemsemeye başladıklarını ve etkili kullandıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin konuya ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir.

“Stajda biraz daha kullanmaya başladım. Şöyle söyleyeyim gürültülü bir ortam ve sürekli seslenerek, konuşarak anlaşıyoruz. O yüzden el kol hareketlerini biraz daha kullanmaya başladım. Bana yararı oldu. (Öğrenci Y)”

“Stajdan sonra daha çok el kol hareketlerini kullanmaya başladım. Mesela hastalara bir şey anlatmaya çalışırken daha çok efor sarf ediyorsunuz. Bu sebeple daha çok kullanmaya başladım. Staj boyunca ve sonrasında da ellerimi ve mimiklerimi daha çok önemsedığimi düşünüyorum. (Öğrenci B)”

“Staj öncesinde daha az kullanıyordum. Çok fazla insanla görüşmekten kaynaklı olarak arttı. Hemşireler de zaten sürekli bizim o insanlara bir şeyler iletmemizi istiyordu. Biz de bu sebeple bir şeyleri açıklamak zorundayız. O yüzden biraz daha artış var. (Öğrenci D)”

İnsanların jest ve mimiklerini anlama konusunda kendilerini nasıl değerlendirdikleri sorulduğunda öğrencilerin on sekizi bu konuda kendisini yeterli bulduğunu ifade etmiştir. Staj öncesine göre bir fark olup olmadığı sorusuna ise dokuz öğrenci bir fark yok derken on iki öğrenci staj öncesine göre daha iyi olduklarını ifade etmiştir. Staj öncesine göre daha iyi olduğunu söyleyen öğrenciler genel olarak işletmelerde farklı kişilerle etkileşimde bulunmanın, diğerleri ile iletişim içerisindeyken jest ve mimiklerini daha fazla uygulama fırsatı olmasının ve jest ve mimikleri kullanmanın önemini fark etmenin etkilerine değinmişlerdir. Bu konuya ilişkin görüşlerini aşağıdaki gibi açıklamışlardır.

“Yani dediğim gibi staj zamanı öğrencilerle samimi olmaya başladığım için, daha çok dikkatimi çekmeye başladı jest ve mimikleri. Normalde hiç dikkat etmezdim ama şimdi bakıyorum, dikkat ediyorum. (Öğrenci H)”

“Staj öncesinde iken burada iletişim derslerinde işliyorduk ama anlamıyordum. “Bu bizim işimize nerede yarayacak?” diyordum ama hastanede insanların yüz ifadelerinden, el hareketlerinden yani jest ve mimiklerinden anlaşılıyor ne hissettikleri. İşlediğimiz dersleri uygulama fırsatı oldu hastanede. (Sağlık Öğrenci E-2)”

“Önceden o kadar fazla anlayamıyordum çünkü insanlara karşı o kadar uzaktım. Ama şu an öyle değilim anlayabiliyorum. (Öğrenci Ü)”

4.2.3. Uyum

Öğrencilere sorulan kalabalık ortamlarda nasıl hissettikleri sorusu çerçevesinde elde edilen verilerin analizi sonucunda **duygular ve davranışlar** adı altında iki ana grup ortaya çıkmıştır. Davranışlar açısından; öğrencilerin kendilerini çekingen olarak değerlendirdikleri ve kalabalık ortamlarda kendilerini soyutlama, geri plana çekme, gözlem yapma gibi ortama çok dahil olmalarını sağlamayan davranışlar sergiledikleri görülmektedir. Duygular sınıfında yer alan verilerin ise kendi içerisinde hoş ve nahos duygular olarak iki gruba ayrıldığı görülmektedir. Kalabalık ortamlarda rahat hissetme, mutlu olma veya özgüvenli olma gibi duygular hoş duygular grubunda yer alırken;

kalabalık içerisinde gerginlik yaşama, korku, huzursuzluk veya yalnızlık hissetme gibi duygular nahoş duygular içerisinde yer almaktadır. Bir öğrenci ise bu durumun çeşitli niteliklere göre değişkenlik gösterdiğini ifade etmiştir. Konuya ilişkin öğrenci görüşleri aşağıdaki gibidir.

“Kalabalık ortamları severim, mutlu hissederim. Çok tedirgin olmam kalabalıkta. (Öğrenci AE)”

“Kalabalık bir ortamda stresli olurum. (Öğrenci K)”

“Çok yalnız hissederim. Tek başıma dolaşmayı pek tercih etmiyorum ya ailem ya da arkadaşlarım olmalı. Tek başıma sosyalleşemem çünkü ortamda. (Çocuk Gelişimi Öğrenci M)”

“Kendimi kapatmaya ve görünmek istememeye başlıyorum öyle ortamlarda. Çünkü insanların gözü üzerimdeymiş gibi hissediyorum. Biraz çekiniyorum ve utanıyorum o yüzden sessiz kalmayı tercih ediyorum. Başka bir yere odaklansınlar ve beni görmesinler istiyorum. (Sağlık Öğrenci E-2)”

“İlk başta hiçbir şey demeden susarım, bir köşeye otururum ve olan şeyleri izlerim. Stajda da böyleydi veya herhangi bir ortama geçince de böyle. Her zaman ilk başta susarım, kenara geçerim ve kimin ne yaptığını ve insanları izlerim. (Öğrenci A)”

Staj öncesine göre uyum açısından bir fark olup olmadığı sorulduğunda ise altı öğrenci bir fark olmadığını söylerken on üç öğrenci bir fark olduğunu ifade etmiştir. Kalabalık ortamlarda bulunmasında staj öncesine göre fark olduğunu söyleyen öğrencilerden biri “(...) daha çok stresli oluyorum. Çünkü çalıştığım yer çok yoğun bir işletme olduğu için orada daha çok stresli oluyor. (Öğrenci Ü)” diyerek daha stresli olduğunu ve olumsuz yönde bir değişim yaşadığını ifade etmiştir. Staj öncesine göre olumlu değişim yaşadığını söyleyen on iki öğrenci içerisinde bir kısmı ise cevabında bu değişimi bir etkene bağlayarak açıklamıştır. Bu etken; **uygulama ve deneyimdir**.

Stajdaki uygulama ve deneyimlerin kendilerine bir katkısı olduğunu ifade eden öğrenciler stajla birlikte kalabalık içerisinde yer almayı, diğer insanlarla bir arada bulunmayı ve bu ortamlarda yalnız kalmayı deneyimlediklerini ayrıca bu deneyimle

birlikte kalabalığa alıştıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin bu yöndeki görüşleri aşağıdaki gibidir.

“Aslında değişti. İnsanlarla iletişim sağladıkça stajdan sonra değişti. Hastalarla sürekli iletişim halinde olduğum için onu yendim yani. (Sağlık Öğrenci F)”

“Biraz daha alıştım, mesela çok kalabalıkça böyle eskiden kötü olurdum. Ama artık daha alışkınım. Bazen çalıştığım bölümde çok yoğun olduğu günler oldu, artık böyle oturamayacak düzeyde kalabalık olduğu zamanlar oldu ve ben alıştım. Stajın ilk zamanlarında zorlanırdım ve kalabalığa ayak uyduramıyordum ama daha sonrasında alıştım. Olumlu yani benim için. (Öğrenci D)”

“Çok farklı insanlar görmeye başladım. Daha öncesinde bu kadar çok insan görmüyordum. Staj bayağı etkili oldu bu konuda. Çünkü stajdayken çalıştığımız yerler bir anda kalabalık olduğu için, orada daha çok alıştım. Orada daha çok sevmeye başladım. (Sağlık Öğrenci S-2)”

Uyum temasının oluşturulmasına temel olan diğer bir soruda ise öğrencilere arkadaş gruplarında kendilerini nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur. Bulgulara göre öğrencilerin değerlendirmelerinin duygusal ve davranışsal olduğu görülmektedir. Arkadaş gruplarındaki etkililiğini hissettiği duygular üzerinden açıklayan on öğrenci bulunmaktadır ve hepsi arkadaş gruplarında rahat hissetme, keyif alma, mutlu olma gibi iyi ve hoş duygulardan söz etmiştir. Davranışlara değinen on öğrenci bulunmaktadır ve yine bu öğrencilerin de hepsi atılgan ve lider olma, organize etme gibi davranışlarla arkadaş ortamlarında girişken olduğunu söylemiştir. Geriye kalan iki öğrenci ise arkadaş grubundaki etkililiğinin bulunduğu arkadaş ortamıyla samimiyeti gibi bazı değişkenlere bağlı olduğunu ve değişkenlik gösterdiğini ifade etmiştir. Öğrencilerin bu konudaki görüşlerini yansıtan alıntılar aşağıda yer almaktadır.

“Ben ortamlarda daha çok planı yapan kişiyim. Organize etmeyi seven bir kişiliğim var. (Sağlık Öğrenci S-1)”

“Çok aktifimdir. Her şeye katılırım genelde. Sosyal bir insanım arkadaşlarım arasında sevilen komik biriyim. (Öğrenci B)”

“Gruplara göre değişir. Bazılarında mesela yakın arkadaşlarımlayken iyi bir katılımcıyım. Mesafeli olduklarımda ise mesela normal sınıf arkadaşları ortamında ise sakin ve normal dururum. Öyle köşede beklerim, pek katılmam yani. (Öğrenci H)”

“Arkadaş ortamlarında biraz daha mutlu olurum, sevdiğim insanların çevremde olmasından hoşlanıyorum. Benimle birlikte olmaları hoşuma gidiyor. (Öğrenci Y)”

Öğrencilere bu konuda staj öncesine göre bir fark olup olmadığı sorulduğunda ise on üç öğrenci arkadaş gruplarındaki etkinliklerinde staj öncesine göre bir fark olmadığını; beş öğrenci ise bu durumu girişkenlik etkeni ile açıklayarak bir fark olduğunu söylemiştir.

Staj öncesine göre oluşan farkı girişkenliğe bağlayarak açıklayan öğrenciler genel olarak staj sonrasında arkadaş gruplarında daha aktif olarak yer aldıklarını ve girişkenliklerinin arttığını belirtmişlerdir. Öğrencilerin hem severek bulundukları hem de çok samimi olmadıkları arkadaş gruplarında staj öncesine göre belirgin bir değişim yaşadıkları görölmüştür. Öğrencilerin bu yöndeki görüşlerini yansıtan alıntılar aşağıda yer almaktadır.

“Staj öncesinde sınıftakilerle hiç yakınlaşmazdım. Şimdi aralarına katılıyorum. Stajdan dolayı onlarla daha çok konuşuyorum. (Öğrenci H)”

“(…) Staj sonrasında ise tanımadığım insanlarla da konuşabileceğimi ve konuşmaktan çekinmemem gerektiğini öğrendim. (Öğrenci P)”

“(…) stajdan sonra çok daha aktif oldum. (Öğrenci B)”

4.2.4. Problem Çözme

Problem çözme teması içerisinde yer alan sorularla öğrencilerin bir problemle karşılaştıklarında neler hissettikleri ve problemleri çözmek için neler yaptıkları öğrenilmeye çalışılmıştır.

Bir problemle karşılaştıklarında nasıl hissettikleri sorulduğunda iki öğrenci yanıt vermemiş, iki öğrenci bu durumun problemin niteliğine göre değiştğini ifade etmiştir. Kalan on sekiz öğrenci ise problem karşısında hissettikleri duyguları ve hangi eylemde

bulunduklarını açıklamıştır. On üç öğrenci bir problem karşısında çaresizlik, kaygı, üzüntü gibi nahoş duygular içerisinde olduğunu açıklarken kalan beş öğrenci ise problemle karşılaştığında kendi içine döndüğünü, birileriyle durumu paylaşarak ve sorun üzerine konuşarak çözüm bulmaya çalıştığını ifade etmiştir. Konuya ilişkin öğrenci görüşleri aşağıdaki gibidir.

“Nasıl hissedeceğim problemin boyutuna bağlı aslında. Basit bir problemse rahatlıkla halledebilirim, orta düzeyde ise problemi analiz ettikten sonra hallederim, büyük bir problemse de biraz telaş yaparım. (Öğrenci Y)”

“Benim vücudumu kaygı basıyor. O an ne yapacağımı bilmiyorum. Sakinleşmem gerekiyor ya da benim yanımda birisinin olması gerekiyor. Beni sakinleştirmeli ve öyle karar vermeliyim. (Öğrenci B)”

“Problemle karşılaştığımda ilk olarak birisiyle paylaşmak isterim daha sonra çözüm odaklı ilerlerim. İlk başta sorunu anlar sonra çözüme odaklanırım. (Sağlık Öğrenci E-3)”

Bir fark olup olmadığı sorusuna ise on öğrenci fark bulunmadığı cevabını vermiştir. Üç öğrenci fark etmediğini veya bilmediğini söylerken dokuz öğrenci staj öncesine göre bir farklılık olduğunu ifade etmiştir. Bu dokuz öğrenciden biri ise staj öncesine göre bu değişimin olumsuz yönde olduğunu dile getirmiştir. Yaşadığı olumsuz değişimi ise “Sadece biraz daha sorumluluklarım artmış gibi hissediyorum ve o yüzden biraz daha kendimi kötü hissediyorum. Mesela stajdan önce daha rahattım. Ama şu an hiç öyle değilim direkt bir sorun olacak ben kötü şeyler yaşayacağım, hayatım etkilenecek gibi düşünüyorum.(Öğrenci Ü)” diyerek bir sorunla karşılaştığında hissettiği kaygının stajdan sonra daha fazla olduğunu açıklamıştır. Stajdan sonra yaşadığı değişimi olumlu olarak ifade eden öğrenciler ise bu durumu staj sonrasında çevrelerinden daha çok yardım istemeleri, staj öncesine göre soruna çözüm aramak için daha fazla çaba göstermeleri, sorunla karşılaştıklarında hissettikleri olumsuz duyguların yoğunluğunun staj öncesine göre azalması ve daha olumlu düşünmeye başlamaları şeklinde açıklamışlardır. Konuya ilişkin öğrenci görüşleri aşağıdaki gibidir.

“Problem olduğunda stres olurdu önceden. Şimdi sadece hafif bir sıkıntı olur ve çözümüne odaklanırım. (Öğrenci H)”

“Daha olumlu bakmayı öğrendim diyebilirim. İlk başlarda az önce bahsettiğim o üzüntü ve çaresizlik kısmı çok uzun süre devam ediyordu. Daha sonra neler yapacağımı düşünmeye başlıyordum. Staja gittikten sonra daha pozitif bakmaya başladım. Öncesinde stres olup ne yapacağım şimdi derken şimdilik ben ne yapabilirsem onu yapayım demeye başladım. (Öğrenci A)”

“Genelde sessizleşirdim ve kendi içimde sorunu halletmeye çalışırdım. Sessizleşirdim, kimseyle konuşmazdım ve bu daha kötü sonuç bir olurdu. Ama stajla birlikte bazı yakın arkadaşlarıma bunu danıştığım da bana yardımcı olabileceklerini anladım. (Öğrenci P)”

Bu temaya temel oluşturan ikinci soruda öğrencilere karşılaştıkları problemleri çözmek için neler yaptıkları sorulmuştur. Verilen cevaplara göre öğrencilerin davranışlarının pasif yaklaşım ve problem çözme yaklaşımı olarak iki gruba ayrıldığı görülmektedir. Problem çözme yaklaşımı içerisinde öğrencilerin çevresinden yardım istediği, birileriyle konuşarak sorunu paylaştığı, sorunu keşfetmeye ve çözüm üretmeye çalıştığı, sorunun çözümüne yönelik çaba gösterdiği ve çözüm için kendi yapabildiklerini sınağı görülmektedir. Pasif yaklaşım olarak gruplanan kategoride ise öğrencilerin sorun karşısında susma/kaçınma ve içe dönme davranışlarını sergiledikleri görülmüştür.

Çevresinden yardım istediğini söyleyen öğrenciler sorunun çözümüne yönelik bir yardım isteme durumundan bahsederken, sorunu birileriyle konuştuğunu ve paylaştığını söyleyen öğrencilerde olmuştur. Sorunu keşfetmeye çalışan öğrencilerin ilk olarak sorunun kaynağını, ne olduğunu ve nasıl olduğunu bulmaya yöneldikleri çözüm üretmeye çalışan öğrencilerin ise ilk olarak var olan sorunu ortadan kaldırmak için neler yapabileceklerine odaklandıkları görülmektedir. Kendi yapabildiklerini sınağı öğrenciler ile çözüm üretmeye çalışan öğrenciler arasındaki fark ise kendi yapabildiklerini sınağı öğrencilerin daha çok kendi başlarına sorunu nasıl çözebileceğine odaklanması, buldukları çözümleri eyleme geçirmesi ve sorun çözülmediği takdirde ikinci adımda çevresinden yardım istemeye yönelmesidir. Çözüm için çaba gösterdiğini ifade eden öğrenciler ise karşılaştıkları soruna yönelik hangi eylemde bulunduklarından ziyade odak noktalarının sorunun ortadan kalkması için gösterdikleri çaba olduğunu ifade etmişlerdir. Bu öğrenciler sorunun nasıl ve ne şekilde oluştuğuna göre sorunu çözme yöntemlerinin değişebileceğini fakat değişmeyecek olan şeyin sorunu ortadan kaldırmak için gösterdikleri çaba olduğunu ifade etmişlerdir.

Susma/kaçınma davranışı sergileyen öğrencinin diğerleri ile arasında oluşan problemler karşısında sustuğu ve problemleri çözmekten kaçındığı görülürken içe döndüğünü söyleyen öğrencinin sorun karşısında tek kalmak istediği, sorunun onda nasıl bir etki bıraktığını keşfetmeye çalıştığı görülmektedir.

Öğrencilere staj öncesine göre bir fark olup olmadığı sorulduğunda on üç öğrenci bir fark olduğunu dokuz öğrenci ise bir fark olmadığını ifade etmiştir. Fark olduğunu söyleyen öğrencilerden biri stajdan sonra sorun hakkında daha çok düşündüğünü, sorun üzerinde daha fazla odaklandığını söyleyerek bu durumun kendisinde daha fazla stres oluşturduğunu ve staj öncesine göre olumsuz yönde bir değişim yaşadığını ifade etmiştir. On iki öğrenci ise stajdan sonra olumlu yönde bir değişim yaşadığını söylemiştir ve bu değişimi çözüm arama etkenine yükleyerek açıklamıştır.

Çözüm arama etkenine yükleyerek açıklayan öğrencilerin stajdan sonra sorunları daha fazla çözmeye çalıştıkları, çözümü ertelememeye ve onu önemsemeye başladıkları, daha fazla çevrenin desteğini gördükleri ve daha fazla yardım almaya yöneldikleri, sorunu çözebileceğine yönelik inançlarının arttığı ve kendilerini daha iyi ifade etmeye başladıkları görülmüştür.

Stajdan sonra çözümü ertelememe ve onu önemseme konusunda daha olumlu bir değişim yaşadığını söyleyen öğrenciler daha çok sorunu çözme konusunda çok istekli olmama ve daha sonra çözerim şeklinde bir bakış açısıyla sorunun çözümünü erteleme, soruna yönelik çözümün kalıcılığından ziyade günü kurtarmaya yönelik düşüncelerinin stajdan sonra olumlu yönde değiştiğini söylemişlerdir. Öğrencilerin bu yöndeki görüşlerini yansıtan alıntılar aşağıda yer almaktadır.

“Mesela stajdan önce bugünün işini yarına bırakma derler ya ben bugünün işini yarına da bırakıyordum. Öyle çok fazla aceleye getirdiğim bir iş olmuyordu. Problemi hemen çözüp ortadan kaldırmaya yönelik değildim, stajdan sonra öğrendim ben bunu. (Öğrenci Y)”

“Şu an daha çok sonuca odaklıyım sanırım. Çünkü öncesinde sadece o an bitsin ve gitsin şeklinde anlık olarak düşünüyordum. Fakat stajdayken hep böyle ilerisini düşünerek problemlere çözüm bulmaya çalıştım. Bugün bunu yaparsam böyle olacak fakat yarın veya sonraki gün bir pürüz çıkacak mı bana, şeklinde düşünerek karar veriyorum artık. (Öğrenci B)”

Staj öncesine göre olumlu yönde bir değişim yaşadığını ifade eden öğrenciler stajdan sonra sorunları çözmede daha iyi olduklarını, sorundan kaçmak yerine onu çözmeye yöneldiklerini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin bu yöndeki görüşlerini yansıtan alıntılar aşağıda yer almaktadır.

“Problemi pek çözmeye çalışmazdım, kimseye de açmazdım. Bu değişti. (Öğrenci K)”

“Problemlerimi artık kendim çözebiliyorum ama öncesinde içe kapanıklık, kimseye söylememe, anlatamama durumu vardı. Şimdi çözümü kendim bulabiliyorum. (Öğrenci Z)”

Sorunu çözebileceğine inancının arttığını söyleyen öğrenciler stajdan sonra kendilerine yönelik güveninin arttığını ve sorunu çözme konusunda kendilerini daha yeterli bulmaya başladıklarını ifade etmişlerdir. Konuya ilişkin öğrenci görüşleri aşağıdaki gibidir.

“Stajdan önce mesela telefonum kırılrsa çok üzülürdüm. Çünkü stajdan önceki halimle şu anki halim bir değil daha olgun bir yapım var. Daha fazla büyüdüm ve o zaman telefonum kırılseydi onun ekranını yapamayacağımı düşünürdüm. Ama şu anda telefonum kırılrsa kendim yapmak isterim ve yapabilirim, yapabilecek durumdayım. (Öğrenci O)”

“Stajdan sonra sorunları kendim çözmeye çalışıyorum. Önceden bir şey olduğu zaman anneme ve babama koşardım ya da birini yanımda destekçi olarak görmek isterdim ama stajdan sonra artık kendim yapmaya çalışıyorum, çözmeye çalışıyorum ve kendim çözemezsem birine gitmeye çalışıyorum. Stajdan sonra biraz daha kendimi tanımaya başladım diyebilirim. Kendimi tanıyıp yapabileceklerimin farkına varıp ondan sonra insanlara yönelmek istedim. (Sağlık Öğrenci E-2)”

Stajdan sonra kendilerini daha iyi ifade etmeye başladığını söyleyen öğrenciler bu durumu hem buldukları çözümü başkalarıyla paylaşma konusunda bir gelişme olarak hem de diğerleriyle yaşadıkları çatışmalarda kendilerini daha iyi ifade edebilmeleri konusunda ele almışlardır. Konuya ilişkin öğrenci görüşleri aşağıdaki gibidir.

“Stajda kendimi ifade etmeyi daha fazla öğrendim diyebilirim. (Sağlık Öğrenci S-1)”

“Sorunu çözerdim ama sonucu paylaşamazdım. (Öğrenci H)”

Çevresinden daha fazla yardım aldığını söyleyen öğrenciler sorun karşısında diğerlerinin de kendilerine yardımcı olabileceğini fark ettiklerini belirtmişlerdir. Konuya ilişkin öğrenci görüşleri aşağıdaki gibidir.

“Mesela çok fazla çevremden yardım istemezdim ama stajda birilerinin bana yardım edebileceğini anladım. Çünkü yanlış bir şey yaptığımda hemen birilerinden yardım istiyordum. Bu şekilde daha çok yardım almayı öğrendim. (Öğrenci D)”

“Staj öncesine göre sevdiğim insanların sözlerine daha fazla kulak asmam gerektiğini öğrendiğimi düşünüyorum. Çünkü onların gerçekten staj yeri ayarlamaktan tutun stajda çıkan sorunlara kadar her konuda bana yardımcı oldu. Bu durum sevdiğim insanların bana yardım edebileceğini gösterdi ve staj öncesine göre daha fazla insanların ne dediğini önemseyen, sevdiğim ve değer verdiğim insanların bana yardım etmesine daha çok izin veren bir insan oldum. (Öğrenci A)”

4.2.5. Beceri Kazanımı

Beceri kazanımı teması içerisinde tek bir soru yer almaktadır ve bu soruyla öğrencilerin kendi bakış açılarına göre stajın sosyal becerilerini ve problem çözme becerilerini nasıl etkilediği öğrenilmeye çalışılmıştır. Yirmi iki öğrenciden on altısı stajın sosyal becerilerini olumlu etkilediğini, dördü hiçbir etkide bulunmadığını ve ikisi ise olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir. Problem çözme becerilerinde ise on dört öğrenci olumlu yönde bir değişimden söz ederken bir öğrenci olumsuz değişimden söz etmiştir. Kalan yedi öğrenci ise stajın problem çözme becerileri üzerinde bir etkisi olmadığını belirtmiştir.

Sosyal becerileri üzerinde stajın olumlu etkisi olduğunu düşünen öğrencilerden bazıları bu durumu girişken olma ve farklı kişilerle etkileşim etkenlerine yükleyerek açıklamıştır. Problem çözme konusunda stajın olumlu etkisi olduğunu düşünen öğrenciler ise bu durumu *yardım alma, gözlem, başkalarına yardım etme, kendine inanç, farklı kişilerle etkileşim etkenleriyle* açıklamışlardır. Tüm bu etkenler aşağıda sırasıyla sosyal becerilerden başlayarak açıklanmıştır.

Girişken olma etkenine değinen öğrenciler stajda sosyal açıdan geliştiklerini ve daha girişken olduklarını belirtmişlerdir. Konuya ilişkin öğrenci görüşleri aşağıdaki gibidir.

“Mesela normalde yanımdan biri geçse, merhaba dese hiç umursamazdım. Staja gittiğimden bu yana ise mesela öğrenciler beni tanıyor ama beni tanımıyorum yanımdan geçerken benimle konuşuyorlar ben de karşılık veriyorum. Tanımıyorum ama konuşuyorum artık. (Öğrenci H)”

“Staj sosyal becerilerimi etkiledi. Yani, bir ortama girdiğimde daha az çekinen, daha hızlı ve aktif konuşabilen biri oldum. (Sağlık Öğrenci F)”

“Mesela ben kan almada çalışmıştım. Orada bir sürü insanla konuşuyorum, tanışıyorum... Bu yüzden bir ortama girdiğimde daha çok atılgan oldum. Yine biraz sessiz kalıyorum ama çekingen kalmıyorum. (Sağlık Öğrenci E-3)”

“Evet çünkü bir kafeye oturunca kendimi rahatsız hissederdim ya da bir kalabalık ortamda bulunmak istemezdim. Eve gidip rahatlamak ve tek oturmak isterdim. Şu anda öyle hissetmiyorum. Çünkü kalabalık ortamda bulunmaya alıştım ve daha rahat hissediyorum. Sosyal becerilerime katkısı oldu stajın. (Öğrenci P)”

Öğrenciler staj süresince çok sayıda ve farklı insanlarla karşılaşmanın sosyal becerileri üzerinde olumlu yönde bir etkisi olduğunu düşünmektedir. Öğrencilerin bu yöndeki görüşlerini yansıtan alıntılar aşağıda yer almaktadır.

“Stajda insanları tanıyorsunuz mesela kimin neye, nasıl tepki vereceğini, hareketlerinizi nasıl karşılayacaklarını önceden sezebiliyorsunuz. Yani stajda aslında çok şey öğreniyoruz sadece iş olarak değil insanlarla iletişim olarak, sosyalleşme olarak çok şey katıyor staj. Nerede nasıl davranmanız gerektiğini ve nerede ne konuşacağınızı öğreniyorsunuz. (Öğrenci Y)”

“Etkilediğini düşünüyorum. Çok fazla insanla tanıştım hastalar, hemşireler, doktorlar, sağlık personellerinin hepsi ya da temizlik personelleri... Hepsi ile tanıştım hayatıma

birçok insan girdi hepsinden çok fazla şey aldım. Duygusal açıdan destek almışlığım oldu ya da beni ilerletecek akademik açıdan aldığım birçok şey oldu. (Öğrenci B)”

“Evet etkiliyor. Sonuçta bir sürü insan tanıyoruz ve hayatın her evresinde karşımıza çıkabilecek şeyler bunlar. (Sağlık Öğrenci S-1)”

Öğrenciler işletmelerde karşılaştıkları problemleri çözemediği zaman diğerlerinden yardım aldıklarını ve bu yardımın onları problem çözme konusunda gelişmeye sevk ettiğini belirtmişlerdir. Öğrencilerin bu yöndeki görüşlerini yansıtan alıntılar aşağıda yer almaktadır.

“Oradaki ustaların, staj yaptığım arkadaşların veya mühendislerin yardımıyla bir problem olduğunda benim bilgim ve becerim yetmiyorsa kendileri yardım ediyor. Böylece ben onların bilgilerinden yararlanıyorum ve bir daha böyle bir sorunla karşılaşırsam ne yapacağımı biliyorum en azından. (Öğrenci Y)”

“Sürekli konuşarak arkadaşarımla empati kuruyorum, birbirimize danışa danışa problemlerimizi çözüyoruz. Eskiden olsa yapmıyordum, daha içine kapanıktım. (Öğrenci P)”

Stajdayken işletmedeki diğer personellerin orada karşılaşılan problemleri nasıl çözdüklerini ve neler yaptıklarını gözlemlediklerini ve bunun kendi problemlerini çözebilme konusunda gelişimlerine katkı sağladığını ifade etmişlerdir. Öğrenciler bu konu ile ilgili görüşlerini aşağıdaki gibi açıklamışlardır.

“Hastanede oradaki büyüklerimizden, hemşirelerden, doktorlardan vesaire gördüğümüz kadar problem çözmeyi de öğrenebiliyoruz stajda. (Sağlık Öğrenci S-1)”

“(…) mesela bir hasta geldiğinde doktor önce bunun neden böyle olduğunu, belirtilerini, bunun psikolojik olarak nedenini öğreniyordu, buna neyin etkisi olduğunu sonra bunu çözmek için neler yapılması gerektiğini... Onu planlıyordu ve sonrasında bir tedavi süreci uyguluyordu. Ben de problemleri o şekilde düşündüm. Önce bunun nedenini ve kaynağını öğrenmem lazım, sonrasında buna bir süreç tanımam lazım, süreçte ne yapmam gerektiğini belirlemem lazım demiştim. O yüzden stajın etkisi oldu. (Sağlık Öğrenci S-2)”

Stajın problem çözme becerileri üzerindeki etkisini açıklamada başkalarına yardım etme etkenine değinen bir öğrenci olmuştur ve o da başkalarının sorunlarını çözmek için gayret göstermenin kendi problem çözme becerilerini geliştirdiğini ifade etmiştir.

Öğrenciler işletmelerde, karşılaştıkları problemleri çözme konusunda bir özgüven kazandıklarını ve bu durumun kendi problemlerini çözmede kendisine olan inancını kuvvetlendirdiğini ve problemleri çözmeye sevk ettiğini ifade etmiştir. Konuya ilişkin bir öğrencinin görüşü aşağıdaki gibidir.

“Ben normalde çok içime kapanık bir insanım ama stajdayken o formayı giyince bir özgüven geliyordu ve o problemleri çözebileceğimi düşünüyordum. (Sağlık Öğrenci E-2)”

Staj sonrasında problem çözme becerilerindeki gelişimi farklı kişilerle etkileşime girmesiyle açıklayan bir öğrenci olmuştur ve farklı insanlarla etkileşime girmenin onun diğer insanlarla ilişkilerinde karşılaşılabileceği problemleri çözme konusunda katkısı olduğunu belirtmiştir. Bu öğrenci konuya ilişkin görüşünü aşağıdaki gibi açıklamıştır.

“Bence ne kadar çok insan tanırsam benim için o kadar çok yararı oluyor. Bu şekilde problem çözmede daha iyiyim. (Öğrenci D)”

Stajın sosyal becerilerini ve problem çözme becerilerini olumsuz yönde etkilediğini düşünen bir öğrenci ve sadece sosyal becerilerini olumsuz yönde etkilediğini düşünen bir öğrenci bulunmaktadır. Stajın her iki beceriyi de olumsuz yönde etkilediğini düşünen öğrenci işletmedeki diğer personeller tarafından üzerinde bir baskı oluşturulduğunu ve bu baskının kendisini olumsuz yönde etkilediğini ifade etmiştir. Stajın sadece sosyal becerilerini olumsuz yönde etkilediğini düşünen öğrenci ise stajda hastalarla bir arada bulunmanın onu duygusal açıdan zorladığını ve bu zorlanmanın sosyal becerilerini olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Öğrencilerin bu yöndeki görüşlerini yansıtan alıntılar aşağıda yer almaktadır.

“(…) staj aslında biraz yordu bünyemi. Fiziksel anlamda ve psikolojik anlamda çok fazla yordu beni. Hep bizi baskılıyorlardı. Staj aslında insanlara sosyal beceri katmıyor da

psikolojisini bozuyor. Stajda üzerimize gelindikçe susuyoruz ve ben artık bazı arkadaşlarım da üzerime geldiğinde susuyorum. (Sağlık Öğrenci E-1)”

“Beni aslında negatif yönde de çok fazla etkiledi. Ben çok duygusal bir insanım ve hiç dayanamıyorum. Çok fazla hasta insanlarla karşılaştım, durumu çok ağır insanlarla karşılaştım, çok fazla önümde insan öldü, yaralı gördüm. Ben bu konuda çok duygusaldım ve zorlandım . (Öğrenci D)”

Her öğrenciye görüşmenin sonunda eklemek istediği bir şey olup olmadığı sorulmuştur ve iki öğrenci yanıt vermiştir. Öğrencilerden biri staj ücretlerine dikkat çekerken diğeri stajın öğrencinin kendi isteğiyle yapılması gereken bir şey olduğunu belirtmiştir. Öğrencilerin bu yöndeki görüşlerini yansıtan alıntılar aşağıda yer almaktadır.

“Staj ücreti.... O zaman bize asgari ücret olacak dediler ama bize 3000 lira veriyorlar. Bir de fabrikada en çok çalışanlar stajyerler. (Makine Öğrenci M)”

“Şöyle bir şey söyleyeyim bana kalırsa staj yapıp yapmamak öğrenciye kalmalı. Zorunlu tutulmasından ziyade öğrenciye bırakmalı bunun tercihi. (Öğrenci Y)”

4.3. Staj Yeri Farklılıklarına Göre Stajın Sosyal Becerilere ve Problem Çözme Becerilerine Etkisine İlişkin Bulgular

Öğrenciler işletmelerde “daha az sayıda ve aynı insanlarla etkileşimde bulunanlar” ve “daha fazla sayıda ve farklı insanlarla etkileşimde bulunanlar” olarak iki gruba ayrılmıştır. Sırasıyla 1. grupta 10. öğrenci 2. grupta ise 12. öğrenci bulunmaktadır. İki gruptaki öğrenciler arasında bir fark olup olmadığını anlamak adına sözlü iletişim, uyum, problem çözme ve beceri kazanımı temaları açısından karşılaştırmalar yapılmıştır.

Tablo 4

Staj Yeri Farklılıklarına Göre Öğrencilerde Görülen Farklılıkların Karşılaştırılması

	1. Grup	2. Grup
Sözlü İletişim Teması		
• İletişimi Başlatma ve Sürdürme	Olumlu Değişim-4 Fark yok-6	Olumlu Değişim-8 Fark yok-4
• Kendini İfade Etme	Olumlu Değişim-5 Fark yok-5	Olumlu Değişim-6 Fark yok-6
Sözsüz İletişim Teması		
• Jest ve Mimikleri Etkili Kullanma	Olumlu Değişim-2 Fark yok-8	Olumlu Değişim- 6 Fark yok- 6
• Jest ve Mimikleri İyi Anlama	Olumlu Değişim-4 Fark yok- 5	Olumlu Değişim-8 Fark yok-4
Uyum Teması		
• Kalabalık Ortamlara Uyum	Olumlu Değişim-4 Fark yok-3	Olumlu Değişim-8 Fark yok-3
• Arkadaş Gruplarına Uyum	Olumlu Değişim-2 Fark yok-5	Olumlu Değişim-3 Fark yok-8
Problem Çözme Teması		
• Probleme Yönelik Hisleri	Olumlu Değişim-4 Fark yok-5	Olumlu Değişim-4 Fark yok-5
• Problem Çözme Durumları	Olumlu Değişim-6 Fark yok-4	Olumlu Değişim-6 Fark yok-5
Beceri Kazanımı Teması		
• Sosyal Beceriler	Olumlu Değişim-7 Fark yok-3	Olumlu Değişim-9 Fark yok-1
• Problem Çözme Becerileri	Olumlu Değişim-5 Fark yok-5	Olumlu Değişim-9 Fark yok-2

Staj öncesi döneme göre sözlü iletişim becerilerinde gelişme olduğunu söyleyen öğrenci sayısı fark olmadığını söyleyen öğrenci sayısından daha fazladır. Gruplar arası farka bakıldığında olumlu değişim olduğunu ifade eden öğrencilerin ağırlıklı olarak ikinci grupta yer aldığı görülmektedir.

Staj öncesine göre öğrenciler sözsüz iletişim teması içerisinde yer alan jest ve mimikleri iyi anlama becerilerinde gelişme olduğunu ifade ederken etkili kullanma becerilerinde bir fark olmadığını ifade etmişlerdir. Jest ve mimikleri iyi anladığını söyleyen öğrenciler ağırlıklı olarak ikinci grupta yer almaktadır.

Öğrenciler uyum teması içerisinde yer alan sorulardan kalabalık ortamlarda bulunmaya yönelik becerilerinde staj öncesine göre gelişme olduğunu ifade ederken arkadaş gruplarında bulunmaya yönelik herhangi bir gelişme olmadığını ifade etmiştir. Kalabalık ortamlara uyum sağlamaya yönelik staj öncesine göre olumlu değişim yaşadığını ifade eden öğrenci sayısı ikinci grupta daha fazladır.

Öğrenciler problem çözme temasında yer alan sorulardan probleme yönelik hislerini keşfetmeye yönelik soru için staj öncesine göre bir fark olmadığını ifade ederken problem çözme durumlarında staj öncesine göre olumlu değişim olduğunu ifade etmiştir. Problem çözme durumlarını staj öncesine göre daha iyi değerlendiren öğrenciler gruplar arası bir farklılık göstermemektedirler.

Son olarak öğrencilere staj uygulamalarının onların sosyal becerilerini ve problem çözme becerilerini nasıl etkilediği sorulmuştur. Kimi öğrenci sadece sosyal becerilerinin veya problem çözme becerilerinin geliştiğini ifade ederken kimisi ise her ikisinin de değişim gösterdiğini ifade etmiştir.

Staj öncesine göre sosyal becerilerinde gelişme olduğunu söyleyen toplamda on altı öğrenci bulunmaktadır ve bu öğrencilerden dokuzu ikinci grupta yer almaktadır. Yine problem çözme becerilerinde ise on dört öğrenci gelişme olduğunu söylemiştir ve bu öğrencilerden dokuzu ikinci grupta yer alırken beşi birinci grupta yer almaktadır.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Çalışmanın bu bölümünde araştırma soruları çerçevesinde elde edilen bulgular tartışılmış ve yorumlanmıştır.

5.1. Stajın Öğrencilerin Sosyal Beceriler ve Problem Çözme Becerilerine Etkisine İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Çalışmanın amacı staj deneyiminin öğrencilerin sosyal becerilerini ve problem çözme becerilerini nasıl etkilediğini keşfetmektir. Bu bölümde öğrencilerin staj öncesine göre algıladıkları sosyal beceriler ve problem çözme becerilerine yönelik değişimler ve öğretmenlerin öğrencilerin becerilerindeki değişimlere yönelik görüşleri tartışılmıştır. Temalar bulgular kısmında verildiği sıraya benzer biçimde ele alınmıştır: iletişim, uyum, problem çözme ve beceri kazanımı.

Çalışmada ele alınan ilk tema iletişim temasıdır. Türk Dil Kurumu'na göre iletişim bireylerin akla gelebilecek herhangi bir yolla duygu ve düşüncelerini başkalarına aktarabilmesidir (TDK, 2025). Bireyler doğumdan itibaren diğerleri ile iletişim halindedir. Bir arada bulunmamızı sağlayan ve bunun devamlılığı konusunda çok önemli olan iletişim, başkalarını anlamamız ve kendimizi anlatabilmemiz için önemli bir yetidir.

Çalışma sonucunda öğretmenlerin staj öncesine göre öğrencilerinin iletişim becerilerinde pozitif yönlü bir gelişim gözlemledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin staj öncesine göre iletişim becerilerine yönelik yaptıkları değerlendirme sonucunda da stajın iletişim becerilerini çoğunlukla olumlu yönde etkilediği sonucu ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin yeni insanlarla tanışma, kendini ifade etme ve başkalarının jest ve mimiklerini anlayabilme konusunda kendilerini staj öncesine göre daha olumlu değerlendirdikleri görülmüştür. Bu sonuçlara ek olarak stajın jest ve mimiklerini kullanma konusunda herhangi bir etkisi olmadığını belirten öğrenciler de olmuştur. Bu bulgular; Sary vd. (2024) ve Scholz vd. (2003) stajın öğrencilerin iletişim becerilerini geliştirdiği yönündeki bulgularıyla örtüşmektedir.

Stajın kendini ifade edebilme, iletişimi başlatma gibi iletişim becerilerini etkilemesi söz konusu iken iletişimde jest ve mimikleri kullanmada herhangi bir etkisi olmadığı yönündeki bulgu şaşırtıcı ve dikkate değer görülmüştür. Bu durumun stajda öğrencilerin; daha çok kendilerini sözel olarak ifade etmeye odaklanması, karşısındaki

kişiy e mesajı sözel olarak iletmesi gerektiğı düşüncesiyle jest ve mimiklere önem vermemesi ya da el kol hareketlerini kullanabileceğı ve geliştirebileceğı uygun bir ortamın olmamasıyla ilişkili olabileceğı düşünülmektedir.

Başkalarının jest ve mimiklerini anlama konusunda ise sonuçlar öğrencilerin staj öncesine göre gelişim gösterdiği yönündedir. Burada görülen etkinin öğrencilerin işletmelerde jest ve mimiklerini aktif kullanan insanlarla bir arada bulunması ve buna dikkat etmesi ile iletişim içinde oldukları kişileri etkin dinleyerek jest ve mimiklerine odaklanmaları ile ilgili olabileceğı düşünülmektedir.

Öğrencilerin iletişim becerilerinde görülen bu gelişmenin onların stajda sosyalleşmeleri ile yakından ilgili olabileceğı düşünülmektedir. Sosyalleşme "insan yavrusunun toplumun bir üyesi haline gelmesidir" (Kağıtçıbaşı, 2014; s. 219). İnsanlar etrafında bulunan kişi, olay, sosyo-kültürel ortamlar ve daha birçok etkenin gölgesinde yetişir ve böylece etrafındaki insanlarla etkileşim sonucu benzer davranış örüntüleri geliştirirler (Kağıtçıbaşı, 2014; s. 219-220). Staj yapan öğrenciler için bu durum öğrencilerin işletmelerde diğerleri ile bir arada bulunması ve etrafındaki insanlarla etkileşime girmesi ile gerçekleşmektedir. Bu saptamalar dikkate alındığında işletmelerde sosyalleşen bireyin, çevresinde yer alan kişilerle girdiğı etkileşim ile beraber daha etkili iletişim becerilerine sahip olduğu sonucuna varılmaktadır. Nitekim "sosyalleşme insanın kendine uygun insanca davranışları öğrenmesidir" (Koçyiğit vd.) ifadesi de bu görüşü desteklemektedir. Sosyalleşme ile insanlar birbirleriyle etkileşim halinde olmakta ve kişisel gelişimlerini arttırmaktadırlar.

Tayfun'a (2009) göre toplumsal ve bireysel gelişim öğrenme, bilgi ve birikimlerin kişiden kişiye ve nesilden nesile iletilmesi ile mümkündür (akt. Milli ve Yağcı, 2017). İşletmeler de bireyler için bilgi ve birikimlerin aktarıldığı, öğrenmelerin gerçekleştiğı bir ortamdır. Ayrıca bu ifadeden yola çıkarak işletmelerin yalnızca mesleki bilgilerin kazanıldığı ve aktarıldığı bir yer olmaktan ziyade yoğun bir iletişimin yaşandığı ve iletişim becerilerinin de geliştiğı bir ortam olarak da öne çıktığı düşünülmektedir. Sonuç olarak, insanlar arasındaki etkileşim iletişim kanalıyla sağlanmakta ve insanlar sahip olduğu bilgi birikimini bu şekilde aktarabilmektedir. İşletmelerde öğrenciler yaptığı gözlem kadar personelden direkt olarak edindiğı bilgilerle de mesleki beceri kazanmaktadırlar. Personelin sahip olduğu bilgi birikimini öğrenciye aktarırken iletişim kanalını kullanması öğrenciler için gözlemlene ve öğrenme fırsatı sunmakta ve öğrenciler açısından iletişim becerilerini geliştirici bir faktör olarak değerlendirilmektedir.

Bu çalışmada iletişim becerilerinin stajdan etkilendiği bulunmuştur. Bu durumun staj sürecinde öğrencilerin işletmelerde ve işletmeye gelen diğer kişilerle sürekli bir ilişki içerisinde olmasından ve interaktif bir iletişim ağı içerisinde bulunmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Aynı şekilde işletmedeki bir personelin veya ziyaretçinin de öğrenciyi belirli bir bilgi düzeyine sahip bir birey olarak dikkate alıp etkileşimde bulunmasının öğrencinin iletişim becerilerini geliştirdiği düşünülmektedir.

İletişim teması içerisinde öğretmenler öğrencilerinde görülen gelişimi açıklarken en çok farklı kişilerle etkileşim etkenine değinmişlerdir. Bu sonuçtan yola çıkarak öğrencilerin stajda insanlarla iç içe bulunarak iletişim becerilerini pekiştirme olanağı elde ettiği düşünülmektedir. Ayrıca öğrencilerin uzun süredir okulda öğretmenleriyle birlikte olması ve kendilerini okul ortamında daha rahat hissetmeye başlamış olmalarının da iletişim becerilerini geliştirmelerinde etkili olabileceği düşünülmektedir.

İşletmelerde öğrencilerin iletişimi başlatma, sürdürme ve kendini ifade etme gibi iletişim becerilerini sergilediği ve bu becerileri kullanmaya devam ettikleri düşünülmektedir. Ergenlik dönemi sinaptik bağlarla beynin gelişerek yeniden organize olduğu dönemlerdendir. Bu yeniden organize olma aşamasında beyin kullandığı sinapsları güçlendirerek kullanmadıklarını budamaktadır. Bu durum alan yazında beynin "kullan ya da kaybet" prensibi olarak açıklanmaktadır (İmren & Tekman, 2020; Akyel vd. 2018). Beynin aktif kullandığı sinapslar güçlenirken kullanmadıkları işlevini yitirmeye başlamaktadır. Katılımcıların da belirttiği gibi işletmelerde farklı insanlarla bir araya gelmenin öğrenciler için daha fazla iletişim kurma olanağı oluşturduğu düşünülmektedir. Kullan ya da kaybet prensibine göre daha fazla iletişim kuran bireyin iletişim becerileri açısından daha çok gelişim gösterdiği yani insanlarla bir arada olmanın öğrencilerin iletişim becerilerini daha fazla kullanmaya sevk ettiği ve beceri edinimi konusunda pozitif etkiye sahip olduğu düşünülmektedir.

Çalışmada ele alınan temalardan biri de uyum sağlama becerilerini içeren uyum temasıdır. Uyum becerisi bireyin kendisinde ve çevresinde meydana gelen değişimlere uyum sağlayabilmesi, karşılaştığı durumlara yönelik uygun tutum ve davranışları sergileyebilmesidir. Sosyal uyum ise bireyin çevresindeki insanlarla iyi bir ilişki kurabilmesi ve sürdürebilmesidir (Dündar, 2009). Uyum sağlayabilme becerisi toplumsal bütünün bir parçası olan insan için oldukça önemlidir.

Öğretmenler öğrencilerin staj öncesine göre uyum becerilerinde gelişme olduğunu bunun da en çok kişisel özelliklerden etkilendiğini belirtmişlerdir. Bu sonuca göre öğrencilerin uyum sağlama becerilerinin gelişiminde bireysel farklılıklar staja göre daha

ön plana çıkmaktadır.

Öğrencilerin değerlendirmelerine göre ise staj öncesine kıyasla uyum becerileri açısından tanımadıkları kalabalık ortamlarda ve toplumsal çevrelerde pozitif gelişme görüldüğü fakat arkadaş ortamı gibi samimi grup ortamlarında böyle bir farklılık görülmediği ortaya çıkmıştır. Kalabalık ortamlara uyum sağlama konusunda öğrencilerin en sık deneyim etkenine değindikleri görülmüştür.

Alan yazında stajın öğrencilerin uyum becerilerine yönelik etkilerini araştıran ya da staj ve uyum becerilerinin ilişkisine yönelik bizim bulgularımızla kısmen de olsa ilişkili olabilecek herhangi bir çalışma bulunamamıştır. Ancak Dost ve Bilgin (2020)'in stajın öğrencilerin uyum ve yaratıcılık becerilerini geliştirdiği yönündeki ifadesi çalışmanın öğrencilerin uyum becerilerini geliştirdiği yönündeki bulgu ile örtüşmektedir.

Öğrencilerin mesleğe atılmadan önce çalışma ortamını tanınması ve bu ortam hakkında bir fikir edinebilmesi açısından stajın oldukça büyük bir katkısı olduğu açıktır. Yıldırım ve Işıldak (2018)'in belirttiğine göre de stajın öğrencilerin işe, çalışma ortamına ve personele uyum sağlama konusunda bir katkısı bulunmaktadır. Yapılan bu çalışmayla görülmektedir ki staj öğrencilere sadece iş ortamına değil sosyal ortamlarda kalabalık mekanlara uyum sağlama konusunda da bir katkı sağlamaktadır. Bu katkı öğrencilerin stajla birlikte işletmelerde tanımadığı ve kendisinden farklı yaş ve sosyo-ekonomik düzeye sahip birçok insanla bir arada bulunarak deneyim kazanmasıyla açıklanabilir. Bir başka deyişle, öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri farklı olan insanlarla bir araya gelmesi bu insanlara nasıl davranacağı konusunda yaşantılardan geçerek uyum sağlamasına katkıda bulunabilmektedir. Ayrıca tıpkı grupla psikolojik danışma gruplarında olduğu gibi işletmelerin sosyal mikrokozmos (Voltan-Acar, 1988) ve sosyal hayata transferi gibi bir etkisinin de söz konusu olabileceği düşünülmektedir. Grupla psikolojik danışmalarda grubun birey için bir küçük dünya (sosyal mikrokozmos) olduğu ve bu oturumlarda yaşadığı değişimleri daha büyük dünya olarak adlandırılan sosyal hayata (grup dışındaki çevreye) aktardığı bilinmektedir. Öğrenciler için de işletmenin bu konuda bir küçük dünya olabileceği ve iş hayatına yönelik edindiği uyum sağlama becerilerini diğer sosyal ortamlara transfer etmiş olabileceği düşünülmektedir.

Bununla birlikte, stajın öğrencilerin içinde bulundukları kendi arkadaş gruplarıyla ilişkisi ve onlara uyumu konusunda herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Staj lisenin son yıllarında gerçekleşmekte, öğrencilerin şu anki arkadaşlarıyla bağlarının oluşumu ise lisenin ilk yıllarına dayanmaktadır. Bu 4 yıllık süreçte arkadaş ilişkileri kendiliğinden gelişim göstermektedir. Bu sebeple söz konusu durumun öğrencilerin arkadaş ilişkilerinin

işletmelerde staj sürecinden bağımsız bir şekilde başlayıp gelişmesi, arkadaşlık bağının uzun yıllardır süregelen bir durum olması gibi faktörlerle ilişkisi olduğu düşünülmektedir.

Çalışmada ele alınan bir değer tema ise problem çözme temasıdır. Problem kişinin ulaşmak istediğı hedefe engel olan bir durumdur. Problem çözme süreci ise bu engeli ortadan kaldırmaya yönelik tutum ve davranışları içermektedir. Öğrencilerin staj öncesine göre problem çözme yeteneklerinde gelişme gösterdiği fakat problemle karşılaştığı andaki hislerinde bir değişim göstermediğı bulunmuştur. Çalışmanın sonucuna göre staj süreci öğrencilerin problem çözme yeteneklerini olumlu yönde etkilemektedir. Öğrenciler bu konuda en çok çözüm arama etkenine değinmişlerdir.

Küçükyacı ve Dinçer (2025) stajın öğrencilerin iletişim ve problem çözme becerilerini geliştirme yönünde yararları olduğunu ifade etmiştir. Bu ifade çalışmanın bulguları ile örtüşmektedir.

Staj sırasında öğrenciler işletmelerde meydana gelen problemleri görme ve tanıma fırsatı bulmaktadırlar. Bu durum ayrıca öğrencilerin başkalarının problemleri nasıl çözdüğünü gözlemleyebilme, bir problem çözme sürecinin nasıl gelişim gösterdiğini deneyimleme ve problem çözmede gözlemlediğı ve öğrendiğı bu becerileri uygulayarak pratik edinme gibi katkılar da sunmaktadır. Tüm bu durumların stajın öğrencilerin problem çözme becerileri açısından işlevsel olduğu düşünülmektedir.

Problem çözme ve öz yeterlik kuramında bireyin problem çözmeyi çevresinden öğrendiğı ve kendine yönelik inançlarının problem çözme konusunda bireyi etkilediğı ifade edilmektedir (Ercan, 2022). Staj öncesine göre problem çözme yeteneklerinde gelişme olduğunu söyleyen öğrenciler problem çözebileceğine yönelik inancında artış olduğunu ifade etmiştir. Kuramsal olarak ele alındığında öğrencilerin belirttiğı bu etkenin problem çözme yeteneklerini geliştirmede etkili olduğu düşünülmektedir.

Öğretmenlerle görüşmelerden elde edilen bulgular da staj öncesine göre öğrencilerinin problem çözmede gelişim gösterdiklerini ortaya koymuştur. Öğretmenler problem çözme teması içerisinde en çok uygulama etkenine değinmiştir. Uygulama etkeninde işletmelerde öğrencilerin başkalarının nasıl problem çözdüklerini gözlemleme, sık problemle karşılaşma ve problem çözebilme fırsatı bulduğuna değinmişlerdir. Bu bulgulardan yola çıkarak stajın problem çözme açısından öğrenciler için öğrenme ve pekiştirme ortamı oluşturduğu düşünülmektedir.

Şimdiye kadar tartışılan bulgular öğrencilerin davranışsal olarak staj öncesine göre kendilerini değerlendirmeleri ve aradaki farka yönelik bulguları içermektedir. Öğrencilerden elde edilen bir diğer bulgu ise kendi algı ve düşüncelerine göre stajın

sosyal beceri ve problem çözme becerilerini etkileyip etkilemediğini ortaya çıkarmaya yöneliktir. Sonuç olarak, öğrencilerin stajın sosyal becerileri ile problem çözme becerilerini etkilediği görüşünde olduğu ortaya çıkmıştır. Öğrenciler en sık sosyal becerilerde gelişme gösterme ve girişken olma temaları üzerinde dururken problem çözme için ise gözlem yapma etkenine vurgu yapmışlardır. Olcay vd. (2017) aktardığına göre stajın öğrencilerin sosyalleşmesi üzerinde pozitif etkisi bulunmaktadır. Bu ifade çalışmadan elde edilen stajın sosyal becerileri geliştirdiği yönündeki bulgu ile paralellik göstermektedir. Bu durumun ayrıca öğrencilerin sosyal becerilerde görülen gelişmeyi ifade ederken belirttikleri gelişim gösterme ve girişken olma etkenini açıklamada etkili olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmadan elde edilen bulgular Eker'in (2024) stajın öğrencilerin problem çözme ve iletişim becerilerini geliştirdiği yönündeki bulgularıyla; Yurt vd. (2016) stajın öğrencilerin özgüven, iletişim becerileri, problem çözme ve sorumluluk bilincini geliştirdiği yönündeki bulgularıyla; Dalkılıç'ın (2023) stajın iletişim becerileri, sosyal beceriler ve sorumluluk almayı geliştirdiği yönündeki bulgularıyla; Yavaş vd. (2021) öğrencilerin staj sonrasında problem çözme ve özgüven kazandıkları şeklindeki bulgularıyla; Kaysi ve Gürol'un (2025) stajın problem çözme becerileri ve sorumluluk bilincini geliştirdiği yönündeki bulgularıyla örtüşmektedir. Ayrıca Seçer vd. (2022) fizyoterapi ve rehabilitasyon bölümü öğrencilerinin uygulamalı ders ve staj alıp almama durumuna göre problem çözme becerilerinin anlamlı farklılık gösterdiği yönündeki bulgu ile bu çalışmada ortaya konan stajın problem çözmede etkili olduğu yönündeki bulgu paralellik göstermektedir. Bulgular ayrıca Kavishe (2022)'nin ve Ahmad vd. (2018)'nin stajın sosyal becerileri geliştirdiği yönündeki bulgusuyla; Alnajjar ve Kaplan (2020)'in stajın öğrencilerin kişisel ve sosyal gelişimini etkilediği yönündeki bulgu ile örtüşmektedir.

Staj, bireyleri bir bütün olarak etkileyerek gelişimlerine katkı sağlamaktadır. Stajın mesleki katkısı açıkça bilinen bir durumdur. Buna ek olarak bireyin eleştirel düşünme, sorunlarla başa çıkabilme, problem çözme ve sosyal beceriler gibi becerilerinin gelişiminde de etkili olmaktadır. Uslu vd. (2017) turizm ön lisans ve lisans öğrencileriyle yaptığı çalışmada elde edilen bulgulara göre "turizmde staj yapma insanı her yönden geliştirir" anket maddesi en yüksek ortalamaya sahip üçüncü madde olmuştur. Stajın insanı her yönden geliştirdiği yönündeki bu kapsayıcı bulgunun bizim araştırmamızdaki stajın problem çözme ve sosyal becerinin gelişiminde etkili olduğu yönündeki bulgu ile kısmen paralellik gösterdiği söylenebilir.

Tatlıoğlu'nun (2021) aktardığına göre sosyal öğrenme "sosyal bağlamda etkileşim, gözlem ve taklit yoluyla gerçekleşen bir süreç"tir. Albert Bandura'nın (1977) sosyal öğrenme kuramına dayanan sosyal öğrenmede bireylerin model alma ve taklit yoluyla öğrendikleri ileri sürülür (akt., Tatlıoğlu, 2021). Bu kurama göre öğrenme sosyal ortamlarda meydana gelen sosyal bir süreçtir. Bu bilgilerden yola çıkarak staj ortamının da öğrenciler için problem çözme ve sosyal beceriler açısından etkili bir öğrenme ortamı oluşturduğu düşünülmektedir. Öğrenciler gözlem, model alma ve taklit yoluyla söz konusu becerileri stajda öğreniyor olabilirler.

Öğrenciler stajda işletme içerisindeki personelle ve staj yerine göre gün içinde ziyaretçi, müşteri ve hasta olarak gelen çok sayıda farklı insanla etkileşim içerisindeyler. Bu durum öğrencilerin diğer insanların söz konusu becerilerde nasıl olduğunu, sorunlarla başa çıkma becerilerini, birbirleriyle ilişki ağlarını ve iletişim becerilerini gözlemleyebilmesine fırsat tanımaktadır. Bu da öğrenciye gözlemlediği durumlarda söz konusu becerilere dikkat etme ve uygulama olanağı vererek öğrencinin bu konuda pratik yapmasını kolaylaştırmaktadır.

Öğrencilerden elde edilen bulgulara göre stajın iletişim becerilerini ve uyum sağlama becerilerini geliştirdiği görülmektedir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak bireyin sosyal becerileri ile problem çözme becerileri de gelişim gösterebilmektedir. İletişim becerileri ile uyum sağlama becerileri gelişen ve bu konuda kendini yeterli gören bireylerin daha fazla sosyalleşebileceği ve bu sosyalleşmenin getirisi olarak da sosyal beceriler ve problem çözme becerilerinin olumlu yönde etkileneceği varsayılmaktadır.

Bununla birlikte bazı öğrenciler stajın sosyal beceriler ve problem çözme becerilerini olumsuz etkilediği yönünde görüş belirtmişlerdir. Öğrencilerin ifadelerinden yola çıkarak bu durumun onların işletmelerde yaşadıkları deneyimin niteliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Öğrencilerin işletmelerde karşılaştığı bu olumsuz koşulların ifadelerinde etkili olduğu varsayılmaktadır. Bu bulgu stajdaki deneyimlerin olumlu veya olumsuz nitelikte olmasının önemini vurgulamakta ve bu durumun söz konusu becerilerin gelişimi üzerinde etkili olabileceğini düşündürmektedir.

Öğretmenlerin görüşlerine göre stajın öğrencilerin sosyal becerileri ve problem çözme becerileri üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu ve onları geliştirdiği bulunmuştur. Bununla ilgili öğretmenler en sık uygulama ve deneyimin etkisine değinmişlerdir. Öğrencilerin işletmelerde sosyal becerilerle problem çözme becerilerini aktif olarak kullanabildiği ve bu deneyimin öğrenciler için beceri eğitimi açısından pratik

yapma olanağı oluşturduğu düşünülmektedir.

Öğretmenler aynı zamanda stajın öğrencilerde sabır, sorumluluk ve kendine güven gibi olumlu duygular oluşturduğunu vurgulamışlardır. Alan yazında bu bulgulara paralel bazı çalışma bulguları olmakla birlikte bu çalışmaların yüksekokul ve lisans öğrencileriyle gerçekleştirildiği dikkati çekmektedir.

Örneğin, Mankan (2015) meslek yüksekokulu öğrencileriyle staj eğitiminin önemini incelediği çalışmada araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunlukla stajın özgüven açısından yararı olduğunu düşündüğünü ortaya koymuştur. Bu bulgu çalışmadan elde edilen stajın öğrencilerde olumlu duygular meydana getirdiği bulgusu ile örtüşmektedir.

Boyraz (2020) lisans öğrencilerinin staj deneyimlerini ele aldığı nitel araştırmada stajın pratik, sosyal ve kişisel kazanımlar gibi katkıları olduğunu ortaya koymuştur. Sosyal kazanımlarda öğrenciler stajın sosyal çevresini genişlettiğini, yeni ilişki ağları kurduğunu, insanlarla ilişkileri yönetmeyi öğrendiğini dile getirmiş; kişisel kazanımlarda ise stajın sabırlı, özverili, anlayışlı olma kazanımı sağladığını ve özgüvenini arttırdığını belirtmişlerdir. Söz konusu çalışmada ortaya konan sabır, sosyallik ve özgüven bulguları bu çalışmadan elde edilen stajın sosyal becerileri geliştirdiği ve olumlu duygular meydana getirdiği yönündeki bulgularla benzerlik göstermektedir.

Pelit vd. (2019) turizm rehberliği öğrencileriyle yaptığı çalışmada yaz stajının en çok sektörü tanıma, iletişim becerileri ve kendisine güven duygusunun gelişmesi açısından katkıda bulunduğu görülmüştür. Bu durum çalışmadan elde edilen stajın iletişim becerilerini geliştirdiği ve olumlu duygular meydana getirdiği yönündeki bulgularla örtüşmektedir.

İşletmelerde öğrenciler teorik olarak sahip oldukları bilgileri uygulayabilme fırsatı bulmaktadırlar. Bu durumun öğrencide bir şeyleri başarma düşüncesi oluşturduğu ve bu sebeple de öğrencilerin kendilerine daha fazla güven duymaya başladıkları düşünülmektedir. Aynı şekilde işletmelerde çalışan bir işleyişin parçası olduğu düşüncesi öğrencinin daha sorumlu hissetmesine ve yapacağı eylemlerde özgüvenli hareket etmesine yol açıyor olabilir. Öğrencinin stajda yaptığı eylemlerde ve işletmeye gelen ziyaretçilerin gözünde işletmeyi temsil ediyor olmasının kendine güvenmesine, sorumluluk bilincinin gelişmesine ve iletişim becerilerine katkı sağladığı düşünülmektedir.

Benzer şekilde sabırlı olmak da öğretmenlerin staj yapan öğrencilerde gözlediği değişikliklerdendir. Stajdaki öğrencinin işletmelerde karşılaştıkları sorunlar karşısında

sabretmeye çalışması veya başka bir personelin bu konudaki tutumlarını izleyerek bu konuda bir kazanım elde etmesinin sabırlı olmasında etkili olabileceği düşünülmektedir.

Ayrıca öğrencilerin haftanın bir kısmını işletmelerde bir kısmını ise okulda geçirmelerinin öğrenci için okula uyum sağlayamama ve öğrencilik rolünden uzaklaşma gibi sorunlar oluşturduğu yine öğretmenler tarafından dile getirilmiştir. Alan yazında öğretmenlerle bu konuyu ele alan bir çalışma bulunamamıştır fakat öğrencilerle yapılan görüşme araştırmalarında bu çalışmanın bulgularıyla örtüşen çalışmalara rastlanmıştır.

Örneğin, Kırlioğlu ve Gökgez (2011) ticaret meslek lisesi öğrencileri ile yaptığı çalışmada öğrencilerin büyük çoğunluğu açısından haftanın üç günü stajda, iki günü okulda olmasının okula veya iş yerine adapte olmasında problem oluşturduğu sonucuna ulaşmıştır. Yurtoğlu (2015) da mesleki ve teknik Anadolu liselerinde staj yapan öğrencilerle yaptığı çalışmada benzer sonucu bulmuştur. Karataş (2017) mesleki ve teknik Anadolu lisesi öğrencilerinin sorunlarına ilişkin öğrenci görüşlerini ele aldığı çalışmada öğrencilerin iş yerinde stajyer okulda öğrenci olmanın adaptasyon sorununa yol açtığı ve okul ve staj sebebiyle kendisine ve çevresine ayıracak yeterli zaman bulamadığı sonuçlarına ulaşmıştır. Bu bulgular bizim araştırmamızda elde edilen bir hafta içinde okula ve staja gitmenin uyum sorununa neden olduğu yönündeki bulguyla paralellik göstermektedir.

Öğrencilerin okulla ilişkilerinin zayıflamasının; son sınıfta olmaları ve işletmelerde bir öğrenci yerine çalışan olarak görülmelerinden dolayı öğrenci rolünden uzaklaşmalarının ve öğrenci-çalışan dengesini sağlayamamasının bir sonucu olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca geleceğe yönelik kariyer planları yapmalarından dolayı işletmelerdeki çalışan rolüne ve personelle ilişkilerine daha fazla değer vererek okulu ikinci plana atmasından kaynaklanmış olabileceği de düşünülmektedir.

5.2. Staj Yerine Göre Öğrencilerin Algıladıkları Sosyal Beceriler ve Problem Çözme Becerilerinde Farklılıklar

Bu çalışmanın amaçlarından biri staj yeri farklılıklarına göre öğrencilerin algıladıkları sosyal beceri ve problem çözme becerilerinde farklılık olup olmadığını ortaya koymaktır.

Staj yerine göre öğrenciler iki gruba ayrılmıştır. Grupların belirlenmesinde öğrencilerin staj yaptıkları işletmelerin niteliği belirleyici olmuştur. Niceliksel olarak daha az sayıda insanla bir arada bulunan ve sınırlı bir şekilde aynı insanlarla etkileşimde bulunan öğrenciler birinci grup; daha fazla sayıda insanlarla bir araya gelen ve farklı insanlarla etkileşime giren öğrenciler ikinci grup olarak nitelendirilmiştir.

Staj yeri farklılıklarına göre staj öncesine göre iletişim becerilerinde gelişme olduğunu söyleyen öğrencilerin çoğunluğu ikinci grupta yer almaktadır. Bu grupta iletişim açısından gelişmenin daha fazla olmasının sebebi öğrencilerin diğer gruba göre işletmelerde iletişim becerilerini kullanmaya daha fazla ihtiyaç duyması ve diğerleriyle daha çok etkileşimde bulunması olabilir.

İkinci grupta yer alan öğrencilerden staj öncesine göre uyum sağlama yeteneklerinde gelişme olduğunu söyleyen öğrenci sayısı birinci gruba göre daha fazladır. İki grup arasında oluşan bu farkın öğrencilerin işletmelerde insan sayısı ve çeşitliliği arttıkça daha fazla uyum sağlamaya ihtiyaç duymasından kaynaklanıyor olacağı düşünülmektedir. Bunun bir sonucu olarak öğrencinin işletmedeki ortama uyum sağlayabilmek için daha fazla uyum becerisi kullandığı ve böylece uyum becerilerinde gelişme olduğu düşünülmektedir.

Staj öncesine göre problem çözme konusunda gelişim gösterdiğini ifade eden öğrenci sayısı her iki grup için de aynıdır. Yani öğrenciler staj yerine göre problem çözme konusunda farklılık göstermemektedir.

Birinci gruba göre ikinci grupta daha fazla sayıda öğrenci stajın sosyal beceriler ve problem çözme becerileri üzerinde olumlu etkisi olduğunu dile getirmiştir. Buna göre söz konusu beceriler açısından staj yerinin önemli olduğu söylenebilir. Bu sonucun iletişim ve uyum açısından ikinci gruptaki öğrencilerin daha fazla gelişim göstermesi yönündeki bulguyla da paralel olduğu düşünülmektedir.

Problem çözme becerilerindeki gelişmenin ikinci grup lehine olmasında öğrencilerin başkalarını gözlemleyerek problem çözmeyi öğrenebilme konusunda ilk gruba göre daha fazla olanağa sahip olmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Bu grupta yer alan öğrencilerin daha fazla insanı gözlemleyerek onların nasıl problem çözdüklerini

öğrenebildikleri söylenebilir. Ayrıca daha fazla insanla bir arada oldukları için diğer gruba göre daha fazla sorunla karşılaşmış olabilecekleri ve bu konuda daha fazla deneyim kazandıkları da düşünülmektedir. Bu araştırmaya katılan öğrenciler de stajda çevresinden aldığı yardımın problem çözme konusunda kendilerini geliştirdiğini ifade etmişlerdir. Bu durum göz önüne alındığında ikinci grubun diğer gruba göre bu konuda daha avantajlı olabileceği düşünülmektedir

Çalışmadan elde edilen bulgulardan biri de öğretmenlerin değerlendirmeleri ile öğrencilerin algıladıkları beceriler arasında farklılık olup olmadığıdır. Çalışmanın sonuçlarına göre öğrencilerin algıladıkları becerilere yönelik değişiklikler ile öğretmenlerin öğrencilerinde gözlemledikleri değişiklikler tutarlılık göstermektedir. Bu bulgu öğrencilerin algıladıkları değişim ve gelişmelerin gözlemlenebilir davranışlara da yansıdığının bir göstergesi olabilir. Bu bulgu Yurt vd. (2016) staj sorumluları ile yürüttüğü ve öğrencilerde problem çözme ve iletişim kurma becerisinin geliştiği yönünde sonuç elde ettiği çalışma bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

İkinci gruptaki öğrencilerin iletişim becerileri, uyum ve problem çözme açısından daha fazla gelişim göstermiş olması yönündeki bulgu ile staj sonrası gelişim ve değişiklikler konusunda öğrenciler ve öğretmenlerden elde edilen bulguların tutarlı olması çalışmanın geçerliğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümünde araştırma sonucunda ulaşılan sonuçlara ve bu sonuçlara göre geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

6.1. Sonuç

Staj uygulamalarının öğrencilerin sosyal becerileri ile problem çözme becerileri üzerinde etkili olup olmadığını ele alan ve öğrenci ve öğretmenlerle görüşme yapılarak gerçekleştirilen bu nitel araştırmanın sonuçları aşağıda yer almaktadır.

- Stajın öğrencilerin sosyal becerileri ile problem çözme becerileri üzerinde pozitif yönde bir etkisi olduğu bulunmuştur.
- Staj uygulamalarının öğrencilerin iletişim becerilerini geliştirdiği bulunmuştur.
- Stajın öğrencilerin uyum sağlama yetenekleri üzerinde olumlu bir etkisi olduğu bulunmuştur.
- Çalışmaya katılan bazı öğrenciler stajın sosyal beceriler ve problem çözme becerilerine olumsuz etkisi olduğunu belirtmişlerdir.
- Çalışmada staj yerine göre öğrencilerin sosyal beceriler ve problem çözme becerilerinin gelişiminde farklılık görüldüğü ortaya çıkmıştır. İşletmelerde daha çok insanlarla bir araya gelen öğrencilerin söz konusu becerilerinin daha fazla gelişim gösterdiği bulunmuştur.
- Stajın öğrencilerin sorumluluk, özgüven ve sabır duygularını yaşamalarında etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- Öğrencilerin haftanın bir bölümünü okulda bir bölümünü işletmelerde geçirmelerinin okula ve öğrenci rolüne uyumunu olumsuz yönde etkilediği sonucu elde edilmiştir.

6.2. Öneriler

Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında gelecek araştırmalara ve uygulamalara yönelik bazı önerilere aşağıda yer verilmiştir.

Gelecek Araştırmalara Yönelik Öneriler

- Bu çalışma lise öğrencileri ile yürütülmüş bir çalışmadır. Stajın söz konusu becerilere yönelik etkisini araştırmak amacıyla üniversite öğrencileriyle de benzer bir çalışma yürütülebileceği önerilmektedir.
- Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden görüşme kullanılmıştır. Konuyla ilgili boylamsal, tarama ve betimsel nitelikte nicel araştırmalar ya da karma yöntemin kullanıldığı araştırmalar yapılabilir. Ayrıca gelecek araştırmalarda problem çözme ve sosyal becerilerin bazı sosyo-demografik değişkenlere göre ele alındığı nicel ve nitel çalışmaların yapılması önerilebilir.
- Stajın öğrencilerin okula devam ve öğrencilik rollerine uyumu açısından bir sorun teşkil ettiği ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu sorunun çalışmacılar tarafından ele alınabilecek yeni bir konu olduğu düşünülmektedir.

Uygulamalara Yönelik Öneriler

- İşletmeler ergenlerin sosyal becerileri ve problem çözme becerilerini öğrenebileceği bir ortam olarak önem taşıdığından; okul-işletme iş birliği içerisinde işletme ortamlarında öğrenciler için bu becerileri kullanmaya ve pekiştirmeye yönelik işletme staj sorumluları ve koordinatör öğretmenlerin öğrencileri destekleyebileceği ve işletmelerde öğrencilerin sosyal becerileri ve problem çözme becerilerini kazanmasında etkili rol oynayabilecekleri düşünülmektedir.
- İletişim, uyum ve problem çözme becerilerinin stajla birlikte öğrencilere kazandırılabilmesi sonucu göz önünde bulundurulduğunda işletmelere ara eleman yetiştirme görevi üstlenen meslek liselerinin mesleki eğitimin yanı sıra 21. yüzyıl becerilerini de öğrencilere kazandırması yönünde daha planlı ve sistematik uygulama ve etkinliklere yer verebileceği önerilmektedir.

- Öğrencilerin işletmelerde staj eğitimiyle birlikte iletişim, uyum ve problem çözme gibi becerileri kazandığı göz önünde bulundurulduğunda buna ilişkin öğrenme çıktılarının hazırlanması ve kazanımların değerlendirilmesine yönelik girişimlerde de bulunulabilir. Söz konusu beceriler sadece işletmelerde aranan nitelik olarak değil aynı zamanda bireyin kişisel gelişimi için de önem taşıdığından bu becerileri öğrencilere kazandırmada çeşitli eğitim ve psikoeğitim programlarının yanı sıra staj gibi insanlarla bir arada olmayı gerektiren etkinlik ve gönüllü faaliyetlerin (yaşlı bakım evleri, huzurevleri, çevrecilik projeleri, sosyal sorumluluk projeleri vb.) uygulayıcılar tarafından kullanılabileceği düşünülmektedir.
- Meslek liselerinde görev alan psikolojik danışmanlar açısından da böyle bir çıktının işlevsel olabileceği düşünülmektedir. Psikolojik danışmanlar tarafından hazırlanan çerçeve planları dahilinde planlanacak psikolojik danışma ve rehberlik etkinlikleriyle stajdan elde edilen kazanımların desteklenebileceği ve pekiştirilebileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, B., Dangi, M. R. M., Rahman, N. H. A., & Azero, M. A. (2018). Does accounting internship affect students' knowledge, soft skills and personal quality?. *Advanced Science Letters*, 24(4), 2252-2256.
- Akat, M. (2020). *Ergenlerin kişilerarası problem çözme becerileri ile gelişimsel rehberlik ihtiyaçları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Akkaya, M. (2021). *Meslek liselerine devam eden öğrencilerin akran zorbalığı ve sosyal becerileri arasındaki ilişki: Konya örneği*. [Yüksek lisans tezi, KTO Karatay Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Akyel, B., Kayış, H., & Yüncü, Z. (2018). Ergenlikte beyin gelişimi, risk alma ve bağımlılığa yatkınlık. *Türkiye Klinikleri*, 134-139.
- Alnajjar, A. M. & Kaplan, B. (2020). Impact of internships on students personal, interpersonal, academic, occupational and civic characteristics in Turkish academic institutions. *International Journal of Sciences: Basic and Applied Research (IJSBAR)*, 54(2), 151-173.
- Alonso-Aldana, R., Flores-Reyes , A., Jiménez-Calvo, M. D. L., Ballesteros-Aureoles, A., Muñoz-López, T., Cepeda-González, M. C., & Castillo-Leal, M. (2022). University students' social skills performing their professional internships. *Journal High School*. 6(16), 1-9.
- Anjum, S. (2020). Impact of internship programs on professional and personal development of business students: a case study from Pakistan. *Future Business Journal*, 6(1), 1-13.
- Arslan, S. (2020). *Mesleki ve teknik liselerde bilişim teknolojileri alanı stajlarının değerlendirilmesi (İstanbul Ataşehir ilçesi örneği)*. [Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Arslan, P. (2019). *Meslek liseleri'ndeki programlama temelleri dersine yönelik öğretmen görüşleri ve öğrenci yeterliklerinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Arslan, A. (2019). Sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu öğrencilerinin iletişim becerileri ve öz-yeterlik algılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38(1), 146-173.
- Atabay, A. (2004). *Sağlık meslek lisesi öğrencilerinin sorun çözme becerilerinin ve sorun*

- çözmeyi etkileyen faktörlerin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Avşar, G., & Kaşıkçı, M., (2010). Hemşirelik yüksekokulu öğrencilerinde duygusal zeka düzeyi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2010(13). 1-6.
- Aydın, A. (2004). *İşletmelerde staj yapan teknik ve Anadolu teknik lisesi bilgisayar (yazılım-donanım) bölümü öğrencilerinin staj çalışmalarının değerlendirilmesi*. [Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Başer, S, M. (2020). *Ergenlerin istismara maruz kalma durumları ile sosyal beceri düzeylerinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Bingham, A. (2016). *Çocuklarda problem çözme yeteneklerinin geliştirilmesi* (F. Oğuzkan çev.; 3. Baskı). Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. <https://cdn.eba.gov.tr/icerik/kultur-yayinlari/87/>
- Boyraz, M. (2020). Turizm İşletmeciliği bölümü öğrencilerinin staj deneyimlerinin incelenmesi üzerine bir araştırma. *Turizm ve Araştırma Dergisi*. 9(2). 97-120.
- Bülbül, T. (2014). *Meslek lisesi öğrencilerinin okullarına ve mesleki eğitime yönelik görüşleri*. [Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Can, U. (2023). *Lise öğrencilerinde psikolojik iyi oluş, algılanan sosyal destek ve riskli davranışlar arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Canbay, H. (2010). *Lise öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri ile sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Ceylan Çapar, M. & Ceylan, M. (2022). Durum çalışması ve olgubilim desenlerinin karşılaştırılması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 295-312.
- Çetinkaya, Ş. (2013). *Lise Öğrencisi erkek ergenlerde problem çözme eğitiminin problem çözme becerisi, kişilerarası ilişki tarzı ve öfke kontrolü üzerine etkisi*. [Yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Çilingir, A. (2006). *Fen lisesi ile genel lise öğrencilerinin sosyal becerileri ve problem çözme becerilerinin karşılaştırılması*. [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

- Dalkılıç, N., & Ebeoğlu, F. (2018). Sigortacılık bölüm öğrencilerinin staj değerlemesi üzerine bir uygulama. *Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 81-95.
- Dalkılıç, S. (2023, Temmuz 6-8). *Sağlık yönetimi bölümünde stajın program yeterliliklerine etkisi* [Sözlü bildiri] . 4th International ACHARAKA Congress on Medicine, Nursing, and Health Sciences, İzmir, Türkiye.
- Demir, A. (2016). *Sağlık meslek lisesi öğrencilerinin problem çözme süreci, zeka ve tutumlarının incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Dinçer, Ç., Baş, T., Teke, N., Aydın, E., İpek, S. & Göktaş, İ. (2019). Okul öncesi dönem çocuklarının kişilerarası problem çözme ve sosyal becerileri ile akran ilişkilerinin değerlendirilmesi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 882-900.
- Dora, S. (2003). *Sosyal problem çözme envanteri (revize edilmiş formu)'nin türkçe'ye uyarlaması: geçerlik ve güvenirlik çalışmaları*. [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Dost, Z. D., & Bilgin, K. U. (2020). Gençlerin işgücü piyasasına geçişinde deneyim ve staj etkisi. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 1, 119-153
- Dündar, S. (2009). Üniversite öğrencilerinin kişilik özellikleri ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(2), 139-150.
- D'Zurilla, T. J., & Goldfried, M. R. (1971). Problem solving and behavior modification. *Journal of Abnormal Psychology*, 78(1), 107.
- D'zurilla, T. J., & Nezu, A. M. (1990). Development and preliminary evaluation of the social problem-solving inventory. *Psychological Assessment: A Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 2(2), 156-163
- D'Zurilla, T. J., Nezu, A. M. (2007). *A positive approach to clinical intervention* (3. ed.). <https://books.google.com.tr/books?id=AovE6mAGFjEC&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q&f=false>
- Ekinci Vural, D. (2006). *Okul öncesi eğitim programındaki duyuşsal ve sosyal becerilere yönelik hedeflere uygun olarak hazırlanan aile katılımlı sosyal beceri eğitimi programının çocuklarda sosyal becerilerin gelişimine etkisi*. [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Eker, N. (2024). Turizm rehberliği öğrencileri perspektifinden staj uygulamalarına

- yönelik bir değerlendirme. *Turist Rehberliği Dergisi*, 7(2), 94-105.
- Elliot, S.N., & Gresham, F.M. (1987). Children's social skills: assessment and classification practices. *Journal of Counseling and Development*, 1(66), 96-99.
- Ercan, A. B. (2022). *Problem çözme becerileri eğitiminin, ortaokul öğrencilerinin problem çözme becerileri, akılcı olmayan inançları ve sınav kaygıları üzerindeki etkisi*. [Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Fırıncı Kodaz, A. (2010). *İnegöl mesleki eğitim merkezi öğrencilerinin sosyal beceri düzeylerine göre çatışma çözme becerilerinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Gaskar, S., & Özyazıcıoğlu, N., (2014). Anadolu sağlık meslek lisesi öğrencilerinin iletişim becerileri. *Güncel Pediatri Dergisi*, 2014(1), 20-25.
- Gölgeleyen, Y. (2011). *Endüstri meslek lisesi öğrencilerinin problem çözme becerilerinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Güdük, A. H. (2008). *Farklı eğitim programlarına devam eden lise 2. sınıf öğrencilerinin algıladıkları anne-baba davranışları ile sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi. YÖK Tez Merkezi.
- Gülüm, B. (2022). *Üniversite öğrencilerinde duygu düzenleme, affetme ve kişilerarası problem çözme arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Gündoğdu, Z. (2010). *Bursa il merkezindeki Anadolu liseleri, Kız Meslek liseleri ve Genel liselere devam eden 9. ve 12. sınıf öğrencilerinin çatışma eğilimleri ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Güzen, B. & Erbaş, Y. H. (2023). Ortaöğretim kurumlarında mesleki ve teknik eğitimin sorunları ve çözüm önerileri. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (SUJEF)*, 23(1), 82-10.
- Heppner, P. P., & Petersen, C. H. (1982). The development and implications of a personal problem-solving inventory. *Journal of Counseling Psychology*, 29(1), 66–75.
- Heppner, P. P., Hibbel, J. Neal, G. W., Weinstein, C. L. & Rabinowitz, F. E. (1982) Personal problem solving: a descriptive study of individual differences. *Journal of Counseling Psychology*, 29(6), 580-590.
- Heppner, P. P., & Krauskopf, C. J. (1987). An information-processing approach to personal problem solving. *The Counseling Psychologist*, 15(3), 371–447.
- Heppner, P. P., & Baker, C. E. (1997). Applications of the problem solving inventory.

- Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 29(4), 229–241.
- İmren, M. & Tekman, H. G. (2020) Bilgi iletişim teknolojisi kullanım düzeyi ve motivasyonlarının bilişsel yetilerle ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 35(86), 43-56.
- İşçioğlu, E. (2020). *Lise öğrencilerinin cinsiyet, okul türü ve bilişsel esneklik düzeylerine göre sosyal becerilerinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Çağ Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2014). *Dünden bugüne insan ve insanlar: Sosyal psikoloji'ye giriş*. Evrim Yayınevi.
- Kap, G. (2016). Sağlıkla İlgili Bölümleri Olan Özel Liselerin Mevcut Sorunlarına Yönelik Öğrenci ve Öğretmen Görüşleri. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi. YÖK Tez Merkezi.
- Karademir, S. (2018). 14-18 Yaş Arası Ergenlerde Benmerkezcilik Düzeyinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (İstanbul-Üsküdar İlçesi Örneği). Yüksek Lisans Tezi. Üsküdar Üniversitesi. YÖK Tez Merkezi.
- Karaman, H. B. & Eren Artan, A. (2022). Meslek lisesi öğrencilerinde benlik saygısı ve öz yeterlik düzeylerinin staj uygulaması süresince incelenmesi: Turizm meslek lisesi örneği. *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi (UEAD)*, 6(1), 113-129.
- Karataş, B. (2017). *İşletmelerde staj yapan mesleki ve teknik anadolu lisesi öğrencilerinin sorunlarına ilişkin öğrenci görüşleri*. [Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Kaysi, F., & Gürol, A. (2017). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin işyeri uygulamalı eğitim süreçlerinin değerlendirilmesi. *Kesit Akademi Dergisi*, (8), 266-280.
- Kavishe, L. L. F. (2022). *Internships experiences and critical soft skills development among Tanzanian graduates*. [Yüksek Lisans Tezi, The Chicago School of Professional Psychology].
- Kırlıoğlu, H. & Gökgöz, A. (2011). Ticaret meslek liselerinde muhasebe eğitimi alan öğrencilerin stajyerlikte karşılaştıkları problemler ve çözüm önerileri: İstanbul örneği. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 131-146.
- Kırman, S. (2018). *Sağlık meslek yüksekokulu öğrencilerinin problem çözme becerileri ile saldırganlık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Okan Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Kiye, S. (2024). Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri: tarihi gelişimi, modelleri ve programı. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44(1), 601-629.
- Koç, Z., Koyuncu, S. & Sağlam, Z. (2015). Sağlık yüksekokulu hemşirelik ve ebelik

- öğrencilerinin problem çözme beceri düzeyleri ve etkileyen faktörler. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 12(1), 41-50.
- Koçyiğit, M., Erdoğan, M., Uyar, M., Çınar, M. (2018). Üniversite Öğrencilerinin rekreatif etkinliklerle sosyalleşme düzeylerinin iletişim becerileri ve duygusal zekâları üzerine etkisi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(2), 966-988.
- Kumcağız, H., Yılmaz, M., Çelik, S. B. & Aydın-Avcı, İ. (2011). Hemşirelerin iletişim becerileri: Samsun ili örneği. *Dicle Tıp Dergisi*, 38(1), 49-56.
- Küçükyağcı, N., Dinçer, E. (2025). Cumhuriyetin 2. yüzyılında iş hayatına hazırlık: kamu sektöründe staj. *Uluslararası İktisadi Ve İdari Akademik Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 203-228
- Mankan, E. (2015). Mesleki önlisans programlarında staj eğitiminin önemi: Bülent Ecevit Üniversitesi Çaycuma Meslek Yüksekokulu örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(10), 734-741.
- Matban, T. G. (2015). *Endüstri meslek lisesi bilişim teknolojileri ve elektrik – elektronik teknolojileri öğrencilerinin staj sürecine ilişkin bir durum çalışması*. [Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Matsushima R, Shiomi K, ve Kuhlman D. M. (2000). Shyness in self-disclosure mediated by social skill. *Psychol Rep.* 86(1):333-8.
- Matsushima, R., & Shiomi, K. (2003). Social self-efficacy and interpersonal stress in adolescence. *Social Behavior and Personality: An international journal*, 31(4), 323-332.
- Maydeu-Olivares A., D' Zurilla TJ. (1996). A factor analytic study of the social problem solving inventory: an integration of theory and data. *Cognitive Therapy and Research*, 20, 115-133.
- Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. (2024) *Milli Eğitim Bakanlığı istatistikleri örgün eğitim 2023/2024*. https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2025_03/19143714_meb_istatistikleri_organ_egitim_2023_2024.pdf
- Milli, M. S., Yağcı, U. (2017). Öğretmen adaylarının iletişim becerilerinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 286-298.
- Milliyetçi, Ö. (2008). *Mesleki ve teknik eğitim veren ortaöğretim kurumlarındaki öğrencilerin internete yönelik tutumları ile sosyal becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi (Şişli İlçesi örneği)*. [Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi]. YÖK

Tez Merkezi.

- Nayır, İ. (2006). *Ticaret meslek lisesi öğrencilerinin staj eğitiminden beklentileri ve staj eğitimi sırasında karşılaştıkları sorunlar*. [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Noz, H. (2018). *Sosyal becerilerin öğretimine ve sosyal becerilerin öğretiminde karşılaşılan güçlüklerle yönelik öğretmen görüşleri*. [Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Olca, A., Çıkmaz, E., Özekici, Y. K., İnce, E. (2017). Otel sahip ve yöneticilerinin stajyer öğrencilerin performanslarını çeşitli açılardan değerlendirmelerine ilişkin bir araştırma: Gaziantep örneği. *Disiplinlerarası Akademik Turizm Dergisi*, 2(1), 65-85.
- Önalın Akfırat, F. (2008). Sosyal yeterlilik, sosyal beceri ve yaratıcı drama. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 1(1), 39-58.
- Özdil, G. (2008). *Kişilerarası problem çözme becerileri eğitimi programının okul öncesi kurumlara devam eden çocukların kişilerarası problem çözme becerilerine etkisi*. [Yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Özgül, N. (1995). *İşletmelerde staj yapan meslek lisesi öğrencilerine staj yaptıkları kurumların mesleki etkilerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma*. [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Özsayar, B. (2008). *Meslek lisesi öğrencilerinin yaptıkları stajların mesleki gelişimlerine etkileri*. [Yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Özyürek, A. & Ceylan, Ş. (2014). Okul öncesi çocuklarda sosyal becerilerin desteklenmesi konusunda öğretmen ve veli görüşlerinin belirlenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(1), 99-114.
- Pala, H. (2016). *Meslek lisesi öğrencilerinin uygulama staj algılarının çeşitli demografik değişkenler açısından incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Pelit, E., Kabakulak, A. & Zorlu, Ö. (2019, Mayıs 2-4). *Turist rehberliği öğrencilerinin yaz stajına yönelik değerlendirmeleri: Afyon Kocatepe Üniversitesi örneği*. Innovation and Global Issues Congress. Ankara, Türkiye.
- Riggio, R. E. (1986). Assessment of basic social skills. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(3), 649-660.
- Sary, M. P., Bajari, A., Sugiana, D., & Sjafirah, N. A. (2024). Homeschool internship program for students' interpersonal communication development: a descriptive

- study. *International Journal of Innovative Research and Scientific Studies*, 7(2), 618-626.
- Scholz, R. W., Steiner, R., & Hansmann, R. (2004). Role of internship in higher education in environmental sciences. *Journal of Research in Science Teaching*, 41(1), 24-46.
- Seçer, E., Dinç, G., Uzunlar, H., Korucu T. Ş. & Özer Kaya, D. (2022). Sağlık alanında öğrenim gören üniversite öğrencilerinde uygulamalı ders ve stajın akademik öz yeterlik düzeyleri ve problem çözme becerilerine etkisi: kesitsel bir araştırma. *Türkiye Klinikleri Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(4), 1068-1077.
- Şahin, Ç. (2004). Problem çözme becerisinin temel felsefesi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (10).
- Sonmaz, S. (2002) *Problem çözme becerisi ile yaratıcılık ve zeka arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Şahin, Ü. (2015). *Lise öğrencisi ergenlerde problem çözme, yalnızlık, umutsuzluk düzeyi ve ilişkili faktörler*. [Yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Şahin Kölemen, C. (2017). *Mesleki ve teknik ortaöğretim öğrencilerinin problem çözme ve eleştirel düşünme becerileri ile akademik başarıları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Tatlıoğlu, S. S. (2021). Öğrenmeye sosyal- bilişsel bir bakış: Albert Bandura. *Sosyoloji Notları*, 5(1), 15-30.
- Taylan, S. (1990). *Heppner'in problem çözme envanterinin uyarlama, güvenirlik ve geçerlik çalışmaları*. [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Tiyrek Şişman, Y. (2014). *Sağlık meslek lisesi öğrencilerinde sosyal medya bağımlılık durumu ile bağlanma stilleri benlik saygıları yalnızlık algıları ve sosyal beceriler arasındaki ilişki*. [Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Türk Dil Kurumu, (t.y). İletişim. erişim Mayıs 10, 2025 <https://sozluk.gov.tr/>
- Uslu, A., Sancar, M. F., Kutukız, D. & İlter Ü. E. (2017). Turizm alanında önlisans ve lisans öğrenimi gören öğrencilerin staj hakkındaki görüşleri: Siirt Üniversitesi ve Batman Üniversitesi örneği. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 4(3), 81-92.
- Uzamaz, U. F. (2000). Ergenlerde sosyal beceriler ve değerlendirme yöntemleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(6).
- Üstün, E. (2018). *Özel eğitim mesleki eğitim merkezlerindeki öğrencilerin staj ve meslek hayatında sahip olması gereken sosyal becerilerinin öğretmen ve idareci*

- görüşlerine göre belirlenmesi.* [Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Voltan Acar, N. (1988). Sosyal "mikrokozmos" ile "ilişkinin şimdi ve buradılığı"nın bağlantısı. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(3).
- Yavaş, V., Macit, A., & Yeşilay, R. B. (2021). Havacılık alanında eğitim gören öğrencilerin mesleki staj deneyimlerinin değerlendirilmesi üzerine bir araştırma. *Yükseköğretim Dergisi*, 11(2 Pt 1), 331–343.
- Yavuzarslan Gök, A. (2017). *Ergenlerde problemlili internet kullanımı, kişilik özellikleri ve sosyal beceri arasındaki ilişkinin incelenmesi.* [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Yavuzer, Y., Karataş, Z. & Gündoğdu, R. (2013). Ergenlerin çatışma çözme davranışlarının incelenmesi: nicel ve nitel bir çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(1), 428-440.
- Yazıcı, Z. & Çetin, M. (2020). Sosyal beceri kavramı. D. Arslan (Ed.), *Erken çocukluk eğitiminde sosyal beceriler* (s.1-18) içinde. https://www.researchgate.net/publication/349287780_Sosyal_Beceri_Kavrami
- Yıldırım, A. & Işıldak, B. (2018). İşletme yönetimi programı öğrencilerinin staj faaliyetlerinin insan kaynakları yönetimi izdüşümünde rolü ve etkinliği üzerine bir araştırma ve örnek uygulama. *ANKA E-Dergi*, 3(2).
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Seçkin Yayınevi.
- Yılmaz, İ. (2008). *Endüstri meslek lisesi üçüncü sınıf tekrar öğrencilerinin staj yapılan işyerine ve işyerinde uygulanan eğitime yönelik tutumlarının değerlendirilmesi.* [Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Yurt, A., Kızıldağ, S., Mergen, N., Top, I., Küçükler, Ö., (2016, Kasım 24-25) *Sağlık hizmetleri Meslek Yüksekokulu staj uygulamalarının öğrenci ve sağlık sektörü tarafından değerlendirilmesi.* International Conference on Quality in Higher Education, Sakarya-İ, Türkiye.
- Yurtoğlu, Ü. (2015). *Mesleki ve teknik anadolu liselerinde staj yapan öğrencilerin karşılaştıkları sorunlar ve çözüm yolları.* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Yüksel, G. (1998). Sosyal beceri envanterinin türkçe'ye uyarlanması: geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(9), 39-48.

EKLER

Ek 1. Öğrenci Görüşme Formu

1. Demografik bilgiler
 - Yaş
 - Cinsiyet
 - Okuduğu Bölüm
 - Okulu/Bölümü kendi isteğinizle mi seçtiniz?

0. Yeni tanıştığınız insanlarla iletişimi başlatma ve sürdürmede kendinizi nasıl değerlendirirsiniz?
 - Stajdan öncesine göre bir farklılık olduğunu düşünüyor musunuz? Nasıl?

0. İnsanlarla iletişim kurarken kendinizi nasıl ifade edersiniz? Bu ifade etme biçiminizi nasıl değerlendirirsiniz?
 - Stajdan öncesine göre bir farklılık olduğunu düşünüyor musunuz? Nasıl?

0. İletişim esnasında jest ve mimiklerinizi kullanma konusunda kendinizi nasıl görüyorsunuz?
 - Stajdan öncesine göre bir farklılık olduğunu düşünüyor musunuz? Nasıl?

0. İnsanların jest ve mimiklerini anlamada kendinizi nasıl değerlendirirsiniz?
 - Stajdan öncesine göre bir farklılık olduğunu düşünüyor musunuz? Nasıl?

0. Kalabalık ortamlarda nasıl hissedersiniz?
 - Stajdan öncesine göre bir farklılık olduğunu düşünüyor musunuz? Nasıl?

0. Arkadaşlarınızla grup ortamlarında bulunma konusunda kendinizi nasıl değerlendirirsiniz?
 - Stajdan öncesine göre bir farklılık olduğunu düşünüyor musunuz? Nasıl?

0. Bir problemle karşılaştığınızda nasıl hissedersiniz?
 - Stajdan öncesine göre bir farklılık olduğunu düşünüyor musunuz? Nasıl?

0. Karşılaştığınız problemleri çözmek için neler yaparsınız? Bu problemler genelde nasıl sonuçlanmaktadır?
 - Stajdan öncesine göre bir farklılık olduğunu düşünüyor musunuz? Nasıl?

0. Staj uygulamaları genel olarak sizin sosyal beceri ve problem çözme becerilerinizi nasıl etkiledi?

0. Eklemeğiniz başka bir şey var mı?

Ek 2. Öğretmen Görüşme Formu

1. Demografik bilgiler

- Yaş
- Cinsiyet

1. Staj öncesine göre öğrencilerinizin iletişim becerilerini nasıl değerlendirirsiniz?

0. Staj öncesine göre öğrencilerinizin problem çözme becerilerini nasıl değerlendirirsiniz?

0. Staj öncesine göre öğrencilerinizin grup ve sosyal ortamlardaki etkililiğini nasıl değerlendirirsiniz?

0. Staj uygulamalarının genel olarak öğrencilerinizin sosyal becerileri ve problem çözme becerilerini etkilediğini düşünüyor musunuz?

0. Eklemek istediğiniz başka bir şey var mı?

Ek 3. Katılımcı Onam Formu

Sayın Katılımcımız;

Katılacağınız bu çalışma, "Staj Uygulamalarının Öğrencilerin Sosyal Beceri ve Problem Çözme Becerilerine Etkisi" adıyla, Zehra ÇIRACI tarafından Şubat 2024-Nisan 2024 tarihleri arasında yapılacak bir araştırma uygulamasıdır.

Araştırmanın Hedefi: Meslek liselerinde yapılan staj uygulamalarının öğrencilerin sosyal beceri ve problem çözme becerileri üzerine etkilerini keşfetmektir.

Araştırmanın Nedeni: () Bilimsel araştırma (X) Tez çalışması

Araştırmanın Yapılacağı Yer(ler):

Araştırma Uygulaması: () Anket

(X) Görüşme

() Gözlem

()

Araştırma T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nın ve okul/kurum yönetiminin izni ile gerçekleştirilmektedir. Araştırma uygulamasına katılım tamamıyla gönüllülük esasına dayalı olmaktadır. Çalışmada sizden kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir. Cevaplar tamamıyla gizli tutulacak ve sadece araştırmacı tarafından değerlendirilecektir. Veriler sadece araştırmada kullanılacak ve üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır.

Uygulamalar, kişisel rahatsızlık verecek sorular ve durumlar içermemektedir. Ancak, katılım sırasında sorulardan ya da herhangi başka bir nedenden rahatsız hissederseniz cevaplama işini yarıda bırakabilirsiniz.

Katılımı onaylamadan önce sormak istediğiniz herhangi bir konu varsa sormaktan çekinmeyiniz. Çalışma bittikten sonra bizlere telefon veya e-posta ile ulaşarak soru sorabilir, sonuçlar hakkında bilgi isteyebilirsiniz. Saygılarımızla,

Yukarıda bilgileri bulunan araştırmaya katılmayı kabul ediyorum.

.../.../.....

İsim-Soyisim İmza:

Katılımcı Adı-Soyadı:

Telefon Numarası:

Ek 4. Veli İzin Formu

Sayın Veli;

Çocuğunuzun katılacağı bu çalışma, “Staj Uygulamalarının Öğrencilerin Sosyal Beceri ve Problem Çözme Becerilerine Etkisi” adıyla, Şubat 2024 - Nisan 2024 tarihleri arasında yapılacak bir araştırma uygulamasıdır.

Araştırmanın Hedefi:

Araştırmanın amacı meslek lisesinde okuyan öğrencilerin, işletmelerde yaptıkları staj uygulamalarının, onların sosyal becerileri ve problem çözme becerileri üzerine etkilerini keşfetmektir.

Araştırma Uygulaması:

Araştırma görüşme şeklinde uygulanacaktır.

Araştırma T.C. Milli Eğitim Bakanlığı’nın ve okul yönetiminin de izni ile gerçekleştirilmektedir. Araştırma uygulamasına **katılım tamamıyla gönüllülük esasına dayalı olmaktadır**. Çocuğunuz çalışmaya katılıp katılmamakta özgürdür. Araştırma çocuğunuz için herhangi bir istenmeyen etki ya da risk taşımamaktadır. Çocuğunuzun katılımı tamamen sizin isteğinize bağlıdır, reddedebilir ya da herhangi bir aşamasında ayrılabilirsiniz. Araştırmaya katılmamama veya araştırmadan ayrılma durumunda öğrencilerin akademik başarıları, okul ve öğretmenleriyle olan ilişkileri etkilemeyecektir. Çalışmada öğrencilerden kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir. Cevaplar tamamıyla gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir. Uygulamalar, genel olarak kişisel rahatsızlık verecek sorular ve durumlar içermemektedir. Ancak, katılım sırasında sorulardan ya da herhangi başka bir nedenden çocuğunuz kendisini rahatsız hissederse cevaplama işini yarıda bırakıp çıkmakta özgürdür. Bu durumda rahatsızlığın giderilmesi için gereken yardım sağlanacaktır. Çocuğunuz çalışmaya katıldıktan sonra istediği an vazgeçebilir. Böyle bir durumda veri toplama aracını uygulayan kişiye, çalışmayı tamamlamayacağını söylemesi yeterli olacaktır. Anket çalışmasına katılmamak ya da katıldıktan sonra vazgeçmek çocuğunuza hiçbir sorumluluk getirmeyecektir.

Onay vermeden önce sormak istediğiniz herhangi bir konu varsa sormaktan çekinmeyiniz. Çalışma bittikten sonra bizlere telefon veya e-posta ile ulaşarak soru sorabilir, sonuçlar hakkında bilgi isteyebilirsiniz. Saygılarımızla,

Velisi bulunduğum sınıfı numaralı öğrencisi

.....’in yukarıda açıklanan araştırmaya katılmasına izin veriyorum. (Lütfen formu imzaladıktan sonra çocuğunuzla okula geri gönderiniz).*

...../...../.....

İsim-Soyisim İmza:

Veli Adı-Soyadı:

Telefon Numarası :

Ek 6. Araştırma İzni

Tarih ve Sayı: 11/03/2024-E.955305

T.C.
HATAY VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-32889839-605.01-98453222
Konu : Zehra ÇIRACI'nın
Araştırma izni Onayı

08.03.2024

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne)

İlgi : 27.11.2023 tarihli ve E-27224817-044-858581 sayılı yazınız.

Üniversiteniz Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'nün; Eğitim Bilimleri PDR Ana Bilim Dalı yüksek lisans programı öğrencisi Zehra ÇIRACI'nın, "**Staj Uygulamalarının Öğrencilerin Sosyal Beceri ve Problem Çözme Becerilerine Etkisi**" başlıklı tez çalışması ile ilgili alınan 07.03.2024 tarihli ve 98371137 sayılı valilik onayı Ek'te sunulmuştur.

Bilgilerini ve gereğini arz ederim.

Dr. Harun TÜYSÜZ
İl Millî Eğitim Müdürü

Ek: Valilik Onayı (1 sayfa)

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres : Hatay İl Millî Eğitim Müdürlüğü Ürgen Paşa Mahallesi Çiğdemli Sokak No:2 31030 Antakya/HATAY
Yıldırım Sokak No:2 31030 Antakya/HATAY
Telefon No : 0 (326) 227 68 68
E-Posta: stratejigelistirme31@meb.gov.tr
Kep Adresi : meb@hs01.kep.tr

Belge Doğrulama Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/meb-ebys>
Bilgi için: Günay AKAR (1131)
Unvan : ef
İnternet Adresi: hataymem@meb.gov.tr
Faks:3262276969

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden c4e4-b6f9-3a1d-9e9c-47d8 kodu ile teyit edilebilir.